

Данило Марич

ЛЕШОЯДКИ

© „Софтис“, Варна, 2018

Заглавие на оригинала:

Данило Марић. Лешинарке - Београд : Народна књига - Алфа, 2005 (Београд : Алфа). - 245 стр. ; 20 см. - (Библиотека Савремени српски писци / [Народна књига - Алфа]) На насл. стр. год. издавања: 2004. - Тираж 500. - Стр. 239-245: Сјај и беда Америке / Милосав Ђалић. - Белешка о писцу: стр. [247]

Превод от срџбски: Хари Стојанов, © 2018 г.

Данило Марич

ЛЕШОЯДКИ

✉ „Софтис“, Варна, 2018

Съдържание

Глава 1.....	5
Глава 2.....	21
Глава 3.....	43
Глава 4.....	61
Глава 5.....	83
Глава 6.....	103
Глава 7.....	133
Глава 8.....	148
Глава 9.....	163
Глава 10.....	182
Глава 11.....	204
Глава 12.....	221
Възход и падение на Америка – критика от Милосав Джалич.....	239
Бележка за писателя.....	246

имейл адрес на автора: danilomagic@AOL.com

Книгата на сръбски в Интернет:

<http://www.angelfire.com/la3/dm/lesinarkeserija.html>

Глава 1.

Започна се с писмото на Джо Зорич, адресирано до Дружеството за защита на инвалидите и старите хора:

*

Годишно в Америка се умъртвяват десетки хиляди безпомощни хора:

- Без обществеността в Америка да научи за това.
- Престъпленията не се регистрират.
- Убийците не се преследват.
- Убийствата са от користолюбие, предумишлени,

планирани и организирани.

Зависим съм от моята убийца и, моля ви, не започвайте съдебна процедура, докато не умра. А ще умра, вероятно след единадесет седмици. Смъртта е планирана и това вече не може да се промени.

Предупреждавам ви, че съществува една много по-тайна, но и силна организация с десетки хиляди убийци. Завзели са градовете и нито един техен член още не е разкрит. Действат в рамките на дружеството „Скъпи дядовци“ и агенцията „Весел старец“.

Членове на дружеството са опитни жени, на възраст между петдесет и седемдесет години, и са малко образовани. Годишната им чиста печалба е по около 400 000 долара на член.

Панически ви моля: Защитете немощните старци.

Аз вече съм неподвижен, едва малко мога да говоря, чета и пиша, изолиран съм от приятели и това писмо

трудно ще достигне до вас. С целия риск, но и с надежда, трябваше да го напиша.

Ако писмото попадне в недобронамерена ръка, и нея, тази ръка, най-смирено моля да не си отмъщава през тези последни седмици от живота ми, като се надявам, че и у нея, тази ръка, е останало още поне малко състрадание.

Като начало, за следователите посочвам имената на убийците от групата, в чието обкръжение живея: Патриша, Елизабет, Ен, Маргарет, Барбара и Дана.

*

Съвременният човек от западната цивилизация на върха на класацията на желанията си поставя (в тази последователност): време за почивка, повече материална сигурност, по-силна физическа безопасност, здраве, лекарство против плешивостта (за да не се променя, да бъде винаги млад), тишина (без телефонни тонове), панорамен изглед от високо (да вижда колкото се може по-нашироко, не не и по-дълбоко) и телефонния номер на сина (дъщеря-та), който (която) никога не е на разположение и когото (която) редовно при първия неуспешен опит се отказва да търси. Ако всички тези желания на този човек (от „свободния свят“) се сбъднат, той става нещастен по нов начин, поради нервността, предизвикана от скуката, защото той е забравил как човек се наслаждава, върти се неспокойно и посяга към хапчето за успокоение или към телефонния номер на единствения „истински“ приятел – невропсихиатъра. Тези желания при всички продължават десетки години, чак до окончателното осъзнаване и примирение, че никога няма да се сбъднат, защото преди това ще се случи поне една от посестримите на богатия западен свят: неработоспособност, фалит или срыв в здравето. Аз съм една от рядко срещаните на този свят,

която има всичко това, и която, на всичко отгоре, умее и да се отпусне и наслаждава.

Виктор, отскоро мой мъж, е имал нюх, когато е избирал парцел и построил този великолепен семеен дом, меншън, както американците обичат да наричат своите за-мъци. Допада ми и този град, Сан Педро, Сан Пидро, както го наричат американците, или Сан Педро, както продължава-ват да го наричат мексиканците, защото ми харесва, че под града има пространство от низина и тишина, а зад него – чудесата на многолюдната глъчка, тъй като ми напомня за Босна, макар че обективно не си приличат, освен по едно – „под“ (underfoot) е в подножието (*podnogu*) и под ръка (*na-ruku*), а „зад“ не е подръка (*s neruke* – out of hand). Има и още една прилика: чувам говора от моя край – почти поло-вината жители са от нашето крайбрежие на Адриатическо море. Сякаш целият меншън е проектиран за няколко часа почивка привечер, от момента на залеза на слънцето зад редицата от палми, та чак до пълното спускане на летния мрак върху верандата пред меншъна, на която седя в мо-мента и се наслаждавам. Наслаждавам се!? Когато изрека тази дума пред приятели, те просто не могат да повярват, че нещо такова може да се осъществи и редовно питат: „Как успяваш да постигнеш това?“, питат, сякаш след дългогодишни изследвания съм успяла научно да обясня някакво явление.

Меншънът е разположен на стръмнината на улица Палос Вердес, между 6-та и 9-та улица, с фасада, обърната към канала Лос Анджелис мейн ченъл, по средата на който минава известната фериботна линия Санта Каталина и по който безшумно се плъзгат фериботите и се поздравяват с корабни сирени, които моите уши обичат да чуват. По бре-га на канала се намират известните надалеч ресторанти, които предлагат всички видове риба, съществуващи в све-товните солени води. Тях ги наблюдавам отвисоко всеки съботен предобед, когато има много туристи и видимостта

е пълна, а те се блъскат като на някакъв препълнен футболен стадион, сякаш всички се надпреварват кой ще бъде по-напред и по-близо до маса край канала, колкото заради рибарите и рибата, която вадят, толкова и заради разхладителния и влажен ветрец, който като балсам гали лицата, опърлени от калифорнийското слънце. Полунадясно е Кабрильо марина с хиляди яхти от всички видове и стойности, които са застанали в съвършен порядък и спокойствие, а този порядък и спокойствие на мен ми действа успокояващо и окуражаващо, просто ми напомня за възможния порядък сред хората, който в този случай сякаш е научен от пчелите и техните пити. Зад марината е огромното пристанище Лос Анджелис харбър, което плискат с по-големи и по-малки вълни неукротимите океански води на Пасифика (Pacific). Върхът на моето вечерно спокойствие достигам през няколкото минути смрачаване над океана, когато се отдръпва и последният дневен лъч светлина, а с пълна сила се появява светлината от двата фара, от лявата и от дясната страна на Ейнджълс гейт, входа на пристанището. Погледът към океана, през утрините и вечерите, когато има добра видимост, достига до Мидъл брейкуотър, мислената линия, която дели морските и океанските води, и моят взор, особено с утринното или вечерното кафе, когато мислите замират, се устремява от верандата към онази мислена линия и се спира за известно време на входа на пристанището, Ейнджълс гейт, който си го представям, а в сумрака виждам ясно между бляскащите фарове – Ейнджълс гейт лайтхауз и, по-на изток, Ел-Ей ентранс ийст лайт. Когато светлината им заблести с пълна сила, точно тогава Виктор се надига и влиза в къщата, за да се измие и приготви за вечеря, а аз ще поседя още десетина минути: тези десетина минути са онзи голям връх на моето спокойствие. След вечеря Виктор се оттегля за почивка, а аз с чаша бира се връщам на пейката пред верандата и десетина минути

продължавам да гледам, плъзгайки поглед от северната част на канала надолу по маршрута на корабите по линията на Санта Каталина фери, чак до входа Ейнджълс гейт, колкото и продължава допиването на бирата, след което се оттеглям в дневната, включвам телевизора и претърсвам каналите за някое интересно предаване. Тъкмо се бях надигнала и взела празната чаша, когато позвъня телефонът, което ме изненада, защото по това време, около девет часа, никога и никой не ни беше обезпокоявал. Побързах да вдигна слушалката.

- Ало, Дане! – чу се гласът на една моя позната.

- Ало, Патриша! – обадох се аз, но с тембъра на гласа си не прикрих изненадата.

- Изненадана си, по това време...?! – пълна с ирония, сякаш се провикна госпожа Патриша.

- Да! Помислих си да не би мършата да е заминала за оня свят...? – отвърнах с нейния речник, с който си служи само в редки случаи, и то в разговор с нея.

- Не! На бик опашката може да изтръгне – в гласа ѝ имаше оттенък на подигравка.

- Защо тогава по това време? – протестирах аз.

- За да видиш какво е направил тоя боклук! – това вече беше понижен глас.

- Насрал ли се е!? – отвърнах с нейното любимо изречение.

- Не, бе! – каза и още повече понижи глас, като продължи: – Не е за по телефона, трябваш ми. Спешно...!

Напоследък моят съпруг Виктор и аз свикнахме да си правим компания и да си ходим на гости с четири съпружески двойки, поотделно и заедно. И те са старци, имат пари и свободно време, затова сме заедно все често, а другите вече свикнаха да ни виждат в тази група, затова ни наричат и разпознават по двойки: Патриша и Джо, Елизабет и Дуайт, Маргарет и Ричард, Барбара и Том и Дана и Виктор. И ние приехме да ни наричат така като

специфика на групата, затова вече и помежду си се наричаме така. В онова писмо на Джо са посочени именно тези пет съпруги. Значи, посочено е и моето име, обвинението е твърде тежко, но, да ви кажа съвсем искрено, аз своята вина не виждам.

Госпожа Патриша не държи особено на моята компания, предпочита да си бърби с другите жени от нашата група, но първо мен търси, когато има нужда да се посъветва по сериозни въпроси. Затова лесно стигнах до заключението, че и тази вечер се е сблъскала с нещо такова и че е твърда в намерението си да ме примамим, значи няма да мога да избегна крайно неприятното късно гостуване, и още по-зле – нощното шофиране по оживения фриуей. Знам, че няма да уважи нито едно мое извинение, не ми се отива, но не мога и да ѝ откажа.

- А моята мърша, какво да правя с нея? – казах и зачаках отговора, за да преценя по него степента на сериозност на онова, заради което ме вика.

- Доведи и нея! – решително отвърна тя.

- По това време, ами тя хърка!? – отвърнах, като направо не повярвах, че толкова упорито настоява.

- Незабавно! – сякаш заповяда, и продължи: – Става въпрос и за твоята кожа!

- За моята кожа!? – казах и през главата ми минаха всички картини на събития, които са свързани с госпожа Патриша, и не намерих нито едно, в което да има мои мръсни пръсти, а особено не такива, които биха могли да дърпат и моята кожа, както тя се изрази.

- Джо е написал писмо за полицията...! – паникьосано съобщи Патриша.

- Полицията?! – почти възкликнах.

- Против нас! – добави също така паникьосано.

- Кои нас? – изненадах се аз.

- Против всички „лешоядки“ – едва долових снижението ѝ глас.

- Как научи за писмото? – изплъзна ми се от любопитство.

- Намерих го в Библията – истерично се засмя и добави: – Гадът знае, че не искам и да погледна тази книга...

- Имаш право! Не е за по телефона – съгласих се аз.

- Идвай! – отново нейният заповеднически глас.

- Идвам! – и моят примирен, защото не бива да се противя на тази жена или да я упреквам, прекалено силно е това усещане у мен.

С Виктор се справих по-лесно, отколкото предполагах – само завъртя глава, след като му съобщих спешната покана на госпожа Зорич, и добави:

- Извадете ми онзи по-дебелия тъмен костюм.

Още не съм се освободила от страха от шофирането по фриуея, нощем дори не се и решавах да излизам на него, но ето – тази нощ неочаквано трябва да се отправя на по-дълъг път – до Алхамбра и обратно. Имам навик от града да излизам по 6-та улица, а когато минавах по някоя друга, случвах ми се дребни неприятности, всеки път, например, пропусках фриуей 110, по който трябва и този път да тръгна. От Палос Вердес, и този път, заради тези мисли, продължих и се спуснах по 6-та и по нея се качих на Гафи стрийт и тръгнах към фриуей 110. Интересно е началото на този фриуей, той започва от един объркващ разклон, така че улицата, по която карам, Гафи стрийт, преминава в разклонение от два пътя, прави остър завой надясно и продължава направо, а този объркващо неочакван завой е началото на фриуея, който редовно пропускам. Въпреки цялото ми внимание, и тази нощ го пропусках, минах няколко карета, за да завия обратно, карах две-три карета до преди разклонението, отново завих и окончателно влязох в непредвидимия завой и фриуея, който беше целта ми.

Както и очаквах, по това време на нощта нямаше задръстване по фриуея, но на мен ми е трудно да карам, за-

щото покарам, покарам малко, и губя ориентация на пътя, несъзнателно настъпвам разделителната линия и навлизам – ту в лявата, ту в дясната лента, което е много опасно. Това нарушение на ориентацията не ми се случва при дневно шофиране, а е последица от блясъка на фаровете на автомобилите, които карат в противоположната посока, но и от слабата осветеност на платното от средните светлини на моя автомобил, а дългите светлини са забранени. Край пътя има много пътни знаци и предупреждения, и те ме объркват, но водачът трябва да ги следи, защото лесно може да се озове на лента, която води към някой изход към улица или към някой вход към друг фриуей. Това ми е достатъчно, за да пропусна и фриуея, а имам и този недостатък – просто късно виждам знака, че лентата, на която съм се оказала, води към друг фриуей, а аз нямам време или условия да сменя лентата. А такава опасност не е без основание, защото по пътя до Алхамбра ще мина покрай отбивките за фриуеите: 1, 405, 91, 105, 42, 10, 170 и 5, от които най-опасен ми е десетката, защото с него се сблъскам три пъти и никога няма да ми стане ясно защо и как е възможно това.

Докато карах по оживения фриуей 110 от Сан Пидро, си мислех за възможното съдържание на писмото, предназначено за полицията, и което е могъл да напише старецът-смъртник. Наистина, от всички, с които се запознах, Джо е старецът с най-бистър ум, а и има какво да напише. Доста проникателен и разумен човек е, ако съдим по това, не бихме казали, че е в дълбока старост, но болестите толкова са го осакатили, че трудно мога да повярвам, че е бил в състояние да напише нещо четливо. Не вижда, а ръцете му неудържимо треперят. Не знам по каква логика Патриша може да ме постави в контекст, интересен за полицията, най-младата съм в групата, още не съм била в ситуация да направя грешка. Мислите се пренесоха на този въпрос и се запитаха: да не би тази

опитна „лешоядка“ да е измислила някаква измама? Да не би да има намерение да ме въвлече в нещо опасно, което не мога и да си представя? Наследник съм на Виктор, на прекалено много пари, в тази луда Америка от това може да се роди всичко, за да ми ги изкопчат? Някой път чрез изнудване? Или...?!

Потърсила съм политическо убежище в САЩ! Госпожа Патриша действа по легализирането на документите, тя ми намери богаташа Виктор! Оттук са и задълженията към нея, и страха, защото когато си поиска може да ме изгони в Босна... Непредвидима е и безсрамна, от нея може да се очаква всякакво дяволско дело.

В последния момент не се блъснах, пак тази моя обърканост и несъзнателно танцуване от лента в лента, до съседния автомобил, но някой, зад кормилото на автомобила, на който връхлетях, беше хладнокръвен и ловък, с мощен автомобил, избегна ме и ни спаси. Наистина, за миг бях забравила, че съм в автомобил и на фриуея, прекалено силно ме беше обзела мисълта за Патриша и нейните възможни намерения, и несъзнателно отново се върнах към тези мисли.

Тя е жена, която лесно се афектира, спомних си и се уплаших да не направи нещо на Джо. Да не го умъртви, истински се уплаших. Това би било опасно и за мен. Съучастие...!? Не бива и да продължавам да мисля за това. Говори се, че зад гърба си е оставила съмнителни умирения.

А вече да не го е и убила?

На местопрестъплението ли отивам, за да бъда заподозряна и аз?

И още веднъж връхлетях на съседна кола, и пак сблъсъкът беше избегнат от онзи от нападнатия автомобил. Когато ми се случи това, сега за пръв път забелязах, че всеки път се приближавах към колата отдясно и никога към онази отляво, и всеки път сякаш магнит ме привличаше към сблъсък и не можех да му се изплъзна. И най-накрая,

тази нощ схванах, че не съм способна да шофирам дълго време нощем, а особено на фриуей, и този път не трябваше и да тръгвам, не трябваше! Ако ще госпожа Патриша да се ядосва колкото иска. Но тръгнах, а трябва и да се върна още.

За пръв път идвам при Зорич като шофьор. Всяка среща с тяхната къща извиква у мен носталгия за Стария край и моя прекрасен и топъл дом, който вече пет години е военна развалина.

Хубава е тяхната къща, има някаква оригинална топлина, намира се на ъгъла на две тихи, потънали в зеленина улици, на парцел, който се издига десетина фута и лесно се забелязва и отделя от другите. Именно тази издигнатост силно ме впечатлява, защото на нея всичко се вижда като на изложба. Особено силно ме впечатляват храстите и цветята, които като арабески възпяват хармонията на сградата и топлината на семейния живот. И всеки път, когато си помисля за госпожа Патриша и господин Джо, пред очите ми са техните цветни алеи.

Когато спрях автомобила и излязох, по навик вдигнах поглед към цветните алеи, но тях ги няма. Нощното осветление показва съвсем нови качества на дома, за миг се уплаших да не би да съм сбъркала улицата и номера. Портата и оградата от масивно ковано желязо, под въздействието на ярката светлина отзад изведнъж сякаш ми напомнят вход на средновековен замък, на който изпъкват стилните прозорци и богатия покрив, засенчени от високи дървета, които, бих се заклела, до тази вечер не бяха толкова много на брой около къщата.

- Къде се губиш досега?! – от приятното преживяване ме сепна неприятният глас на Патриша.

- Докато убедя и приготвя Виктор... – сепнах се и започнах да се оправдавам.

- Ама какъв Виктор, да ме караш да чакам толкова...!? – изсъска тя.

Виктор, който бавно се измъкваше от автомобила, видимо се разтрепери, спуснах се да му помогна и го потупах по рамото. Тя не можеше да овладее яростта, която я беше обзела, веднага ми стана ясно състоянието ѝ.

- Боклук са те, всички. Мършите са само за това да смърдят, и смърдят по всякакъв начин... – не преставаше да нарежда, чак докато не влязохме в къщата и докато не прочетох писмото, което веднага ми тикна в ръцете.

- Какво казваш за всичко това? – извика с намерение да уплаши Джо.

- Не знам...! – казах ей-така, за да кажа нещо, защото писмото и на мен оказа силно въздействие и ме стъписа. Още не можех да поставя евентуалните последици в категорията на съдебните величини, но че за някого може да бъде опасно – дори за моя разум не беше спорно.

- Какво е станало? – невинно и боязливо попита Виктор, който от мига, в който видя Джо, буквално се уплаши.

В първия миг и аз се уплаших от вида на Джо, дори със страх си помислих, че може би си отива, но писмото отклони мислите ми, за да бъдат върнати от отчаяния глас на Виктор към ужасяващия изглед на Джо.

Преди тази вечер, когато виждах Джо, той винаги беше изкъпан, обръснат, сресан, освежен с пудра и парфюм и облечен с чисти и изгладени скъпо бельо и костюм. С тази обвивка неговата инвалидност, ужасяваща тази вечер, не изглеждаше толкова тежка.

Измачканата подгизнала пижама, която е изцапана и от която се носи миризма, представя съвсем нова картина на човека, който в нашия жаргон се нарича „мърша“, едва сега тук схващам тази дума в пълния ѝ смисъл.

Джо е от онзи тип хора, които до дълбока старост са силни и здрави, но болестите внезапно ги връхлитат и свалят за няколко седмици. Краката са му парализирани, тялото му не може да се поддържа изправено, способността му

да говори е значително намалена, губи чувство за ориентация... След всички тези физически сринове здраво го е сграбчила болестта на Паркинсон, брадата и ръцете все повече треперят, а аз се запознах с него, когато вече не можеше да държи чаша и с двете ръце, без помощ много трудно успяваше да пие вода.

Джо трябва да бъде изправян в инвалидната количка горе-долу на всеки час, а да му се преместват краката – понякога и по-често, защото по странен начин се закачаха за колелата на количката, а той има навика постоянно да движи количката. Не е в състояние да държи изправена и главата си, особено по времето, когато действието на лекарствата е отслабнало или когато е прекалено неспокоен.

Заварихме го в количката, по неговия изглед предположих, че пет-шест часа е без минимална помощ. Погледнах часовника и заключих, че не е получил вече две дози лекарства.

Десният му огънат крак беше настъпен от колелото, другият – съвсем протегнат и усукан, вероятно с него се е опитвал да си помогне, докато е имал сила. Тялото е съвсем отпуснато и се е завалило надясно, а главата се е спряла на облегалката за ръка, увиснала с широко отворени очи, на които се виждаше бялото. На прага на съзнанието е, но ме позна и се надяваше да му помогна, дори с гримаса се опита да изкаже поздрав за добре дошли. Патриша не преставаше да го овиква, което имаше по-силно въздействие върху Виктор, отколкото върху Джо, тъй като разумът и тялото на Виктор са по старчески свежи.

- Това е благодарността, че ти чиста смрадта... Кой би те изтърпял... Това може само тъпата Патриша... Ще останеш сам, ще те напусна... Ще те заключа и ще си замина... – госпожа Патриша не преставаше да нарежда.

- Дане, няма да ме оставиш, нали?! – паникьосано се обади Виктор, обърна се към мен и очите му се насълзиха.

- Трябва да му дадем лекарство – спонтанно излезе от устата ми, след като отправих към Патриша предупредяващ поглед.

- Ще му дам аз...! – Патриша изсъска срещу мен.

- Хванал го е паркинсона – добавих полугласно.

- Да го хваща...! – отсече.

- Трябва веднага да го пие – казах и боязливо отидох в кухнята за червеното шише, в което постоянно имаше разтвор на лекарството в газирани сок, който пиеше на всеки два часа. При предишни случаи ме е молела да му дам лекарството, затова знаех къде стои.

- Стой си на мястото! – Патриша ми препречи пътя.

- После ще бъде късно!? – казах и събрах смелост да се промъкна между нея и витрината по пътя към кухнята.

- Казах не и не...! – изсъска зад мен, хвана ме за ръката и ме бутна във фотьойла, на който седях.

- Дайте на Джо! – умолително се обади деветдесетгодишният Виктор.

- Ти, мършо, мълчи! – госпожа Патриша викна и срещу него.

- На кого...?! – добродушният старец не беше свикнал някой да вика край него, а камо ли срещу него, затова наистина се развълнува, в този миг почти забрави, че е старец, вдигна ръка, но не можа и тялото, искаше да ѝ удари шамар.

- Виктор, отиваме си у дома! – извиках ядосано и станах.

- Още няма да си ходите! – заповеднически изрече Патриша, поразмисли и каза по-спокойно: – Не се разбрахме за това.

- За какво да се разбираме? – отвърнах искрено и почти се възмутих.

- Как за какво? Писмото...! – изненада се от становището ми.

- Накъсваш го и – в боклука – казах единственото решение, което ми дойде наум.

- Ами ако това е само едно от копията? Ако едно вече е в полицията? – заговори паникьосано и едва тогава схванах, че е много уплашена.

- Не преувеличавай! – отвърнах, като малко повиших глас.

- Не преувеличавам – искрено каза уплашената Патриша, хвана ме за рамото и продължи: – Добре го познавам, по почерка му виждам, че това е само една от предходните версии. Сигурно дълго е работил върху това – отново говореше, като не можеше да се овладее: – На кого е дал писмото? Какво мислиш?

- Мисля, че преувеличаваш – казах и започнах да обличам на Виктор сакото му.

- Трябва да ми помогнеш – за моя голяма изненада започна и да плаче, за пръв път видях нейна сълза.

- Преувеличаваш. Скъсай писмото и дай на човека лекарството! – казах почти заповеднически, уверена, че когато жените плачат, са послушни.

- Добре, ще му дам лекарството, но ми помогни да разбере на кого е дал писмото и дали той го е предал в полицията.

- Хайде, дай на човека лекарството! – казах сега вече строго и добре постъпих, защото тя веднага отстъпи и отиде в кухнята.

Докато приготвях Виктор, тя с голямо усилие впръска течността в устната кухня на Джо.

Никога досега не бях присъствала на по-безнадеждно и тъжно събитие. Дори умирането на хора, а бях свидетелка няколко пъти, не е оказвало по-ужасно въздействие от тази сцена. Това ме натъжи и напълно ме лиши от способност да помогна на Виктор да стане и да излезем от къ-

щата. Седях безсилна. Взех писмото от масата и отново го прочетох. В този момент и аз бих го подписала, натрапи ми се тази мисъл, като гледах безсилието на стареца и силата на арогантността. Истина е, не мога вече да избягам от това, и аз се числя към семейството на „лешоядките“, но до тази вечер не бях си и помисляла, че вършим големи злини, макар да знаех, че това, което правим, не е съвсем морално. Това писмо насочва към престъпления от по-голям мащаб, за тях не знам, а може би това наистина съществува и може би и аз съм част от това, съответно – може би е планирано да стана такава.

Господин Джо е наистина умен човек, в това съм се убеждавала много пъти, и нищо, което казва, не е за пренебрегване, та дори и това писмо. А писмото е написано от ужасна неволя.

- Кой би могъл да бъде куриер? – от размишленията ме върна слабия глас на Патриша, след като се измъчи истински с Джо и наполовина успя с лекарството.

- От това ще му стане по-добре... Когато малко се съвземе, по-лесно ще му дам остатъка... – каза и се плъсна на дивана.

- Кой може да е „книготворецът“!? – не се отказваше тя.

Преди известно време госпожа Патриша се скара и с последния приятел на Джо, писателя Александър. След тази раздяла Джо съвсем оголя откъм приятели и поради това е неспокоен, и сигурно се е съпротивлявал на нейната яростна атака срещу единствения му останал приятел, затова не ме изненадва, че тя вярва, че в писмото има и пръст най-упоритият приятел на Джо. От господин Александър имам само приятни спомени и не ми се иска да се включвам срещу него, по никакъв начин, затова продължих да поддържам мнението си.

- Мисля, че наистина преувеличаваш – казах като се направих уж на ядосана.

- Не, не преувеличавам. Трябва да узная – каза тя, замисли се и продължи: – Знам, че се съмняваш в същото лице, в което и аз. На теб ти е по-лесно да измъкнеш това от него, помогни ми...

След тези думи схванах смисъла на моето идване, значи на мен се падаше добре да проуча писателя Александър. А, така значи, помислих си аз и продължих така, че да не ѝ скърша хатъра:

- Добре! Ще се заема, а сега трябва да вървим – обещах, като изобщо и не мислех да се замесвам в това, а особено не по начина, по който си представяше госпожа Патриша.

- Добре! – прие тя, наведе глава, замисли се, рязко стана и накрая каза: – Идвам утре в Сан Пидро при теб, за да обмислим и се разберем за всичко това.

- ОК! Ще се видим утре – съгласих се аз и побързах колкото се може по-скоро да напусна този дом на мъката и тъгата.

Глава 2.

„Е, моя Дане!“ – чух гласа си. За пръв път чувам гласа си по начин, по който не съм имала намерение да се обадя.

След като се върнахме в Сан Пидро и след като помогнах на Виктор да си легне, взех чаша ликьор и седнах на дивана с намерение дълбоко да размисля, не знам вече за кой ли път, да размисля относно положението си и, може би, да взема ново житейско решение. И тогава чух онзи свой следполунощен несъзнателен глас: „Е, моя Данице, започна да говориш сама на себе си“ – сега вече съзнателно се обадох. – „Попадна и сама не знаеш в какво. Дойде в Америка само за да оживееш, а след това – и да забогатееш? И на цена, която не е част от досегашната тебе“ – мисъл след мисъл ме отвлича и от мисълта за спане.

„Мръсно живееш!?“ – отново ясно изказан бунт на съвестта.

- Дане! На мен ли говориш нещо? – загрижено се обади Виктор.

- Не. Гледам нещо по телевизията, та се смея – отговорих, след като схванах, че размишлявам на глас.

- ОК – отвърна той.

Мислите ми не стихваха, но престанах да ги изговарям на глас.

Даница неморална?! Не! Това е страшно и да си го помисля. Не, естествено, че няма да си мисля това. До тази вечер гледах със съвсем други очи на това, което върша. Не всичко е съвсем чисто за съда на съвестта, поне не е за

съвестта и средата, в която съм отгледана и възпитавана, заключавам аз, но за американското разбиране и поведение е съвсем ОК.

В самото начало позицията ми беше проста и приемлива.

Аз съм в окаяно финансово състояние, но съм здрава, Виктор е богат човек, но е стар и не може да живее сам. Чрез женитба решихме двустранно проблемите си. Той ще прекара остатъка от живота си щастливо под моите почтени грижи. Аз ще положа усилия, докато е жив, а след това ще наследя богатството и остатъка от живота си ще прекарам без материални стресове.

Какво тук може да бъде лошо?

Тази вечер стигнах до откритие, което измества тази простота към по-сериозно преизпитване на съвестта. Писмото на господин Джо, без съмнение, призовава съвестта, тази на Патриша, но и моята, както бурята вълнува морската повърхност.

Коя бях допреди няколко месеца?

Дана!?

И името ми е лъжа.

Аз съм Даница Пръстоевич. На четиридесет и девет години съм. Здрава съм и физически все още привлекателна жена, която все още предизвиква мъжката похот, а в реалността лежа в спалнята на полумъртвия деветдесет и една годишен Виктор. В креват с „мърша“, както всички жени, с които съм в контакт, наричат такива като него.

Животът ми протече като при много от успешните жени от моята страна, Босна и Херцеговина, до войната.

Родена съм и ранното си детство прекарах щастливо в топлия родителски дом. Всичко ми беше достъпно. Родителите ми изкарваха добре, и двамата университетски преподаватели, искаха и съумяха да ми подарят райско детство. През средното училище и университета просто пробягах, сякаш прелетях върху Пегаса на младостта.

Последва подобаваща работа, хармоничен брак, започнат още през ранните студентски години, и две прекрасни деца.

Почти три десетилетия прекарах в градене на кариера и топъл дом, отглеждане на деца и внучета. Достигнах върха за амбициите на жената в социалистическа среда. Без политически измами, с професионализъм, си извоювах обществен авторитет и длъжност директор на солидно предприятие с осемстотин работника.

Децата се развиваха според очакванията – на мъжа ми и моите. И сина, и дъщерята завършиха университет, ожениха се и ни родиха по две внучета, с които преживях най-щастливите си дни през целия си живот.

И тогава – ужаси!

Война!

В една нощ всички бяхме отведени от домовете и топлите си кревати в различни лагери. Лагерите преживяхме само аз и две от внучетата ми. Йовица е на шест, а Оливера – на пет години. Първата страна, в която бяхме бежанци, беше Сърбия, страхотно изтощена, под световни икономически и политически санкции. Без изгледи да получа работа, и по-нататък, в бъдеще, двете сирачета преживяхме на ръба на оцеляването. Две години не престанах да роня сълзи, нито забравих образите на най-скъпите „изчезнали“ – две внучета, син, дъщеря, мъж, родители... Покрусена вегетирах на границата на съзнанието, чак докато не чух предупреждението на един лекар:

- Вашите внучета са недохранени и състоянието им е опасно за живота им. Вие, госпожо, упорито живеете в миналото, с мъртвите, а кой ще живее с живите?

„С живите“ – това бяха думите, които ме обзеха през следващите дни. Как и с какво да отгледам сиротите си внучета? Оттогава в мен се възцариха само тези мисли. „Който е умрял, покой на душата му, без деца няма и възрастни...“ – тези думи често ми бяха казвани, а след ле-

карското предупреждение станаха и моя философска пътеводна звезда.

Трябва да измисля нещо! „По-добре жив, отколкото мъртъв“ – припомнях си тази народна мъдрост. Няколко дена мислех какво трябва да направя и къде да отида. Реших се.

Още веднъж измолих малък заем и тръгнах за Белград. Нито при някого, нито за нещо. Ще срещна някой познат, това беше единственият ми план. На пръв поглед не изглежда умен, но той има история. Когато и да отидех в Белград, а била съм там много, много пъти, всеки път на улицата срещам някой познат. Всеки път! Защо да не срещна и сега. Ще отида пред хотел „Москва“, казват, че там се събират херцеговци и особено мостарци, ще заставам и ще чакам. С дни, докато не срещна някого.

- Данице! – щом стигнах пред хотела и се спрях да избира удобно място за стоене, беше извикано моето име. Дали е моето? Толкова много Даници има в Белград, сетих се аз. Моето е.

Към мен се приближаваше Бошко Йованович, някогашен семеен приятел и комшия. Преди десетина години беше директор на предприятието и аз го наследих. Не беше мил на локалните политици, събра си багажа и знам, че заминал и си намерил работа в Белград, но по-късно пътищата ни не се кръстосаха.

- Бошко! – искрено се зарадвах след първата си изненада.

- Жива ли си...? А чух, че си била загинала в лагер... Много се радвам... – говореше от сърце.

- От кого чу?! – изненадах се аз.

- Някой ми каза, че те видял в лагера Дретелъ и че мисли...

- И знае колко са ме били и измъчвали?! – прекъснах Бошко, като добавих: – Мислел е, че не съм могла да оживея?

- Точно така каза – прекъсна ме Бошко.

- Каза ли ти, че семейството ми е избито? – сякаш ме нападна вирус, който подлудява, започнах да бълвам: – Каза ли ти, че след лагера бях настанена в лудница? Каза ли ти, че оживяха само две от моите внучета и че умират от глад край лудата си баба Даница Пръстоевич?

- Не, за това не ми каза, вероятно и не знае всичко това – напълно смутен каза Бошко.

- Прости ми, Бошко, прости ми, моля те. След лагера стана така, че изгубих чувството за мярка, прости ми! Кой ли от моите другари по страдания е бил? – пожелах да науча името му.

- Бранко Симич, не знам, дали си спомняш, той е по-млад? – каза.

- Бранко! Жив!? Колко беше измъчван... – изненадах се и се зарадвах още веднъж за оцелелия дретелец.

- „Срам ме е и да разказвам за всичко, което ми сториха“, беше единственото, което поиска да ми каже за себе си – отвърна Бошко.

- Е, мой Бошко – неволно промълвих. - Измъчваха ни.

- Хървати или мюсюлмани? – прекъсна ме той.

- Нито хървати, нито мюсюлмани, това не са хора, това са хърватски и мюсюлмански боклук. Все пак, най-бруталните гадости ни правеха мюсюлмани, а хърватите – най-опасните за оцеляване.

- Бранко трябва да е преминал през ужаси – продължи Бошко. – Ето, като смахнат се тътри по белградските улици, останал е без месо, кожа и кости е.

- Бит е с всичко, навсякъде и по всяко време – бликнаха спомени и картини, които непрестанно тормозят нощния ми живот, продължих: – Трябва ли Бранко, аз или който и да е било да разказва и безпокои спокойните хора,

трябва ли да ти казвам как Бранко пиеше урина и ядеше...
Трябва ли?

- Извинявай, имаш право – съгласи се Бошко.

- Все пак, ще ти разкажа един детайл, свързан с Бранко – спомних си за това и пожелах да го разкажа. – Спомняш ли си един мургав пазач на портала, в нашето предприятие, името му е Мухарем?

- Имаше един, спомням си го, който би могъл да има такова име – каза Бошко след като помисли за кратко, усмихна се и добави. – Жена му идваше от къщи, за да го бие на работа... този ли е?

- Знаех си, че ще се сетиш за него именно по това, защото и всички го знаехме само по това. През войната този нещастник действаше под името хаджи Мурай, в лагера колеше и бесеше. Изнасилваше... – поех си дъх и обмислих как да продължа. Продължих: – Един ден ни събра на открито, за да присъстваме на някакво състезание, както нарече налудничавата си шуротия. Пистата е с дължина тридесетина крачки. „Ездачи“ са хаджи Мурай и един пазач. „Конете“ са Бранко и един Войо. Щяха да се надбягват за някакъв бас, а ездачите си избираха „коне“. „Конят ми е недохранен“ – като измерваше с поглед и обикаляше Бранко, се „оплакваше“ хаджи Мурай. – „Майка ти сръбска, гладен ли си?“ – питаше го. Тридесетгодишният Бранко, някога планина човек, а сега скелет, безпомощно стоеше и беше напълно безучастен. – „Влахо, гладен ли си?!“ – подвикна. – „Да“ – безучастно отвърна Бранко. – „Паси трева!“ – подвикна облеченият с мощта на властта хаджи Мурай. Бранко продължаваше да стои и безнадеждно гледеше в далечината. – „Паси, коньо!“ – подвикна на силникът, като го удари с приклад по гърба. Бранко, на четири крака, пасе трева. – „И ти псе сръбско, паси!“ – и на Войо подвикна неговият „ездач“. И Войо се присъедини да пасе. – „Паси, наяж се, защото не стигнеш ли пръв на финала, ще те заколя като заек“ – заплашваше. Двамата мъже,

довчера уважавани интелектуалци, пасоха трева само зато-ва, че са сърби. Така започна представлението, което трябваше да ни забавлява. На финала пръв стигна Бранко и оцеля, а хаджи Мурай спечели баса. Никой вече не видя Войо. Това, че бранковите кожа и кости безцелно се тътрят по белградските улици, както се изрази, значи, че все още участва в надбягването натоварен с хаджи Мурай. И с много много други товари. На оцелелите лагеристи е съдено да участват в надбягване и никога да не стигнат до края.

- Страшно – прошепна, като въздъхна Бошко.

- Може ли и трябва ли Бранко да разказва как е участвал и спечелил надбягване, трябва ли всички ние да плашим и безпокоим спокойните хора с гадориите, които сме преживели, можем ли...? И аз тичам в своето надбягване, виждам „старта“ му, чувам публиката му, но не му виждам „финала“, – беше ми се отворило кранчето, което здраво бях затворила, говорех и бършех сълзи, нещо говореше от мен дотогава, докато риданието съвсем не ме надви. Успях само да кажа още – Убиха много от моите, оцеляха само две от внучетата ми. Бях в лудницата.

- Извини ме, Данице, прости ми, моля те... – и Бошко ронеше сълзи.

Настъпи продължително и тягостно мълчание. Бошко много пъти се опитваше да ме утеши, напрягаше се да каже нещо, но не успяваше. Събрах сили да се овладеея и да продължа по-спокойно

- Нищо, Бошко, нищо, знам... Ти ми прости, щом капне първата ми сълза, трудно мога да се контролирам след нея, така и този път. Да приключим с това!? - предложих.

- Разбира се, извинявай... – и той се измъкваше и се измъкна от кошмара, в който го въвлякох. Решително предложи: – Да прием по едно кафе... Ето, тук... Пред „Москва“...

- Каж ми за себе си и семейството – започнах нормално да говоря, едва след като седнах на стола на прекрасната тераса на тротоара на известния площад Теразие.

- Децата са големи, още са студенти, жена ми е добре... – каза и се замисли.

- А ти? – прекъснах го с въпрос.

- Със здравето съм добре. Имам проблеми отвсякъде, както и всички сърби в тези времена. Унищожи ме „Новият световен ред“. Деветдесет процента от икономиката не работи. Моето предприятие е ликвидирано, две години съм без работа. На пазара препродавам цигари и преживявам. И на мен не ми се приказва нито за онова, нито за това – предложи той.

- Съгласна съм! – веднага приех, като си представих как може да се чувства един успял човек във време на безпорядък.

- А ти, къде си, работиш ли, от какво живееш? – с израз на състрадание ме попита и се боеше от отговора, който скоро и получи.

- Работя!? Ридая – отвърнах.

- Имаш ли някакви планове? – замисли се и попита, просто да каже нещо.

Бошко много се зарадва, когато ме срещна, но чувствам, че съм го преуморила и че му се иска да се разделим колкото се може по-скоро. След излизане от лагера такива ситуации често ми се повтарят. Хората искат да знаят и са любопитни, но не могат дълго да съпреживяват нещастията на другите, започват да ги схващат като универсални, пък и свои, и тогава искат да се измъкнат колкото се може по-бързо и по-надалеч. Именно това се случва и с Бошко, разбирам го и искам да го освободя от този кошмар, който влезе в него с мен. Затова въпроса му, въпрос заради въпроса, го направих сериозен.

- Имам план! Затова дойдох в Белград. Имам! Планът ми е да стоя пред хотел „Москва“, докато не срещна случаен минувач-приятел – казах му истината.

- И когато го срещнеш, тогава какво? – той помисли, че се шегувам.

- Ще го питам за съвет – продължих сериозно.

- Мен? – продължаваше да мисли, че искам да се шегувам.

- И теб! – продължих да говоря сериозно, та и той прие.

- Нямам и за себе си съвет – това съвсем сериозно се изля от дълбините на душата му. При това несъзнателно, но силно въздъхна.

- Лагерът беше ужасен – казах с наведена глава, продължих: – Унищожиха ми всеки живец. Убиха ми способността да размишлявам – за миг отново се бях изгубила, но се сетих, че трябва да се отърся от вайкането. Замълчах за миг и продължих: – Все пак, имаш ли някаква идея за мен? – зададох въпроса си.

- Имам – ИОМ! – почувствах, че точно в този момент на ум му дойде идеята, която веднага изрече.

- ИОМ!? Какво е това? – помислих, че се е сетил за някакво предприятие, в което бих могла да намеря работа. – Фирма? – добавих.

- А, не! – усмихна се и продължи: – ИОМ е хуманитарна организация, ей там, на площад Славия, чрез нея някои отиват в Америка...

- В Америка!? – изненадах се, защото до този момент изобщо не бях и помисляла да замина за чужбина.

- Наскоро срещнах един приятел от Босна със семейството му, между другото малко им помогнах, карах ги до ИОМ – като провличаше всяка дума, разказа Бошко.

- Ще отведеш ли и мен? – прекъснах го, защото и аз за миг си помислих, че от това може да излезе нещо.

- Разбира се! – добави с подчертано въодушевление, радостен, че поне малко може да ми бъде от полза, защото се виждаше на лицето му, че той наистина си мислеше, че там мога да намеря някакво приемливо решение.

Тъй като в ИОМ разполагат с данни от Червения кръст и сред тях – дебеличко досие от лагера и за мен, бързо получих одобрение за заселване в САЩ, което надмина всички мои очаквания.

Ще замина сама, така реших, след като поразговарях и поисках мнение от някои по-сериозни роднини и приятели, а когато попривикна малко с Америка, ще взема и внучетата, горе-долу след една година. Това съгласувах най-вече със сестра си Спасения, която също е бежанка от Босна и с която, след лагера и болницата, живеех в Ниш. При нея са моите внучета, тя е моята добра сестра, която се грижи за тях с много нежност, и благодарение на този късмет и аз израствах психически. На нея трябва да благодаря за поносимото ми страдание в Америка без внучетата. На мен остана да работя и изкарвам пари в богатата Америка, като изпращам на сестра си пари за скромен живот на децата. А сигурно ще мога толкова. С такива планове закрачих в страната на Колумб.

В Лос Анджелис (Los Angeles) ме посрещна социална държавна политика, финансова помощ чрез Уелфеър (Welfare), от която и сама не можех да живея. Получавах под триста долара на месец, в пари и бонове за храна. Едно прилично жилище е поне двойно повече от това. Получих разрешение за работа, работата трябва да си намеря сама, не знам английски, а безработицата е голяма – няма никаква работа. Не познавам никого, налегна ме скука, а след това тъга, нямам пари и за връщане, та къде да отида?

За малодушния човек нищо не е така ефикасно както един доброжелателен разговор – топла дума.

Едва тук, където за пръв път в живота си няхах и това, го разбирам в пълна степен.

Минах по пътища, които водят към ада, озлочествана и нападана колкото може да се натовари на едно човешко същество, но все някак се справях покрай роднини, приятели, познати и съплеменници, които с присъствието си и с топлината на думите си ми вливаха надежда, вяра и смисъл на живота. В Америка просто няма такова нещо, може би и има, но човек, който не знае да говори местния език и няма пари, няма как и да го срещне.

През първите два месеца на пребиваването ми не говорих и толкова, колкото за половин ден в Стария край. Това ме уби. За това положение съм си виновна и сама, защото не се подготвих за Америка. За всичко, което ме посрещна, знаех под необходимия минимум. А трябваше и можех да узная.

- Имате ли някакви роднини в САЩ? – беше един от въпросите на служителката на ИОМ в Белград, след като ми съобщиха, че съм получила статут на бежанка и право на заселване.

- Не! – отговорих.

- Имате ли приятели или познати? – последва нов въпрос. Поставен остро, почти грубо, а иначе съвсем уплашена, схванах, че служителката мисли, че лъжа, защото кой няма познати в Америка, сякаш казваше тя.

- Имам – отвърнах аз, като си мислех за семейството от Босна, за което ми беше казал Бошко и който ми даде техните имена, адрес и телефонен номер, ей така, ако ми потрябва, от много глава не боли, както се изрази с усмивка.

- Кажете ми имената им, първото, а след това последното име... – поиска служителката, а аз извадих от чантата си точно онзи лист, който ми даде Бошко.

- Имате ли други познати в САЩ? – беше упорита, почти ме принуждаваше да си измислям.

- Никой друг не познавам в Америка – отрицателно отговорих аз.

След този разговор размишлявах за смисъла да се записват имена на невинни хора, които не ме познават. Обадох се на Бошко и го информирах за това, като го помолих да съобщи на тези хора за мен, за да не бъдат евентуално изненадани...

Точно с това действие беше определена по-нататъшната ми съдба. Програмата на американската администрация за бежанците-заселници, по която пристигнах, предполага и изисква американски гражданин (институция) настойник, спонсор, както тук го наричат. Негово задължение е да приеме заселника и по безболезнен начин да го въведе в американското общество. На практика това означава да се грижи за него през фазата на набавяне на всички документи, необходими за легален живот, да му осигури учене на езика и безплатно жилище, да му помага материално, да му намери работа, от която да може да живее, и едва тогава – по закон, е изпълнил задълженията си към подопечния.

След като бях „одобрена“ за заселване в САЩ, мислех, че ИОМ с това действие, свързано с мен, е завършил работата си, но всъщност неговата основна работа щеше да последва тепърва, за това щях да узная тогава, когато това вече нямаше никакво значение за мен. ИОМ получава от американската администрация пари (съвсем не малко) за работата, която върши във връзка със заселниците, към която спада и издирване и намиране на богати американски спонсори. ИОМ – пак тези проклети долари – за да мине колкото се може по-евтино, се задоволява с подписана декларация за спонсорство, която изпраща на възложителя с фактурата, без оглед, дали този спонсор иска и може да осигури спонсорството. И тази хуманитарна идея, в случая със сръбските бежанци и заселници в САЩ, се е изродила в ужасна лъжа – почти всички техни „спонсори“

са предишни нови бежанци, които не могат да изхранват дори себе си. По-късно ще ги срещам, без никой от тези, с които се запознах, да е получил каквато и да било друга дотация, освен държавната, от уелфегъра. Дедо Звонич, мюсюлманин от Мостар, ми каза, че неговото домакинство получило 3 телевизора, мебели, 3 автомобила... 3 работни места и не плащало за жилище 2 години, като това е единственото спонсорство (от онези, с които се запознах), което е извършено по начина, по който е предвидено от програмата за заселване.

Моят „спонсор“ ще бъде бежанецът от разказа на Бошко. Той е в Лос Анджелис и аз отивам при него, и само заради това пристигнах в Калифорния. Пътюм ще науча, че за Калифорния няма дотации, че там заселването е извънпланово и че този щат не е благосклонен към желанието на заселниците, а гледано от друга страна, в САЩ именно той дава най-много социални помощи. Петър Бошкович, моят „спонсор“, е дошъл, подобно на мен, преди половин година.

- Ало! Ай нид Питър Базкавайк – след като вдигнал слушалката, му се обадил непознат и неразбираем глас, разказва ми по-късно невинният бежанец Петър Бошкович.

- Йес, аз съм. Ай ем Бошкович – помислил, че го търси някой от администрацията и се уплашил заради незнанието си на английски език. А такива обаждания има и всички са свързани директно за неговата социална помощ – Уелфегър, и всички заплашват – ако не изпълни това и това, ще изгуби помощта. А той не разбира с какво го заплашват и какво трябва да направи или докаже. „Изпотяхах се всеки път, когато позвънеше телефонът“ – ще ми се оплаче Петър.

- Обажда се Тина – на Петър му става по-леко, след като се обажда нов глас, жена от Сараево, която работи в тукашната хуманитарна организация, чрез която е дошъл и той, и аз.

- А, вие сте госпожо Тина. Как сте? – започнал да говори и да се чуди кой документ сега не е наред.

- Имате приятелка Даница Пръстоевич... - казала след обичайния поздрав.

- Не! Аз, наистина не знам... – започнал да говори, но и да премисля коя би могла да бъде тази жена и каква връзка има с нея.

- В белградския ИОМ тя е посочила вашето име – прекъснала го служителката Тина. И в този момент се сетил за обаждането на Бошко и разговора с него, в който между другото той споменал това име. „И една моя приятелка идва в Америка, казва се Даница Пръстоевич. Та, бъди ѝ малко на разположение...“ – казал му Бошко.

- А, да, да, Даница, приятелка, как не се сетих! Луднах в тази Америка, почти бях забравил за госпожата... – след като се сетил за думите на Бошко, Петър се притеснил.

- Ще подпишете ли за нея...? – служителката Тина казала още нещо, но Петър не могъл да чуе всичко докрай, смутил се от този някакъв подпис за нещо и за някого.

- Как да не се подпиша – отвърнал Петър, потвърдил, без да знае какво и защо. А потвърдил, че ще бъде „богат“ американец – спонсор.

Горкият Петър, подписал моето спонсорство, но нито едно от задълженията, поети с акта на подписване, не можел да изпълни. Някакъв далечен роднина му е отстъпил временно една стая, в нея живее с жена си и детето си и често трябва да отговаря на въпроса на роднината си: „Кога най-сетне ще си намериш жилище и ще се преместиш?“

По-късно на адреса на Петър пристигнало известие за датата на моето кацане на летището на Лос Анджелис, както и напомняне, че има отговорност да ме поеме и да се грижи за мен. Освен своя, сега Петър има и втори жили-

щен проблем. Разтичал се да моли за помощ малкото и недостатъчно познати хора.

Намерил в Пасадена жилищно решение за мен, най-доброто възможно – апартамент, в който живеят две мексиканки и плащат наем 800 долара. Като трети човек ще плащам една трета, 267 долара. Тъй като няма да получавам и толкова социална помощ, Петър ще покрива разликата от 60 долара, докато не се оправя, обясни ми той. „Краставите магарета през девет баира се подушват“ – казах аз, той се съгласи с кимване и тъжна усмивка.

Апартаментът се намира на първия етаж на номер 144, Саут Каталина авеню, Пасадена, Калифорния 91105, на ъгъла на ул. Кордова. Мексиканките имат по една стая и общ доста голям хол, в който ще денувам и нощувам, на пода, т. е. на един матрак, който те бяха набавили за този случай. Мебелите са: един фотьойл, маса за хранене с четири ресторантски стола, телевизор и малка етажерка за книги, както и стенен шкаф. Кухнята е напълно оборудвана, включително с огромен хладилник с фризер. Телевизорът е на мексиканките и те ми позволяват да го използвам. И те са някакви нещастни момичета, работят по цял ден в някаква пералня, нелегално са влезли от Мексико и нямат редовни документи, не знаят английски (това не е проблем за тях, както за мен, защото тук има някой друг милион мексиканци), но заради неуреденото пребиваване ги шантажират и работят за най-ниската почасова заплата, като едва преживяват.

След като се намерих сама в апартамента, сама и в целия блок (всички са на работа и в блока никой няма деца), се чувствам като корабкрушенец, току-що спасен и извлечен на брега, пълен с вода и без желание за живот.

Входът на блока постоянно извиква спомена ми за лагера, вероятно затова, че около него има много решетки. Всъщност, с убедителни, боядисани в черно метални решетки е оградена една площадка пред фасадата на про-

дълговатия блок, на която на видно място са поставени пощенски кутии, 12 на брой. Решетъчната врата се отваря с ключ или с обаждане по домофона до живеещия в апартамента, а той, с натискане на клавиша с цифрата 9 върху слушалката, автоматично отключва вратата. След вратата има тридесетина метра дълъг полумрачен тесен коридор, толкова тесен, че разминаването трябва да се извършва с внимание и неприятно чувство. Целият коридор се вижда от улицата и идването до апартамента е доста неприятно, особено нощем, когато на улицата е тъмно, а в коридора – силна светлина, и минаващият през него е като на сцена и има усещането, че някой постоянно го следи. Моят апартамент е на края на коридора, та като вляза, особено вечер, машинално се озъртам няколко пъти и редовно си мисля, че няма къде да избягам, ако от входа някой се спусне след мен. А в тази страна има такива случаи. Поради това всеки път почти уплашена отключвам вратата на апартамента. Тук отново ме посреща нещо необичайно, защото от коридора се влиза директно в хола, значи, с отваряне на вратата се вижда и моето легло. Отляво и отдясно в хола има по една врата, зад които се намира по една стая и санитарен възел, местообитанието на съквартирантките мексиканки. Част от хола, с паравани, е оградена за кухня и трапезария. Бързо привикнах към апартамента и огромния хол, но останаха две неприятности – директната връзка с коридора и съвместното ползване на единия санитарен възел с една доста небрежна съквартирантка.

Мексиканките стават рано и без шум напускат апартамента, а се връщат късно, по тъмно, по някога сядат в хола и се занимават с телевизора, но най-често продължават до своите бани и стаи, излягат се на креватите си, така че практически съм сама в апартамента по цял ден. След като стана и се измия, закусвам, гледам за кратко телевизия, и излизам навън. Отивам да се разхождам, но това няма да може да продължава дълго,

защото в този град понятие градска разходка не съществува, както и не съществува безцелното седене по заведенията.

Тук всичко е далеч: работата, докторът, магазинът, училището... всичко, никъде не може да се отиде пеша (нито пък някой опитва), затова на улицата няма хора. Само аз!? От автомобилите ме оглеждат и подозрително въртят глави, като се разхождам, ставам особняк и недобре дошла личност, от която се гнусят случайно срещнатите сервизни техници и пощаджии. Все пак, отивам до парка, който е отдалечен на около един километър, но и там ме оглеждат подозрително бездомниците, които спят тук и започват да ме възприемат като някаква конкуренция, защото единствено редовни там сме ние. Все пак, в този парк оставам около два часа и до насита мисля върху хиляди житейски картини. Унило се надигам и се отправям към апартамента, в който не ми се връща, но в който ще се върна, ще се отпусна на пода, ще включа телевизора и ще гледам: изнасилвания, убийства, реклами... „успешно“ присаждане на коса. Между другото хапвам нещо (като обяд), прелиствам и разглеждам снимките в безплатните вестници, които съм взела пътьом (не мога да ги чета), и, съсипана от скука, привечер отново излизам и отивам на разходка в парка и, напълно нещастна и разочарована от живота, се връщам в апартамента, включвам телевизора... и се измъчвам до лягане. И всеки ден така. Мексиканките имат телефон, на него приятели могат да ми се обаждат, но аз на тях – не, така бяха казали на Петър и препоръчали колкото се може по-скоро да си открия телефонен пост.

Всеки ден съм сама. Единствената ми връзка е семейството на Петър, което е доста далеч от мен, без автомобил сме и двамата и се виждаме все по-рядко, горе-долу веднъж седмично. Тогавя обикновено ме канят на семеен обяд, намираше начин някой от неговите новопридобити познати да ме закара и върне.

В Калифорния е прекалено топло за нашите организми, няма четири годишни времена, дори бих казала, че е само едно, затова аклиматизацията е много болезнена и продължава с месеци. Нещо, което никога не бях имала, нападна ме някаква тежка болест на синусите, не престава да ми тече лимфна течност.

Пропаднах в бездната на житейската реалност, безпокойството в мен все по-силно се обажда, мислите ми – в безпорядък, а смисълът на живота се показва само като част от безсмислието. А и този смисъл се състои в седене в апартамента до отмяляване и безцелно ходене по бездушния асфалт. Всичките ми досегашни разходки водеха на юг от мястото, където живеех. Защо? - запитах се един ден, след като излязох пред блока и се двоумях накъде да се обърна, и след като не намерих отговор, ей така, спонтанно, се обърнах в обратната посока, на север, нека поне днес нещо да бъде различно. За да се предпазя от изгубване, вече бях придобила този навик, на всяко кръстовище и завой, на лист си начертавах новата улица и записвах името и номера. Това тук е удобно, защото всички кръстовища са добре оформени и снабдени с табелки на улиците и номерата. Нищо не беше интересно и в новата посока, никъде никакъв човек, както ако тръгна и във всяка друга посока, но има магазини и значително по-малко зеленина, чак до улица Колорадо, на шега я наричат сръбска улица по онази песен „хайд, поведи коло, Радо“ (хайде, поведи хорото, Радо). Зад мен остава един магазин и се появява зеленина, сред която се разхождах, като отбелязах четири улици, а след това се показва коритото на фриуея, излязох на мост, под който тече двупосочна река от автомобили, във всяка посока по шест ленти.

Шест часа следобед е и по това време е най-голямо задръстването, защото тогава повечето американци се намират на пътя, на връщане от работа. Караха с пълна газ десетина минути, а след това десетина минути продължава

забавяне (дори се стига и до спиране), толкова продължава ускоряването, и така циклично. След лявата лента е карпул лентата (carpool), лента по която могат да карат само коли, в които има две или повече лица. Карпул лентите са значително по-малко натоварени и по тях няма задръствания. Едва ли един на всеки десет автомобиля има в себе си някой друг, освен водача, това за мен е необичайно, в мен все още бушува кръвообращението на икономист, не мога да се начудя на тази неикономичност. От тези мисли ме отвлича нещо друго, което привлича вниманието – докато един автомобил беше спрял, жената-водач си смени перуката. Напълно плешива е, сменя работната с парадна фризура, от блондинка става брюнетка. Положението ми е удобно да наблюдавам водачите косо от височина, виждам ги напълно, но те не ме виждат. Интересно е да ги наблюдавам, подсетих се за някакви телевизионни предавания със скрита камера, които обичах да гледам. Стоях, облегната на оградата на моста кажи-речи час време, смеех се на разноликите пътници. Повечето пушат, дъвчат и си чистят носовете, пийват вода или кафе, отвързват и завързват вратовръзки, пудрят лицата си, чистят или поставят руж, а на една водачка особено се смях заради нейната сръчност: докато караше бавно, лакираше ноктите си. Едва след смрачаване и запалване на автомобилните светлини, когато видимостта рязко спаднаше, а задръстванията намаляваха сякаш се разбуждах, трябваше ми време, за да се върна към онази друга действителност, към улиците, задръстени от превозни средства и без видими хора.

Всеки ден, пък и този, се суея из апартамента, от който няма къде да отида. Самота. Скука. Самота, ти, подла болест, къде да отида такава глухоняма, каквато се чувствам, къде да отида и за какво ми е смисъл в безсмислието, освен отново да изляза на асфалта, на „разходка“. След двадесетина дни американски живот без

живот, разходки без разходки, разходки, които станаха кошмари, без които не мога и които са ми необходими. И още веднъж хващам химикалката и листа, измъквам се от апартамента и от блока, измервам с поглед Пасадена на всички посоки и се питам: накъде да тръгна този път? Ще тръгна надясно, по улица Кордова, на запад, реших и тръгнах, и си помислих: това е най-важното ми решение за днес – окаяния ми ден.

Пътят ме отведе до авеню Ел Молино, завих наляво, на юг, към булевард Калифорния, там ме погълнаха и понесоха зелени красоти: съвършено обръснати морави, почти художествено оформени храсти, високи корони на палмови дървета, развяващи се на бриза листа на палмите, стотици видове разцъфнали цветя и украсени домове. Мирис на прясно окосени морави и вода от множество пръскащи поливачки, както и силната прохлада, пронизала пустинния зной, ме омайват и извикват спомени за Тиентище, планинската свежест, мириса на сено и ромоленето на лъкатушешката буйна Сутиеска. Там ходехме като млади, за да се отъркаме о нашите симпатии, да видим маршал Тито, да палим лагерен огън... да пеем и танцуваме – бяхме разюздано щастливи. Бяхме и тъжни, край едно дебело дърво, където е загинал другарят Сава Ковачевич, тук се спирахме за кратко и четяхме надписа на мемориалната плоча. И мислите отлетяха и се спряха на чукарите, където беше загинал, не знам колко дълго бях там, облегнала се на познатото столетно дърво, когато се върнах към настоящето време и схванах, че стоя облегната на ствола на едно дърво, което в Калифорния наричат поплар (подобно на тополата). След като попаднах на една преграда на пешеходната пътека, която е права и дълга с километри, несъзнателно се спрях и си почивах от разходката, която вече беше продължила доста. Причината за преградата беше следващото нещо, което понесе мислите ми и съкрати времето.

Петима работници бяха завзели една триетажна къща, която преди това бяха оградили с груба преносима ограда. Ако работата се извършваше на поле, игрище или парк, бих помислила, че става дума за строеж на огромен дирижабъл. Материалите, разхвърляни около къщата ми напомнят само на гигантски балони, каквито съм виждала във филмите, и за друго нямам идея. В един момент двама работници (с два мотокара) повлякоха огромно платнище и без малко да ме закачат, а тогава към мен се приближи един от тях, вероятно бригадир, и учтиво се обърна към мен. От не многото изговорени думи разбрах само две – прайвит и хелп, и разбрах, че ми предлага помощ и че се намирам на частна собственост. Преминах на другата страна на улицата и оттам се опитах да отгатна смисъла на тяхното начинание. Продължих разходката, като размишлявах за смисъла на работата, която остана зад мен. Тази мисъл, а така всъщност може да се случи само на човек без работа, не ме напусна чак докато не си легнах, за това се сетих и като станах, та на следващия ден се запътих натам. Заварих всичко като предишния ден, само че материал има повече, а приложението му ми е известно по-малко, отколкото вчера. Отбих се и на следващия ден, а след това забравих за тази работа, за да се сетя след една седмица и отидох още веднъж. Посрещна ме пълна изненада. Вместо триетажна сграда, заварих огромен надут балон, изграден от армирано непрозрачно платно. По формата на балона не ми беше трудно да си направя заключение – в него беше триетажната сграда. Както обикновено, на улицата нямаше хора и нямаше кого да питам какъв е смисълът на обалоняването на къщата и щях да узная това едва след десетина дни. Под хола на къщата се намира огромен термитник, термитите вече до голяма степен са изгризали дървената конструкция на сградата и тя е застрашена от събаряне. В Америка и уреждането на сметките с мравките е безкомпромисно и е много скъпо.

Моят смисъл на живота в завареното безсмислие става все по-зрял, изминаха тридесетина дни на човешката периферия, където нито една дума не изрекох, нито имах възможност да прочета нещо. Заедно с финансовите затруднения, безбройните ми всякакви мисли и силната носталгия, аз съм едно много нещастно човешко същество. Тук ми е трудно да живея, а на нито един от проблемите, заради които дойдох, не само че решение не съм намерила, но решение и не виждам. Дори правя нови дългове.

Семейството на Петър няма работа, преживяват и учат английски език, но те са трима, помощта им от уелфъра е около 800 долара, и горе-долу се оправят. За съжаление, 60-те долара, които дават за мен, за тях наистина са прекалено много и това е нещо, за което допълнително ме боли и не ми дава спокойствие.

Глава 3.

По нов начин станах тъжна и изгубена. Нито една рационална идея вече не ми идваше на ум, в Америка съм затворник над затворниците.

Носена от идеята да срещна някого, една неделя, след като с мъка намерих начин да се придвижа, пристигнах в сръбската православна църква Света Троица в Сан Сава. По време на литургията повече се занимавах със светските хора, отколкото с божите слуги, а след богослужението тръгнах след богомолците и така стигнах до огромна зала, която се намира непосредствено зад църквата.

Залата е подредена за обяд с добър вкус в най-голяма степен. Горедолу четиридесет големи кръгли маси, около всяка има по десет стола, покрити са с чисти покривки и украсени с платнени салфетки, навити конусообразно. Покривките и салфетките са: червени, сини, бели, тюркоазени и зелени, а са смесени в съответствие с цвета на цветята, които украсяват всяка маса в подходящи вази. На всяка маса има и свещи в кристални свещници, както и много качествени: съдове, стъклени и порцеланови чаши, прибори за хранене, а всичко е сервирано на нивото на средновековните вечери в богатите замъци, както ни представят историческите филми.

За миг в мислите си се върнах в богатите ресторанти и още по-приятните ястия: в Париж, Пеща, Виена, Венеция, Атина..., а след това стремглаво се спуснах в гладните зандани на Дретелъ, на Силос...

Спрях се насред залата, бях почти избутана дотук, а след това оставена сама. Залата има подходяща сцена и красиви релефни тавани, пет на брой с великолепни полилеи, след това любопитството ми се ангажира за по-дълго време от огромните маслени картини върху всяка от четирите стени на залата.

Отляво и отдясно на сцената има две скъпоценни художествени картини – на популярния американски президент Линкълн и на сръбския освободител и обединител, крал Петър Караджорджевич. На източната стена са Караджордже, Ньегош, крал Александър Караджорджевич. На южната стена е първият свещеник на църквата, протойерей Душан. На западната стена централното място за картини в залата, ме посреща изненада: на мястото, което у нас винаги е било резервирано за маршала на Югославия, Йосип Броз Тито, доживотния президент на републиката и доайена на движението на необвързаните, тук е ликът на генерал Дража Михайлович на фона на тревистите възвишения на Равна Гора и високи ели.

Разтреперих се при мисълта, че някой може да ме види край портрета на Дража, врагът на Тито. Този страх е по-силен от мен, а води началото си от времето, когато с лекота можеше да ни се припише етикетът на привърженик на великосръбската политика, след което следваха лични и семейни крахове. Озърнах се на всички страни и когато схванах, че никой не ме следи, спонтанно побързах да се отдалеча от портрета на Дража, към който спонтанно се бях приближила.

Излязох в друга зала, почти еднакво голяма, но значително по-скромна. Кратко се занимавах с нея, с поглед набързо огледах двата бара и двата светларника, за миг вниманието ми беше привлечено от два големи светофара, в които едва разпознах екраните за игра на бинго. Погледът ми беше привлечен от храната, поставена върху продълговати маси, а след това – от хората, които чакат на

две опашки за самообслужване. И тъкмо когато схванах, че съм се наредила на опашка за обяд, всички в която държаха в ръка билети от пет долара (купони за обяд), доста остро ме предупреди жената зад мен:

- Госпожо, вземете чиния и прибор... Бързам... Знаете ли, имам мъж инвалид, който не може дълго да чака... – каза, и тъй като аз не се ориентирах и не се помръднах, тя ме заобиколи и застана пред мен и скоро беше на ред за храната.

Докато госпожата обилно товареше храната в две чинии, я наблюдавах сякаш беше жена от високото общество. Изглеждаше точно като онези богати американки, каквито си представях, когато четях романи и гледах класически отвъдокеански филми. Всичко по нея е скъпо и по критериите на изискана госпожа, съпруга на някой прекалено зает, важен и богат бизнесмен. Всяко нещо по нея е богатство.

Докато мерех с поглед своето и нейното облекло, подсъзнателно ме загложди женската суета. Дрехите на мен, които получих от Червения кръст в Сърбия по този случай, сразява в мен и тялото и духа. Всичко върху мен не струва и едно нейно копче, което в крак с модата, е зашила на джоба на сакото.

Тази госпожа, макар че сипваше храна в две чинии, същевременно имаше и пълна видимост и виждаше всичко, което се случваше около нея. И мен!? Беше усетила моя интерес към нея и мисля, че това не ѝ хареса. Докато приключваше със сипването на храната, все често поглеждаше в моята посока, като накрая се приближи до мен, от любопитство, сякаш за да разбере по каква причина я гледам така упорито:

- Не си ли взехте обяд!? – сметна, че това е начинът, по който да започне разговора.

- Не! – спонтанно отговорих.

- Вие сте нова тук...!? – изненада ме с въпроса си.

- Да! – лаконично отговорих.

- От Югославия?!

- Да

- Имате ли купон за обяд?

- Не! – казах, като все още не разбирах как тук може да се получи обяд.

- Там можете да купите купон... Струва пет долара... – каза и посочи една отделна масичка и две старици на по около осемдесет години, които, едва тогава ги забелязах, с голямо усилие и бавно брояха парите и продаваха розови купони за обяд.

Започнах неспокойно да пристъпям на място, беше ми неприятно, нямах пет долара, а стоях на опашката за обяд – и без купон, и без пари, и неугледно облечена. Засрамах се.

- Елате с мен... Помогнете ми, вземете тази чиния... – каза госпожата, след като ме обстреля с поглед – малко несигурен, но почти подобен на този на уплашен горски звяр, натика в ръцете ми една от двете чинии, пълни с храна, с лявата си ръка ме хвана за мишницата и просто ме дръпна да я последвам. Като се блъскахме през множеството от безгрижни и бърбиви хора, излязохме на свободно място в противоположния ъгъл на залата, до една маса, до която в инвалидна количка седеше самотно и усмихнато старче.

- Хъни! Това е една моя приятелка, наскоро е пристигнала от Югославия... Госпожо, седнете, обядвайте, аз сега... – каза, сложи пред инвалида чинията, която държеше в ръка, дръпна онази от моята и я постави на мястото, където ми посочи да седна. – Аз ей сега ще се върна, вие започвайте с яденето – каза и се изгуби в навалищата от богомолци.

- Джо! – с усилие разбрах, когато господинът от количката ми протегна ръка и се представи. Гласът му едва се чуваше и беше трудно разбираем. Става дума за тежко

заболяване и добра душа, помислих си тогава и по-късно, при повторните срещи, това се потвърждаваше.

- Аз съм Даница. I am refugee from Bosnia – това, че съм бежанка от Босна, е първото изречение, което научих на английски език, и досега съм го повтаряла пред всеки американец, с който съм била в контакт, затова и тук спонтанно го изговорих.

- I am sorry! – каза и с изражението на лицето си показа, че наистина му е жал за моята съдба, която ме е прогонила в изгнаничество.

- И вие сте сърбин!? – предположих.

- Да, I am! – немощен, но добронамерен глас едва достигна до моите уши.

- Отдавна ли сте тук? – попитах, след като преглътнах първия залък.

- Над петдесет години – отговори, след като и той глътна залък. Доста време продължи гълтането на този залък. Гълташе почти минута, мъчеше се, кокореше очи и накрая глътна.

- I am sorry! – след като схвана, че се бях загрижила за евентуално задавяне.

- Добър апетит – отвърнах, като се усмихнах.

- Thanks too! Сега ще се върне Мери – каза той с намерение да отклони разговора от неприятността със задавянето.

С втория залък господин Джо мина още по-зле, наистина започна да се задушава. Чувствах се крайно неприятно в компанията на непознат човек, в който са вперени всички погледи на седящите в съседство хора. Човекът се задушава пред очите ми, осъзнах, но не мога да му помогна. След лагера станах просто неспособна за много практични неща, трябва спешно да му помогна, но не мога. За късмет, в критичния момент се появи съпругата, бръкна с пръсти в устата му и за миг прекъсна мъчението му.

- Притесних се – спонтанно излетя от устата ми.

- Този проблем си го има, особено с първите дватри залька, но сега е добре – каза съпругата и спокойно започна да яде.

- Госпожо Мери, много сръчна жена сте. Ако зависеше от мен, сигурно щеше да се задуши... – късмет, че се появи на време, искрено изразих благодарност.

- Казвайте ми Патриша. Знаете ли, Мери е първата съпруга на Джо, постоянно ме мисли за нея... Знаете ли, те са се обичали много, петдесетина години са живели в брак... Знаете ли, не го упреквам. Обича да съм като Мери, за мен е важно той да е доволен... – разказа ми тя, докато дъвчеше, надигна се, протегна ръка и ме се представи: – Аз съм Патриша.

- Приятно ми е, аз съм Даница... – надигнах се и аз и отвърнах.

- Не, не Даница, тук бъдете Дана – прекъсна ме, засмя се и продължи лакомо да яде и да се озърта на всички страни. При това всеки миг кимаше с глава, махаше с ръка или, докато дъвчеше, подхвърляше кратки думи за поздрав. Тези неделни църковни обеда, явно са единственото ѝ забавление и място за представяне и разтоварване.

- От колко време сте тук? – когото срещнех от моите краища, го питах за това, и почти несъзнателно от отговора и постигнатия резултат прогнозирах своето бъдеще.

- Двадесет и осем години, с прекъсвания – добави и продължи да се оглежда и поздравява. Пъргаво скочи, притича до омазания Джо, със салфетка започна да го трие като едногодишно дете, изцапано около устата, като при това не спираше да говори: – Хъни, какво направи, глупачето ми, глупаче такова... – при това не забравяше да се озърта и да следи всичко, което се случваше в залата, а когато усети, че много погледи е привлякла към себе си, придърпа темето на главата му, целуна го два пъти и продължи: – Добричкият ми Дундьо. Виждате ли, Дане, колко

ми е хубав моят Дундьо. Знаете ли, когато е бил бебе, майка му го наричала Дундьо, затова той е много хепи, когато му казвам така – каза, още веднъж го целуна по челото и се върна към обяда и озъртането.

- От колко време се грижите за господин Джо? – отново от мен излетя практичен и приложен въпрос, понеже, все пак, съм обременена със себе си, имам малко срещи и от това познанство искам да извлека колкото се може повече.

- От няколко месеца – каза и обясни: – Знаете ли, ние сключихме брак, обичаме се... Кога пристигнахте от Стария край? – каза тя набързо, като не влагаше емоция в това, което говореше.

- Преди два месеца – послушно отговорих.

- Работиш ли нещо? – попита строго, сякаш беше следовател. Престана да ми говори на „Ви“.

- Нищо! Не знам английски, не знам какво бих могла, нито къде бих могла да търся работа. Изгубих се в тази огромна страна... – напълно се вживях в това, което казвах, почти не забелязах, че гласът ми излизаше извън контрол и се бореше със сълзите.

- Аз ще ти помогна...! – прекъсна ме госпожа Патриша, като извади от скъпоценната си кожена чанта листче хартия и написа, като добави: – Ето ти телефонния ми номер, обади ми се утре.

За тези два месеца от пребиваването ми в Америка това беше първото конкретно предложение за помощ, затова наистина му се зарадвах, въпреки че не повярвах особено, че ще се стигне до неговото реализиране. Все пак, нещо ми се случи този ден, затова на връщане бях весела.

Последва нощ, през която не можах да мигна. Непрекъснато ми се изреждаха картини от дневната зала на църквата, в които на преден план бяха съпрузите Зорич, Джо и Патриша. Той не говореше, а непрекъснато се усмихваше към мен, упорито изтъкваше желанието си да

ме приветства за добре дошла и изразяваше добронамереност. Гледаше съпругата си, сякаш беше омаян, тя командва парада, тя му е просто извор на живота. Състезаваше се да покаже с изражения на лицето, че в неговия живот всичко започва и завършва с нея. Кротък и по свой начин мил – инвалидът ми стана близък през тази безсънна нощ.

Госпожа Патриша, в тези нощни мисли, се появяваше само за миг и изчезваше, по всякакъв начин беше неупловима за мен, за да я поставя в мизерната си среда: физически, психически, морално... А тя е по-важна за мен. Тя, а не той може да ми бъде от помощ. Ако я срещнех в някакви други дрехи, може би нямаше да я позная, защото всичко, което е в спомена ми, е свързано с накитите и платовете на дрехите ѝ. Дори не знам, дали е висока или не, но всичко ме навежда на мисълта, че е висока. Дали е красива физически, дори и на това не бих могла да отговоря.

Никога по-рано не бях запомняла така точно дреболии, както тези, свързани с нея, които са толкова свежи в паметта ми. Помня кога махна косъм от дантелената си, бяла като мляко яка на иначе много скъпата ѝ бродирана блуза. Спомням си и когато със салфетка избърса нещо от панталоните си, които ми се натрапиха така, както когато се възхищавах на подобни в един парижки моден салон. Повдигна кичур коса и забелязах кок, който така добре нямаше да може да срещне всекидневна фризьорка.

Много пъти се занимаваше с масивния и уникален златен ланец на шията си, на който висеше брошка със скъпоценен камък. Обича да си играе с пръстите, на които пък набиват на очи пръстени ръчна, предполагам арабска, изработка.

Странна жена, това е всичко, което успях да извлека от тази дълга безсънна нощ.

На разсъмването се зарадвах, както отдавна не бях му се радвала. С нетърпение очаквах деветия звън на стенния часовник, когато тук вече има смисъл човек да си послужи с телефона.

- Ало! Тук е Даница, онази от вчера... – не можах да успокоя треперенето в гърлото.

- Ало! О, вие ли сте, Дане!? – точно както и вчера отначало показва добро настроение, което събуди в мен надеждата за някаква помощ, и продължи: – Много се радвам, че се обадихте... – сякаш не можеше да се спре, говореше без паузи: – Не се притеснявайте, всичко ще бъде наред, – а след това успокои гласа си. – Всички в началото бяхме изгубени като вас. Без познания по английски, без пари и работа. Ето, например аз!? Дойдох с мъжа си в Америка, безделник един такъв, пияница, плетеше ми се в краката... Освободих се от него, да върви по дяволите. Имах тежък живот, но сега си имам своя хъни, моя Дундьо, видяхте вчера колко е сладък, колко ми е добричък...

- Наистина е чудесен господин Джо – успях да отвърна в момента, когато тя направи пауза, за да го целуне. Целувката толкова силно се чу в слушалката, че ми напомни целувка на майка по дупенцето на току-що окъпано бебе. Малко остана да се изсмея.

- А, не го познавате вие него – продължи тя с монотонен глас: – Него го обичат всички. Нали така, хъни? Особено откакто аз съм с него. Обича ме. Не ме оставя и за пет минути да се отдели от него. Ревнив е. Ама нищо! Малко ме нервира с това, ама карай. Навсякъде го мъкна със себе си. Видяхте вчера. Признайте, беше най-чистият и най-добре облеченият. Видяхте колко ми беше хубав. Видяхте как го заглеждат онези кокетки...

- Господин Джо е много симпатичен – отново улових един миг да се включа в разговора.

- Знаете ли какво, Дане. До следващата неделя ще измисля нещо и за вас. Не се притеснявайте. В неделя пак елате на църква. Имате ли превоз?

- Мога да дойда, ако... – заекнах аз.

- Вие сте високообразована и умна жена – продължи тя: – Вижда се по вас, вие ще се справите. Вземете някой стар човек и се грижете за него. За начало това е добро. Безплатно жилище и храна и заплата две хиляди долара месечно. И всички това можете да спестявате. Имам за вас един богат евреин... Да, езикът, вие не знаете нито дума английски... А, хъни, хъни! – продължи с приглушен глас, който не беше отправен към мен: – Какво направи? Напишка се!?!... Какво, накъка се...!? Извинявай, Дане, трябва да го измия... Ще се видим в неделя – каза и прекъсна връзката.

Всяка сутрин и привечер излизам и се тътря из пасаденските самотни улици, някои хора вече ме познават и ме поздравяват: пощаджията, чистачът на парка, шофьорът на камиона за смет и трима бездомници. В апартамента се е възцарила самотата и тежките мисли, които започват да ме притесняват и да ме убеждават, че съм луднала. Никъде светлина, нито лъч в далечината, всичко се провали, а внучетата ми, горките... Но не, за тях не, не позволявам на мислите си да се отприщят в тази посока, откъдето няма бент, ще ме сломят, ще ме доведат до призрака на нервния срив. Никъде светлина, нито лъч в далечината...

Ето, в това мое положение се появи мазната протегнатата ръка на госпожа Патриша, която поех с две ръце и силно прегърнах. Тази ръка в моите очи стана вълшебна пръчица и придружаваше лягането ми вечер и събуждането ми сутрин. Чак до следващата неделя и отиването ми в църквата в Сан Сава. Дали днес Бог ще се смили над мен? – питах се и се молех. Защо Бог би помогнал на жена от народ, който пише Бог с малка буква

и го погребва в празен гроб? Едва в лагерите започнах да вярвам в Него, но това беше неискрено, временно, едва колкото съществуваше непосредствената опасност. В ранното ми детство ме бяха научили, че бог бил лъжа, защото истина били Маркс, Ленин и другарят Тито. По мое време беше и другарят Сталин, но той престана да бъде това през 1948 година. Вярвах на учителите по детски непоколебимо.

Доиде и утрото на службата, Петър беше се погрижил един богомолец (който не знае нито една дума сръбски), на име Майкъл, да се отбие пътьом и да ме откара до църквата, в която пристигнах, обхваната от неясна сценична треска. В храма има по-малко хора, отколкото предишната неделя, бързо претърсвах с очи, но инвалидната количка на Джо я нямаше. Докато отец Василий напевно четеше библейските послания, със силния и умел съпровод на църковния хор от галерията, аз непрекъснато се обръщах към входа, но семейство Зорич не се появяваше.

Въпреки че днес не ми е до никого и до нищо, освен госпожа Патриша, интериорът на църквата ми въздейства прекалено силно, за да мога да не му се възхищавам. Всички повърхнини на стените и свода са покрити със стенописи. Има стотици икони и композиции и, което за мен е изключително необичайно, има представители на много стилове, автори и качество. На иконостаса художественото майсторство е на върховно световно ниво и от пръв поглед може да се направят асоциации с най-добрите работи на великия художник Пая Йованович. Няколко месеца покъсно ще се разпитам и ще потвърдя, че иконите наистина са неговите последни творби, изработил ги е след деветдесетата си година, във Виена.

Вгълбена в стенописите, не усетих кога мина половината литургия, и когато се уплаших от отсъствието на семейство Зорич, църковната врата се отвори широко, през

нея видях как бутат инвалидна количка, а в нея – господин Джо.

На госпожа Патриша нищо не може да убегне, бях на противоположната страна, но тя веднага ме забеляза и с пръстите на ръката си ми даде да разбера това.

След литургията се срещнахме пред църквата и се поздравихме с целувки по лицето. Клекнах, за да разменя няколко думи и поздрави с Джо, а Патриша се възползва от това:

- Хъни, ей сега ще се върна, поприказвай малко с госпожа Дана... – каза и изчезна, сякаш я беше издухала белградската кошава.

До десетина минути Патриша се появи с две жени, петдесетгодишната Мици и шестдесетгодишната Рози, и ме запозна с тях.

Двойката Рози и Мици за мен е необичайна. Госпожа Рози оставя впечатление за личност, която за себе си има прекалено високо мнение, и сякаш настоява и другите да мислят за нея същото. Облечена е с много скъпи дрехи, но хармонията на нея не е убедителна. Колкото госпожа Рози е висока, силна и горда, толкова госпожа Мици е нежна, скромна и мила. Докато ги наблюдавах, по-младата блондинка и до известна степен кокетка, Мици, сложи ръка на рамото ми и каза:

- Вие, Дане, сте самотна, елате с нас, ние ще ви правим компания.

- Да отидем в залата на обяд – добави по-възрастната, сериозна и добре възпитана госпожа Рози, като ме хвана под ръка и ме поведе.

Около час, колкото мина до обяда, двете госпожи не престанаха да говорят, да пресрещат, да шепнат, да ме представят и по всякакъв начин да използват времето и пространството, които имат значение в техния начин на живот. Купиха и за мен купон за обяд, след което се оказах на същата маса, на която вече бяха започнали да обядват

Патриша и Джо, както и още една двойка старци, които се представиха като госпожа Елизабет и господин Дуайт. Те не знаят сръбски език. Роза поназнайва само някоя друга сръбска дума, един от родителите ѝ е по произход от Далмация, затова разговорът на масата се води на английски език и, естествено, не можех да участвам в него. Но и към мен се обръщаха, беше ми неприятно, обаче кимах с глава и се смеех, когато се смееха и те.

Патриша използва случая да каже нещо за мен, което беше съпроводено от тях петимата с по няколко съжалителни усмивки. Нищо не разбрах, но съм убедена, че каза хубави неща за мен, като завърши със забележката, че ми е необходима начална помощ. След това обядът ни се приближи към края си само с по някоя друга дума, а тогава госпожа Патриша се надигна, като се обърна към съпруга си Джо:

- Хъни, стига ти за днес... – след това се обърна към всички: – Знаете ли, него го уморяват големите помещения и шума от хора – докато говореше, вземаше и забождаше метални стъпенки на количката, а върху тях поставяше краката на Джо, след това се приближи до мен и ми прошепна: – Върви с госпожите Мици и Роза, а на мен се обади тази вечер около седем, – каза и забута Джо към изхода на залата.

Скоро след това се надигнахме и ние, четиримата шумно разговаряха с хората около нас, ту на една, ту на друга страна, като се обръщаха, а аз нямам стоях и се чувствах неловко като всеки неканен гост.

- Ю има време ту дей? – обърна се към мен госпожа Роза.

- Имам – повторих и на английски, като се боях, че не ме е разбрала, но тя нямаше и намерение да ме слуша, подразбираше се, че имам време.

- Ю отива в моята дом за един дринк. ОК? – каза и ме пусна да тръгна пред нея.

- ОК – отвърнах.

Скоро бяхме в прекрасен и прекалено скъп автомобил, който беше управляван от госпожа Рози. Мици и Рози си говореха нещо на английски, а след като изминахме няколко мили госпожа Рози се обърна към мен:

- Тука е Сан Марино и мой къща.

- Чудесен град – отговорих.

- Това е най-скъпата ерия в Лос Анджелис каунти – намеси се госпожа Мици и продължи: – Ще видиш какъв меншън има. Оценява се на над седем милиона долара...

Дали къщата, пред която спряхме, струва толкова, колкото каза госпожа Мици или не, разбира се, няма как да знам, но че става дума за голямо богатство, няма съмнение. Пространството около замъка, върху което се набиват на очи художествено оформени колони и статуи на животни, е с размерите на едно голямо футболно игрище, и цялото е покрито с храсти и трева, с безкрайни алеи с разнообразни цветя.

Направихме кратка разходка, при която двете жени едновременно ми представяха и показваха всички съставни части на богатството, като завършиха с големия плувен басейн и водата в него, която прелъстително течеше и се вълнуваше под парещия калифорнийски пек.

Ако бях Даница отпреди войната, щях да възприема тази красота в пълния ѝ блясък, но моите главни мисли прогонват другите нагони и не ми позволяват да се отпусна и да се наслаждавам. Красотата и богатството на дома на Рози по-скоро ме безпокоят, отколкото да ми направят впечатление, в мен прекалено силен е отзвукът от вълненията ми и страховете ми за екзистенциалните днес и утре, нищо в мен и около мен не е както би трябвало да бъде, всичко е стъпило на несигурни крака, които треперят като краката на магаре в кораб, плаващ в бурни води. Какво правя тук, сякаш съм доведена на място, където се съди беднотията, чете се присъда срещу хората от моя сорт.

- Госпожа Роза е много богата, тя има много билдинги с над петстотин апартамента... – на висок глас говореше Мици, с очевидно намерение на нея да ѝ се подмаже, а мен да ме впечатли. В един момент се наведе към ухото ми и ми прошепна: – Този меншън наследи от третия си мъж.

Госпожа Роза ни остави и се оттегли на втория етаж, а след това се появи икономката, учтиво ни поздрави и предложи услугите си. Седнахме в „малкия“ кът за гости. Избрахме шампанско и водихме непринуден разговор, който премина в мое представяне, сякаш вършеше това по нечие нареждане. Мици ме разпитваше, като настояваше за много подробности, а особено за връзките ми с комунистите. Ако бях в някакво друго положение, естествено, че нямаше да отговоря на някои от въпросите или поне нямаше да отговоря по начина, по който отговорих – послушно и невярно.

- Много си искрена и малко наивна за този свят – полугласно каза госпожа Мици и продължи с малко повисок глас: – Не им казвай, че имаш университетско образование, тези стари кучки не обичат това. Те изразяват всички ценности в долари, необразовани са и заради това са пълни с комплекси и не обичат онези, които имат онова, което те нямат...

- Ами когато ме питат... – протестирах аз.

- Не! Кажи им, че имаш само средно образование, хай шукай и че си работила като бук кипър, например.

- Бук кипър!?! – казах с въпросителна интонация.

- Това при нас е счетоводителка – поясни и продължи: – Или не, кажи, че си била нърс, сестра, това е най-добре...

- Не мога да работя това... – протестирах още веднъж и помислих, че веднага ще ме разкрият, като ми дадат такава работа.

- Ама не! – прекъсна ме госпожа Мици – Те са глупачки, за да те разкрийт. За да оцелееш, трябва нещо да работиш. Какво можеш да работиш без познания по английски? Какво? – замълча, прободете ме с очи и завърши въпроса си – Наистина, какво?

- Нямам идея – искрено отвърнах.

- Да помагаш на някой стар човек – каза и потвърди: – Единствено това. Но и тук има проблеми, не знаеш тоя проклет английски. Значи, този човек би трябвало да знае сръбски език, а такъв вече е по-трудно да се намери.

- На всяка крачка се сблъсквам с този недостатък и просто не виждам как бих могла нещо да работя – искрено казах в момента, когато в мен нахлу малодушие. Продължих: – Не знам английски език, нямам нито шофьорска книжка, нито автомобил, нямам пари за някакво начало...

- Всички сме започнали като теб – прекъсна ме и ме укори: – Не бива да се предаваш, има начин...

- Ай ем сори – преди да се появи, се обади госпожа Роза, която междувременно се беше освежила и преоблякла. След това с груб глас извика момичето и я овика, защо вече не е поставила пред нас, изреди няколко названия студени предястия и напитки. Когато момичето се отдалечи, започна разговор с мен, а на госпожа Мици беше поверено превеждането.

Повториха се почти всички въпроси, които вече ми беше поставила Мици. Когато отговорите не бяха по вкуса на преводача, тя ги променяше в моя полза, почувствах това, въпреки че не разбирах и дума. В практиката си съм имала много разговори с чужденци, работила съм с много преводачи и съм придобила усет кога преводът е последователен и кога – импровизиране. Някои преводачи обичат да превеждат отговорите така както те биха ги казали или въпросите – така както те биха ги поставили и упорито са последователни в това да държат на своето. Госпожа Мици е именно такъв преводач, за късмет – в моя полза.

- Ю добра характер – директно се обърна към мен госпожа Роза и ме посъветва: – Диз Америка, ю трябваш промени себе.

- Това е сурова страна, иска да ви каже госпожа Роза, не може да се живее почтено, а вие сте прекалено честна – така прозвуча превода на госпожа Мици.

- За вас би било добре да се грижите за стар човек, който ще ви осигури безплатно жилище и заплата – Мици преведе думите на госпожа Роза, която за край на разговора с мен, добави: – Не се притеснявайте, имайте търпение, ще намерим нещо добро за вас.

Въпреки че госпожа Роза се мъчеше да бъде добра домакиня и да ми угоди и макар че във всичко това госпожа Мици ѝ беше подръка, аз не можах да се отпусна и поне този следобед да бъде щастлива. Чувствах се потиснато, сякаш всичко на мен ме стяга и в мен е студено, седях неспокойно и молах Бога колкото се може по-скоро да напусна тази наистина пребогата и гостоприемна къща. Зарадвах се, когато госпожа Роза се обади за последен път:

- Бъди добра, госпожо Мици, откарай скъпата гостенка до нейната къща. Между другото, запиши данните ѝ, адреса и номера на телефона.

- Аз нямам... – понечих да кажа, че нямам телефон, но с поглед ме пресече госпожа Мици, която по-късно ще ми каже, когато седнахме в автомобила:

- Наивна си. Как една жена, тежка няколко десетки милиона долара може и да предположи, че някой нормален калифорниец може да няма телефон. Как?

- Не се сетих, докато не ме погледнахте – започнах да се защитавам.

- Сурова е тази страна за характери с нашите схващания. Трябва да се промениш, колкото по-бързо, толкова по-добре за теб... – искреност и добронамереност извираха от всичките ѝ пори, благоразположена е към мен, дори и да искаше да скрие това, не би могла.

Госпожа Мици по всякакъв начин остави у мен впечатление на силна, самостоятелна, в различни нюанси оцветена личност, в която, все пак, от време на време се обажда някогашното възпитание на добрите стари школи. В моя случай се обади всичко хубаво в нея, убедена съм, и имаше нужда да ѝ кажа това.

- Благодаря ви, госпожо Мици – докато бавно спираше пред моя блок, започнах да ѝ благодаря, бях започнала решително, но се оплетох, изобщо не мога да си спечеля доверие, продължих неубедително: – Вие ме приемате като искрен приятел, искате да ми помогнете, знаете ли, това ме трогна...

- Да! – веднага отвърна и обясни: – Вие ми напомняте на покойната ми майка. Добрячка над добрячките. Много ме обичаше и инвестираше в характера ми. Горката, нема̀ късмет, умря рано... В най-голяма мизерия... – просълзи се и за миг изгуби чувство за ориентация, но го възстанови, след като бързо изправи автомобила, който вече беше ударил бордюра на тротоара. Скоро след това продължи: – Взех ви присърце, ще се помъча да ви помогна, макар че и моето положение не е особено добро, имам си проблеми, но...

Докара ме до входа на сградата. Поканих я ей така, от учтивост:

- Ще се отбиете ли, да видите къде живея?

- Да! – отвърна без да му мисли, изненада ме, заключи автомобила и тръгна.

В апартамента, в който няхах абсолютно нищо, с което да я почерпя, останахме около четири часа, в сърдечен разговор, с анекдоти, спомени... сълзи.

Записа си личните ми данни, целуна ме и си тръгна. Изпратих я до автомобила. Седна, включи мотора, спусна стъклото и ми извика:

- Ще помня този ден. Благодаря ти, Данице. Не се притеснявай, всичко ще се оправи. Ще дойда за теб, може би утре.

Глава 4.

Първата среща с жена от върха на „американското доларово“ общество и с нейното богатство, в мен по-скоро извика мисли и въпроси за разсъждение, отколкото възхищение от това богатство. Госпожа Рози живее сама в меншъна, който има: двадесетина стаи, три, различни по големина и лукс, салона за прием на гости, богата библиотека и още по-богата галерия, шест гаражни места, къща за прислугата, тенис игрище, огромен басейн... Богаташката живее сама в пространство, което би било съвсем достатъчно за тридесетина почтени обитатели. Сама!? Самотна!? Дали не и ужасена от призраци и реални разбойници? Какви ли нагони бушуват в нея, за да иска да живее в глухота и самота? Дали и аз бих пожелала такива дворци, натрапва ми се тази мисъл. И да и не, смея се и размишлявам, наистина, дали бих искала да имам такъв замък? Целия следващ ден разсъждавах за смисъла на живота в една прекрасна, преголяма и пребогата къща, която е в центъра на цивилизацията, но и усамотена по всякакъв начин. Мисля си за къщата, която същевременно съм видяла и не съм видяла. Вчера ме бяха завладели други мисли, на тях не им беше до къща, а ето, сега ме обземат мисли и за това. Дори ме карат отново да ида там и на спокойствие да я зяпам. Чуждата къща!? Пък и защо не, добре е за мен – ще има малко повече разходка, тя ми е и необходима.

Както обичайно, във времето, когато се появява първата следобедна свежест, тръгнах на разходка, и под ясното влияние на вчерашното ми гостуване, завих по Каталина авеню към Сан Марино. Южната част на Пасадена,

още след първото каре от булевард Калифорния, е прекрасна, но онова, което особено ме очарова, е зеленината. Всички видове от растителния свят, които могат да оцелеят в Южна Калифорния, са се събрали в Сан Марино, но и в южната част на Пасадена: палми, иглолистни и широколистни дървета (с размери на дървета от джунглата), храсти, цветя, трева, птици и озон. Опиянена съм от тишината без трафик (само някой друг автомобил се плъзва безшумно), от мириса на гора и окосена трева, а особено от песента на един славей, който сякаш ме съпровождаше, постоянно се обаждаше на петдесетина крачки пред мен и точно в момента, когато успее да го зърна, отлита към следващото дърво. Стигнах пеша до края на Каталина авеню, заобиколих Художествената академия и се спуснах в една долина, в която ме посрещнаха всички калифорнийски красоти. И по-рано бях стигала дотук при разходка, защото именно тук е къщата на земляка и един от най-богатите американци, бившият югославски министър-председател, господин Милан Панич. Седнах на една стеничка срещу неговия меншън и наблюдавах огромния, струващ няколко десетки милиона долара комплекс на Панич. В него отдавна още не живее никой, освен, в една помощна къщичка, зад меншъна, едно семейство мексиканци, които поддържат имението. На третия етаж, в една от стаите, забелязах някакво движение, това ме заинтригува, та се заседях. Около час гледах и едва отгатнах целта на необичайните движения на силуета, който едва се забелязваше: една жена почистваше от прах костюми, тридесетина на брой, заключих аз. През цялото време на тази привечерна разходка, както очаквах, нито срещнах, нито видях човек, не знам за кой път изпитвах неприятно усещане от тази безлюдност. Отпочинала и освежена, тръгнах покрай къщата на Панич на юг, където предполагах, че е къщата, в която бях вчера, и, след като

минах покрай няколко, също така богати къщи, щеше да ми се случи нещо смушаващо, пък и плашещо.

Тук автомобили минават рядко, всички са скъпи, безшумни и бавни, та се появи и един такъв, който идваше зад мен и на който не обръщах внимание, както и на онези, които минаваха по-рано. Обаче този автомобил забавяше хода си и имах усещане, че ще спре на мястото, на което ще ме застигне, а когато ме стигна и когато схванах, че е спрял, любопитно обърнах глава и... До мен притича полицай и още, докато не бях схванала какво ми се случва, ми изви дясната ръка (почти ми изкълчи рамото), постави ми белезници и ме натика в автомобила. Едва в автомобила (без вътрешни брави за отваряне) успях да се уплаша, когато видях мургав зле изглеждащ младеж с ръце на гърба. В полицейския участък ме задържаха само няколко минути, накратко бях „разпитана“ и предупредена вече да не се държа „опасно“. Опасно!? – ще отекват в съзнанието ми думите на шерифа. На следващия ден ще размишлявам за срещата си с шерифа и полицейския участък, и, въпреки всичките си неприятности, се смях, като си представях как биха се забавлявали приятелите ми в Стария край, когато разберат: „С белезници на ръцете, на Дивия запад, другарката директорка Даница Пръстоевич, с белезници на ръцете, задържана в... Sheriff's office“.

А там, ако се замисля малко повече, попаднах съвсем наивно, а може би и оправдано, ако размисля по-дълго за това. И от двете страни на тротоара, на огромна площ, пред великолепна къща, ме омая красотата на цветята с обема и изобилието си, подредеността, свежестта и хармонията, спонтанно се приближих до една пълзяща роза, която ми напомни на розата пред моята къща, в моя град... Доближих се и я помирисах. Приблжих се и се наведох към едно цвете, което ми напомни на нашия босилек, несъзнателно се наведох и откъснах стръкче и го помирисах, беше босилек, мирисах го, загледана в

цветната красота, мирисах и си представях младостта си и богатото си минало. Мирисах го в омагьосано състояние и кой знае докога щеше да трае това, ако не беше някакво телефонно обаждане до полицията и бързата им реакция.

Два дена след „уреждането на сметки“ с шерифа, в апартамента ми неочаквано се появи госпожа Мици. Позвъни на входната врата, отворих я и излязох пред нея. Влезе тичешком, задъхана:

- Побързай! Моля те, трябваш ми за два часа – каза и изтича обратно, обърна се и добави: – Побързай, оставих включен двигателя.

Когато отидох до автомобила и седнах в него, беше кратка:

- Ще гледаш два часа една старица, за която се грижи една моя приятелка, и ще изкараш дванадесет долара, шест долара на час. Нищо особено, просто да присъстваш.

- Това ще бъдат първите пари, които изкарвам в Америка – отвърнах, като се усмихнах.

- Спокойно, ще има още. Важно е да искаш да работиш, да не се назлъндисваш пред която и да било работа, но и да мълчиш. Не те е грижа за правда или неправда, гледай себе си и работата си... – явно ме предупреждаваше за нещо, в което не можех да вникна, но и не подпитвах. Схванах и приех, че и иначе трябва да бъда предпазлива и мълчалива, особено след срещата ми с шерифа. А мълчанието няма да ми бъде трудно, поне тук добре ми идва незнанието на английски език.

Пристигнахме в Аркадия, пред къща със средна големина, пред която скоро се появи жена на средна възраст, представи се като Ани, дръпна ме за ръка, това беше и поздрав и покана да вляза.

- Старата госпожа има мания за преследване – започна да ми разказва Ани, а госпожа Мици превеждаше. – Тя си прави всичко сама, не търси помощ, единствено не

бива да е сама. Седнете в хола, на онзи фотьойл, гледайте телевизия и нищо повече.

Щом ме видя, старицата се усмихна и ми даде да разбере, че знае за мен, че е съгласна и че съм добре дошла. Изразът на лицето ѝ е някак си мил, напомня ми на нашите старици, та и аз по такъв начин се обръщах към нея и се усмихвах. Всеки път ми отвръщаше с усмивка.

- You are refugee!? (Вие сте бежанка) – каза след около половин час.

- Yes, I am refugee (Да, бежанка съм) – отвърнах, доволна, че знам какво ме е попитала и, още повече, че мога да отговоря на английски език.

- Do you like juice? (Искате ли сок) – каза след десетина минути, но не я разбрах.

- I don't understand (Не разбирам) – отговорих и с изражението на лицето си показах, че съжалявам.

- Старицата се надигна, дръпна ме за ръка и ме доведе до хладилника, отвори и посочи сока.

- А, сок, че и у нас се казва джус – забравих се и се разприказвах.

Така започна и протече моят първи четиричасов надничарски ден, през който доста се наприказвах със старицата, къде с помощта на речник, къде с помощта на ръцете и химикалка, с която рисувах.

Тъй като Мици и Ани закъснявах, аз все повече се освобождавах, подавах разни дреболии на старицата, и спонтанно започнах да чистя прозорците, които бяха съвсем мръсни.

Ани се извиняваше много заради закъснението, повече на мен, отколкото на госпожата, даде ми пари и ме изпрати до пред къщата. След нея се клатушкаше и старицата, и тя ме изпрати и ме обсипа с усмивки, а накрая щеше да каже, според превода на госпожа Мици:

- Госпожата желае да дойдете някой ден и основно да почистите къщата ѝ. Тя вече е видяла, че можете това, казва, че сте почистили някои от прозорците ѝ.

- Кога мога да дойда? – попитах, а Мици преведе.

- Утре, ако можете? – преведе Мици.

- С голямо удоволствие, ако госпожа Мици може да ме докара? – предложих.

- Ани ще ви вземе утре в девет часа – каза старицата и добави: – Нека Ани си запише вашия адрес.

- Колко ти даде Ани? – щом подкара автомобила, като любопитно момиченце изрече бързо въпроса си госпожа Мици.

- Не знам. Сега ще погледна – казах и извадих парите от чантата си, където ги бях пхнала. Преброих ги: – Една двадесетачка и една петачка. Двадесет и пет долара.

- Честна е! – отвърна Мици и продължи: – Утре ще ти даде петдесетачка.

- Това би било много – отвърнах.

- Тук толкова се плаща, а особено когато старата види как работиш. Знаеш ли, тук тези работи ги вършат мексиканки, а те нямат нашата култура и усет към чистотата, та когато тези тук видят нашата работа, това ги очарова и те плащат добре. Американците ценят труда. Само че е трудно да стигнеш до тях, но когато вече създадеш истински отношения с тях, много са прями и почтени в отношенията си с по-слабите от тях. Запомни, с по-слабите от тях!

Щом влязох в апартамента си, сложих на пода двадесетте и пет изкарани с труд долари и седнах до тях, гледах ги и с мислите си плавах по всички житейски неравности. Боже мой, каква странна съдба, моите деца, внуци...! Не за това, само не за това, ще полудея, ще полудея...! Скочих, и със скачането – под хладния душ, още веднъж успешно побегнах от живите и неизлечими рани.

Както веднъж месечно почиствах апартамента си, така на следващия ден влязох в къщата на старицата и свърших много работа, и се преуморих, защото къщата е по-голяма от моя апартамент поне три пъти. Старицата ме шпионираше на всяка крачка, сякаш искаше да ми открадне занаята. В началото това присъствие ми беше неприятно, но по-късно, заради нейните безобидни усмивки, ми стана приятно. От време на време разменяхме по някоя мисъл, смеехме се и правехме деня приятен. Показвах ѝ предмети около себе си, а тя ми казваше английските им имена, така че този ден научих двадесетина думи, научих ги с правилното произношение, което през следващите дни щях да затвърждавам.

Старицата ми плати петдесет долара и ми каза в бъдеще така да правя всеки втори петък. Напълно я разбрах, макар че каза това на английски език.

Щом пристигнах в Америка, потърсих начин да се обадя на своите по телефона, но това ще се окаже толкова сложно, сякаш бях попаднала в непроходимата планина Козара. Просто не знам как може да се обадиш по телефона, ако не използваш домашен телефон. Първата ми мисъл беше да отида на пощата, както това се прави у нас. На пощата такава услуга не съществува, дори като понятие. Бях упорита, докато не се убедих, че те наистина в пощата нямат нито телефон, нито кабини.

След това потърсих хотел, както съм правила това доста пъти по света, тръгнах по Лос Роблес авеню и се натъкнах на хотел Хънтингтън, заставах на опашката пред рецепцията и с много мъки и добрата воля на рецепциониста, като използвах скромните си познания по френски, изразих желанието си.

Господинът ми обясни, че мога да използвам за тази цел телефона в хотелската стая, а когато му казах, че не съм гост на хотела, изведе ме във фойето и ми показа една

редица телефонни апарати. Въртях номерата и получавах инструкции да набера цифрата девет за оператор. Операторът ме насочваше към телефон на стая...

След това атакувах уличните телефонни будки, но и там не стана, защото постоянно ми се обаждаше глас от автомат и ми даваше указания, които не разбирах. Уличните апарати нямат опция за международни разговори. Дълго време ми трябваше, докато стигна до това откритие. Накрая стигнах до превода на автоматичните инструкции. Не станах много по-умна, защото индиректното обаждане от уличния телефон би било толкова сложно, че и роден американец би се отказал. Единствената опция, с която бих могла да си послужа, е разходите да поеме отсрещната страна, но в моя случай това, разбира си, не беше реално.

Най-вече тази необходимост ме накара да си прекарам телефон. С помощта на госпожа Мици, която ми подари стар телефонен апарат и направи поръчката за телефон, понеже аз все още не умея това, си открих и телефонен пост. Телефонът значително ще промени начинът ми на живот. Чрез него можех да разговарям с Петър и семейството му, с госпожа Мици, с госпожа Патриша и с още някои особи, с които се запознах. По-често ще чуя и гласа на внучетата си и това ще бъде моята най-голяма американска радост. Набирах телефони и приказвах, обаждаха се и на мен. И тъкмо свикнах да си бърбря по телефона, минаха три дни, а телефонът ми не звънна, а всички, които познавах имаха моя номер, та в един момент се запитах, дали телефонът ми изобщо може да звъни. И точно тогава звънна. Почти се затичах, за да вдигна слушалката:

- Ало! Госпожа Дана ли е? – познах гласа на госпожа Патриша и искрено се зарадвах.

- Да, аз съм, госпожо Патриша – побързах да потвърдя.

- Би ли могла да замениш една моя приятелка, която се грижи за една старица...? – веднага добави тя.

- Бих могла! – отвърнах, без да губя време.
- Но да знаеш, старицата е малко неприятна, много трудно ѝ се угажда... – предупреди ме и вероятно желаше да размисля, преди да приема.
- Ами нали трябва да работя нещо... – излетя от устата ми.
- Трябва да останеш там пет дена, и да спиш! – добави.
- Ами щом трябва... – съгласих се, но почувствах някакво неясно и неприятно усещане.
- Ще ти плати по тридесет и пет долара на ден! – съобщи госпожа Патриша и очакваше отговор.
- Добре – съгласих се и си помислих, че сто седемдесет и пет долара са истинско богатство, а без труд не мога да го имам.

Тази друга старица, госпожа Хелга, е същинска противоположност на първата. Щом ме видя, ми даде да разбере, че не може да ме понася и че нищо няма да толерира. За това заключение не ми беше необходимо нито особено познание по английски език, нито дълго време.

И първото ми впечатление от нея е твърде неприятно. Докато се оглеждах къде да се съблека и да си оставя малкото неща, които си бях донесла, тя веднага ме нападна и започна да ми нарежда нещо, което не разбрах. Къщата ехтеше от нейните заплахи. Наслаждаваше се на неловкото ми положение и неспособността ми да се ориентирам, а особено неспособността ми да се ориентирам, причинена от английския език.

От първата ми среща с калифорнийските къщи в мен остана впечатлението за много ниския стандарт на строеж, липсата на въображение и мръсотията на прозорците, олуците, покривите... Къщата на госпожа Хелга е и по-лоша от общото впечатление. Имах достатъчно време, за да размишлявам, разглеждам и сравнявам с европейските. Тази е построена от дъски преди петдесетина години,

поддръжката ѝ е безотговорна, на много места дъските са напукани и зацепени. Редките и слаби дъждове, прекалено гъстият смог и големите горещини са я направили мръсна, неугледна и несъответстваща на ерията (agea), в която е. Десетина години прозорците не са чистени отвън и не приличат на нищо, с което мога да сравня. Макар и тристайна, къщата има повече вътрешно пространство, отколкото у нас петстайна.

Старицата и къщата са си лика-прилика, помислих си, след като разбрах, че не иска никакво отношение с мен, ако не е в пряка връзка със задачите, които грубо ми нареждаше.

Освен досадата и негостоприемството, в този дом ми пречеше и силната миризма, на която не можех да определя източника, затова я свързах с общата мръсотия на симбиозата къща-обитател. Заради нея често излизах навън, но с приближаване на времето за лягане, миризмата ме дразнеше повече.

Старостта видимо е нападнала разума на госпожа Хелга, а последиците се показват в упоритото „разкрасяване и подмладяване“. Двадесетина пъти на ден си сменяше тоалета, само горната част, и всеки път идва, за да подчертае: „This is beautiful (това е красиво)“. В началото отричах и се опитвах да ѝ помогна, но след като няколко пъти ме наруга и веднъж дори ме блъсна, започнах да се съгласявам с нея: „Very, very beautiful (много, много красиво)“.

Преди полунощ, този първи ден при старицата Хелга, когато събщи, че ще си ляга, ѝ помогнах да се приготви за банята, защото ми даде да разбере, че има намерение да се къпе. Започна да се съблича и аз излязох. Настояваше да я изкъпя. Макари неохотно, защото тя е физически силна и способна сама да върши всички действия, свързани с личната хигиена, отидох при нея и я окъпах като бебе. Грозно е изобщо да се говори за това, но тя

упорито настояваше да ѝ правя неприлични неща. Независимо цялата виканица и заплахите, останах на нивото на приличието. И на другия ден не ми прости това, настояваше за същото и всяка следваща вечер. Все по-малко се обичахме и едва издържахме „съвместното съжителство“ по поръчка. С радост посрещнах часа на плащането.

Не ми плати толкова, колкото ми обеща госпожа Патриша.

- Вие предложихте по тридесет и пет долара на ден, но аз казах не, отдавна ви казах, че няма да плащам на тази мръсница повече от тридесет долара! – гърмеше от нея, докато броеше сто и петдесетте долара.

Трябваше ми цяла седмица, за да се освободя от чувството на омраза, което старицата изразяваше към мен. Може би, мислех си, ако не бях преминала страхотиите на лагера, през които постоянно бях под бремето на омразата, може би нямаше да възприема толкова зле госпожа Хелга. Тежки са американските корички хляб, горчиви са и техните трохи, заключих за не знам кой път.

За такива заключения допринасяше още едно чувство, което се появяваше всяко девето число от месеца, когато отивах до уелфъра, за да получа социалната помощ.

Седем-осем километра ходене пеша по Лейк авеню на север до булевард Вашингтон, където се намира клонът на уелфъра, към който се числя, ме изморяваше и аз задъхана заставах най-отзад на извилата се десетина пъти опашка, която е надзиравана от добре въоръжен полицаи. Тук, пред пет гишета, престоявах около един час време, като наблюдавах стотината бедняци, а всички те също се бяха вторачили в мен. Петдесетина от тях са афроамериканци, двадесетина – мексиканци, а останалите са вьетнамци, корейци, арменци, руснаци, бошняци, индианци... Сякаш са на сцена, ставам свидетелка на де-

сетки представления, уродливи същества, душевно болни, наркомани, самомнителни, невротичи, разюздани деца... Аз съм част от тази среда, това е истината, отпечатана от хартиените купони за храна и доларите за наем, които скоро ще получа като милостиня от „единствената световна суперсила“.

Когато за пръв път застанах на тази обгърната с тъга опашка, се ужасих и се запитах: „Толкова ли много си изпаднала, Данице?“ За миг се изредиха всички картини от живота ми преди войната, и щастливото детство, и задружното и богато семейство, и образованието, и знанията, и пътуванията (и онова във венецианска гондола), и парите, с които можех да си набавя почти всичко, което пожелаех, и природните красоти на Босна... Защо трябваше да стане тази война, защо всички обедняхме...?

Ние сме здрав, образован и трудолюбив народ, умеем да създаваме богатства и ги създаваме, но, сигурно като никой друг, умеем и на всеки двадесетина години да поведем война и да сринем всичко, което сме изградили с труд.

Защо правим така? – се питам и се оглеждам в такива като нас – в утайката на обществото.

Когато за първи път отидох да получа социалната помощ и застанах на опашката на мизерията, се сблъсках с още една неприятност. Всички очи на заварените бедняци ме загледаха странно. Явно в мое лице единодушно видяха необичайност, която единствено аз не можах веднага да разпозная. Необичайни са моите дрехи, ще отгатна, тези, които получих в сръбския Червен кръст, с тях съм крещящо добре облечена, неадекватно за мястото, на което се намирам. Всички се чудеха какво търси една така „богато облечена“ госпожа сред бедняците. По-късно просто имах проблем как да се „загрозя“ и да се пригодя към новото си ято за дните на получаване на милостинята.

След получаването на парите и купоните, предпазливо излизах на оживеното Лейк авеню, защото наоколо стояха и пронизваха с погледи само неугледни и съмнителни мургави мъже, у нас биха ги нарекли клошари. Повечето от тях са мъже или любовници на жени, които скоро ще се появят с долари или купони, за които ще се съдърпат, сбият, бягат и викат на помощ полицията или любовниците. За да може колкото се по-малко от тези пари да стигнат в ръцете на дилърите на дрога, законите за уелфъра позволяват само на съпругите да получават социалната помощ, в никакъв случай съпрузите. Затова в помещенията на уелфъра са само женските, а около сградата – само мъжките бедняци. Съпроводена от силно, субективно неприятно усещане и обективна опасност, се промъквах сред мъжката налудничавост и се отделях на празната част на широкия тротоар, обръщах се наляво и се отдалечавах бързо по Лейк и дълго не преставах да се озъртам, все със страх да не ме изненада някой.

Тъкмо се бях освободила от грозните припомняния за петдневния живот със старицата Хелга и тъкмо си пожелавах нова работичка, когато звънна телефона.

- Ало! – обади се госпожа Патриша.

- Ало, как сте, госпожо? – отвърнах аз.

- Добре, а вие как сте? Бързам веднага да мина...

Трябва да се гледа една старица в Монровия... Три дена... Мислех да предложа теб, затова ти се обадох... Съгласна ли си?

- Ами нещо трябва да работя – излетя от устата ми, преди да започна да разсъждавам.

- Довиждане, ще ти се обадя по-късно – каза и затвори телефона.

Третата старица е напълно дементна жена, подементна е и от госпожа Хелга. В характера ѝ има силен егоизъм, който тя е прикривала, докато умът ѝ е бил свеж, а сега всичко това се е разголило до простота, каквато

преди не бях виждала. Освен всичко това, изгубила е чувството за срам. Особено противен е един неин навик, възникнал след изгубването на чувството за контролиране на уринирането, постоянно беше мокра, и столът, на който седеше, беше мокър, а изход търсеше, като тъпчеше тоалетна хартия в гащите. Вземаше десетина парчета хартия с дължина един фут, мачкаше я на топка и я тъпчеше между краката.

Докато старицата се движеше, хартията се накъсваше и се въргалиеше по пода на много необичайни топчета, подгизнала и постоянно търкана, тя се превръщаше в смрадливи парченца, които на всяка крачка падаха и белееха из стаята. Вонята отначало напомняше на онази от конюшня – амоняк, но с превалянето на деня и с нарастването на калифорнийската жега, все по-силно дразнеше носната лигавица.

Старицата ядеше и отпиваше от всичко, до което стигнеше, след което червата и проработваха без предупреждение, обикновено преди да стигне до тоалетната, и...

Не се притесняваше да се съблича съвсем гола, където свари, а мине не мине – повдигаше роклята, навиваше гащите, за да вади мократа и да подпъхва суха хартия. А веднага след това хващаше предмети, съдове, храна и напитки...

Има нагон постоянно да обвинява някого, измисляше си, че някой ѝ е сторил зло и че не ѝ дава да яде, че дни наред нищо не е яла...

Особено удоволствие ѝ доставя да разправя празни приказки. Често повтаря, че е умна и не забравя, а по цял ден ходи из къщата да търси предмет, който преди малко е оставила или още не го е оставила, държи го в ръце.

Когато за пръв път схванах употребата на хартия от старицата, бях изненадана, че никой по-рано не ѝ е показал памперсите за стари хора с проблеми със задържането на

урина. Тук ги наричат гард (guard), вече съм ги виждала в магазините. Помислих да поговоря с нея за това, но, освен нейния труден нрав, ми се изпречи и езиковата бариера. Но когато в банята видях доста големи запаси от гард, започнах с това. Нахвърли се върху мен, като говореше, че никога не е слагала хартия в гащите...

Не престава да говори и за своята красота, която все още, „макар и жена на средна възраст“, била завидна, и „постоянно я ухажвали някакви господа“.

Какво ли щеше да стане с тази старица, ако нямаше пари? – питах се, докато я наблюдавах. Има многобройно семейство, но поради заядливостта ѝ отдавна се е скарала с всички.

Като опознавах американското общество, все повече се изненадвах от разпадането на семейството. Съвсем обичайно беше станало всички да живеят отделно, старите в усамотението на богатите си къщи, онези на средна възраст – в нови бракове, а двадесетгодишните – в наети апартаменти. Вече съм срещала хора, които дори не знаят къде живее синът или дъщеря им, чуват се веднъж-дваж годишно по телефона, и това е всичко, или дори и толкова не се чуват. Старите хора с нарушено здраве, особено инвалидите, са жертви на така сложилото се общество, и повечето от тях завършват отхвърлени в неугледните старчески домове. Цената за пребиваване в тези домове само на пръв поглед изглежда изненадващо разнообразна, но когато на всичко това се влезе под кожата, става логично и е различно дотолкова, доколкото и всичко друго тук е различно. Чрез Мици се поинтересувах генерално за тези месечни цени и научих, че се движат доста над средните американски заплати и сумата им е от около две хиляди долара до над десет хиляди. Приличните старчески домове са прекалено скъпи, струват много повече от средната американска заплата, та става ясно и колко старци могат да завършат живота си по подобаваш

начин. За това си мислех покрай тази раздражителна старица, но и тъжната ѝ старост.

Сто и двадесетте долара бързо ме възстановиха и успокоиха, така че четвъртата работа, когато ме повикаха, беше почти очаквана.

Отведоха ме в прилична къща в Лас Тунас, за да бъда под ръка на един осемдесетгодишен старец за един ден. Той е добър старец, движи се с помощта на проходилка, но бях предупредена, че когато отива в тоалетната, му е необходима помощ:

- Знаеш ли, Дане, трябва да окажеш помощ на господина, когато отива в тоалетната. Трябва му помощ за сваляне и вдигане на панталоните и гащите – добави госпожа Патриша (която ме въведе в тази работа), след като ми съобщи, че ще получи петдесет долара и след като вече се бях съгласила.

- Не знам... Не знам, дали ще мога... Гадно ми е... – започнах да се измъквам и да търся начин да се откажа, без да обидя госпожа Патриша, от която имах неоценимо голяма нужда.

- А какво би искала ти, госпожо Данице Пръстоевич... – прекъсна ме и ме наруга, както прави селски кочияш, когато засъска от злоба срещу задъхалата се изнемошляла кранта.

- Госпожо Патриша, не ми се ядосвайте, но това толкова да ми е гадно, че... – започнах умолително, но от нея ме връхлетя зъл дух:

- А с какво ти си по-добра от нас, «лешоядките»... Гадно ти било... Аз мога да мия дрисльо и при това да бъда щастлива, а ти не можеш да смъкнеш и obuеш чисти гащи. Ами да, ние сме необразовани, а ти си академичен гражданин... Е, та... – не преставаше да нарежда и обижда.

Затвори телефона, а аз останах със слушалка в ръка, замислена и загледана в празната далечина. Гадно ми е от всичко това до отмаляване, но моята реалност е и по-лоша.

Тъкмо свикнах с доларите и осмислих живота си, а след това изведнъж абсолютна празнота.

Дали и колко сбърках?

Мислите се рояха из главата ми, събираха и изваждаха, анализираха явлението жени от типа на Патриша, Ани, Мици... и мен сред тях. За миг си мисля, че не е моя работа да върша това, да се унизявам толкова, а след това ме връхлитат противоположни мисли и ме питат, ако на стареца е нужна такава помощ, то някой трябва да му я осигури. А кой е този някой? До този въпрос никога преди не бях стигала. Този някой е човек с такава професия. Това спада към областта на хуманитарните дейности, а аз направих такъв въпрос от това.

Насред тези мисли, може би два часа по-късно, се обади телефонът. Не реагирах, както и досега, на първия звън. Неохотно вдигнах слушалката.

- Ало! – едва успях да превъртя езика си.

- Дане, за Бога, какво си направила? – истински загрижен беше гласът на госпожа Мици.

- Нищо не съм направила, госпожо Мици... – започнах с половин сила, но и решена да не се предам, и продължих: – Аз не мога да вадя и прибирам онова... – и в този момент си спомних първото изнасилване в лагера. Насилникът не беше млад, измъчваше ме разбойникът по сто-тици начини с онази работа. Ужасена съм, почти като през онази прокобна нощ, сякаш съм пак почти като в лагера, боли ме, най-вече ранената душа. Разплаках се.

- Отиди, да не си полудяла... – до съзнанието ми едва достигаше гласът на Мици и гръмогласният ѝ смях: – Ама ти, тази работа... – едва с крайцеца на съзнанието си разбирах какво говори: – Ами нали човекът трябва да ходи по малка нужда, ако не е способен да свърши това сам, някой трябва да му помогне, та нали няма да го убием, затова че не може сам. Това е всекидневната работа на медицинс-

кия персонал, това е професия, занаят, това сме ние... А какъв е твоят занаят, от който мислиш да живееш?

- Бих отишла, но не мога... – започнах да се овладявам и обяснявам.

- Ти наистина си непоправимо луда – каза, засмя се, и продължи сериозно: – Вземи тази работа, издръж един ден, както всички сме издържали...

- Добре! – неохотно се съгласих.

Мици ще дойде да ме вземе и да ме откара в Лас Тунас, а старецът, господин Карол, ще ме посрещне, сякаш съм му гостенка. И трите старици, както и господин Карол, са оригинални американци, нямах късмет да ми се падне някой с моя произход и език.

По този повод размишлявах за първите наши преселници, необразовани и неграмотни хора, без знание на дума английски, питам се, с какви ли неволи са се сблъскали те. Би трябвало да бъде по-щастлива, отколкото съм, голямо предимство имам пред техните съдби, аз още мога да уча и работя...

Доброто посрещане от господин Карол ми вля допълнително сили и за учене на езика. Разбирахме сме повече от моите очаквания. По това заключих, че старецът е образован човек.

Още преди това бях забелязала, че с образовани хора и с моите малки познания по английски език, успявам някак си да се разбирам, но с необразованите – никога и никак. Разсъждавах за това и схванах, че и английският език, както и нашият, и другите езици, е жив и пълен с думи от латински и гръцки произход, и че с хората, които знаят тези думи, по-лесно мога да се разбирам.

Когато образованият човек ви каже една дума, а вие не я знаете, той ще ви каже друга..., или ще ви опише понятието, и ще бъде упорит, чак докато не схванете какво е искал да ви каже. Необразованият човек ви казва само първата дума, ако не сте я разбрали, той завърта глава и

остава дотук. От друга страна, когато вие кажете погрешна дума за някое понятие, интелектуалецът много бързо схваща вашата грешка, обръща ви внимание и ви предлага съответната дума и е търпелив, докато не се обясните. И, естествено, обръща се за помощ към интернационалните думи, което опростява взаимното разбиране.

От всички американци, с които съм имала контакт, единствено с господин Карол успях напълно да се разбирам. Много се интересуваше от Войната в Босна и от моята съдба. Той изобщо не можеше да схване, че и от сърбите има преследвани, него го информират, че само сърбите са „негодници“ и че трябва да бъдат наказвани. По-късно малко ще се коригира, ще ми каже, че му пречат крайностите в американската политика, че няма среда, всичко е екстремно, според нея целият свят е разделен на два конфронтиращи се полюса: добри и лоши момчета. Господин Карол ме подпитваше все по нашироко и надълбоко за войната на Балканите, но сякаш все с цел да изясни сръбските престъпления, които в главата му просто не могат да намерят място, доколкото можах да го разбера с моя осакатен английски език. Особено подозрително ме гледаше, когато му отговарях за престъпленията и затворите, за които говори той. Макар че с интерес изслуша и моите страдания, които бях изтърпяла само защото съм сръбкиня, той дори не криеше, че не е повярвал на моята история. Каза ми:

- Извинете, драга госпожо, вие сте много симпатична и интересна, но на вашата история за лагера Дретелъ, хърватско-мюсюлмански, където казвате, че са ви измъчвали, за съжаление не мога да повярвам и не ви вярвам. Престъпници са сърбите, а не онези, другите – изясни своето убеждение.

Все пак, беше ни много приятно. За този човек бих работила и без пари, ако материалните ми възможности позволяваха това.

По времето на първото отиване до тоалетната, старият господин ми даде да разбера, че му е много неприятно, че трябва да ме помоли за тази помощ, така че наистина ми беше жал за него и пристъпих към тази помощ с по-малко неприятност. При повторните случаи ни беше по-лесно. Господин Карол страда от някакво странно заболяване, което напълно е унищожило функционирането на долната част на ръцете му.

При този старец останах четири дена, защото жената, която се грижеше за него, беше отишла на лекар и мислеше да отсъства един ден, но отсъства четири. На четвъртия ден старецът за мен вече не беше „мъж“, а човек-инвалид, за когото се грижех, и тъй като е добър човек, всички онези неприятни действия около него върших внимателно и с все по-малко отвращение.

Изкарах двеста долара. Нещо повече, именно през тези четири дена чувствително обогатих английския си език, през устните ми за пръв път лесно се плъзваха изреченията ми, обогатих и фонда си на фразите, и случи ми се онова, което мнозина ми предсказваха що се отнася до езика – започнах да „мисля на английски език“. Изглежда, че четиримесечното, ежедневно по десет часа, упорито учене на езика и научените вече много думи и фрази, както и доста даровитият учител господин Карол, се срещнаха в подходящото време и за мой късмет.

През следващите дни засилих ученето. Упорито следях някакви детски телевизионни серии с повторение, които не бяха базирани на много думи, което беше точно за моите нужди. Почти за един ден почувствах напредък в знанията си по английски език и това ми даваше допълнителни сили да упорствам. Започнах редовно да следя новините, и техният беден речник отговаря на моето ниво, а едно събитие, което се въртеше в новините, ще ми напомни и за моето кацане в Лос Анджелис, от което

минаха, точно днес, четири месеца, размишлявах за това, когато звънна телефонът.

- Ало – позная гласа на госпожа Патриша, която не ми се беше обаждала след онази неприятност, която имахме.

- А, вие ли сте, госпожо Патриша – помъчих се да покажа, че съм се зарадвала от нейния глас.

- Свикнахте ли, госпожо, да миете...? – ухапа ме като кучка, бранеща нападнатите си кученца.

- Ами свикнах... – започна отстъпчиво, с намерение да не я ядосвам.

- Има един старец... Трябва да се мие най-малко един месец... – хапеше с много просташки думи, засягаха ме дълбоко, но тя е единствената, която ми предлага нещо, имам това постоянно на ум, затова си подвигвам опашката и търпя.

- Има ли някаква инвалидност? – попитах.

- Е... се! Ще приемеш ли или не, за хиляда и двеста долара? – продължи в същия просташки стил.

- Ще приема! – отвърнах, защото изведнъж тази сума е по-силна от всички мои чувства.

Вторият старец не беше добър човек, болестите са го съсипали и са го направили крайно раздразнителен и заядлив. Не щадеше нито себе си, нито другите, нападнаше ме със и без повод, нямаше срам, когато търсеше от мен разнообразна помощ, та дори и онази за най-противното.

Този старец разви у мен едно друго поведение, което дотогава не съществуваше дори като зародиш в мен. Изчезна чувството за срам към частите на тялото на други хора, потиснато беше чувството на отвращение и състрадание. Този старец за мен стана обект на моята работа и нищо повече или по-малко.

Специализирах се да върша всички работи, свързани с обслужването на болни и побъркани и заядливи хора. Финансово се стабилизирам.

Върнах на Петър дълговете си.

След шест месеца просто станах нова личност със спестяване \$1 040.

Глава 5.

- Това е Роза – обади се гласът, след като вдигнах слушалката.

- Аз съм Дана – нюансът в гласа ми издаде моята изненада.

Без излишни думи ми съобщи, че в нейната къща в Сан Марино, следващия петък вечерта, ще има събиране на хора, парти, както се изрази, затова би желала да отида и аз, да ѝ бъда гостенка, а и между другото и да помогна. Гостите са членове на дружеството „Скъпи дядовци“, добави тя и спомена, че за нея е особено важно тази вечер и аз да изглеждам „чаровно“.

Това беше повод за пръв път в Америка сериозно да се замисля за своя външен вид и облекло. Реших да похарча за себе си двеста-триста долара. Досега често посещавах магазини, но тези посещения бяха мотивирани изключително от нуждата да запълня времето си, да запълня с нещо самотата си. Още не бях си пожелала нещо, така че бях заварена неподготвена за покупка.

Ще отида само в два магазина, реших, в „Мейси“ (Macy's), който е за топ купувачи, и „Рос“ (Ross) – за купувачи с най-ниска покупателна способност. Когато моделите в реномираните магазини станат демоден или складовите наличности спаднат до минимум, изваждат ги от магазините и ги продават на едро, почти като отпадъци, а ги купуват други типове магазини, какъвто е „Рос“ и ги продават на неколkokратно занижени цени. В „Мейси“ ще науча кои са актуалните модели, а после ще потърся и ще купя такива в „Рос“.

За много подобна рокля, която в „Мейси“ видях за \$255, в „Рос“ платих \$78. По същия начин минах и с блузата, чантата, обувките...

За пръв път отидох и на фризьор, та и косата си приведох в съответствие с представата за фризури на авторитетните дами, с които ще се смеся.

Едно от малкото американски неща, които ми харесват, е отношението към огледалата, това си мисля всеки път, когато се приближа към едно от многото в апартамента, а всички са толкова големи, че може да се види цялата фигура. Преди тръгване за това мое първо парти, още веднъж застанах пред огромно огледало и започнах да се гледам с „чужди“ очи.

Тясната дълга рокля с миши цвят, чиито върхове на корсета бяха изрязани с формата на цвят от роза, ми напомни за прекрасната рокля и също толкова очарователната манекенка на едно парижко модно ревю. И тяхната красота се допълваше от чудесен и огромен копринен шал, падащ от раменете до ханша, а отпред – до половината на гърдите.

Сиво-черни копринени нишки са се преплели, лъщят, като се облягат на красотата на мистериозни цветове, тесни кървавочервени нишки си играят и с цветовете на тъмнината във фона, побеждават или изхвърлят огън, желание за нещо красиво и желание за вечен живот. След придобития ми опит в лагера на смъртта, защо не огън на красотата и вечен живот?!

Обувките, черни, официални с висок ток и изискани остри върхове, в комплект с малка черна чантичка, ми струваха най-скъпо, но не можах да им устоя, защото съм на мнение, че обувките решително допълват портрета на жената.

Добре улучената имитация на перлена огърлица и обиците с по една перла, отлично подхождат на поставения тоалет.

С течна, а след това с каменна пудра успешно покрих бръчките, получени в лагера. На изпъкналите ми устни кармин с ярко червен цвят винаги е подхождал, та и сега.

Успешни бяха и сенките от леко нанесен руж, заключавам, взирайки се в голямото, добре осветено огледало. И тогава се спрях на някога „неустоимите зелени очи“, както говореха около мен, и заключих, че на тях, тук, пред мен, дори и днес не им личат годините и не се нуждаят от корекция, в тях продължават да искрят отблясъци в сблъсък със сиянието на красотата.

За косата най-много се двоумях, но и от нея съм довольна пред това огледало, отколкото бях пред онова при фризьорката, вероятно става въпрос за общото впечатление с тоалета. Радвам се, че избрах средна скромна класическа прическа паж със завити навътре краища.

Въпреки цялата скромност, заключих, че външният ми вид е на нивото на вечерта и клиентелата, която ще се събере в разкошния палат на госпожа Роза в Сан Марино. Така, довольна, самоуверено упражнявах някогашната наперена походка и общо движение, за които мислех, че безвъзвратно са заличени от моите маниери.

Мици, която дойде да ме вземе, дори „не искаше“ да ме качи в колата си, шегуваше се и говореше:

- Ти не си госпожата, за която ме изпратиха, за теб трябва позлатена каляска, принц...

Подобно отношение срещнах и в залата, в която грациозно влязох с победоносна походка, почувствах го от погледите на всички, които ме видяха, и това ми даде сили такава да остана цялата вечер. И не просто вечер, а парти...!

Едва доста по-късно ще схвана истинския смисъл на събирането, на което попаднах. Това беше участна вечеря на госпожа Роза и Джейн, последната беше пристигнала по този повод от Чикаго. Вечерта беше

обявена като парти на дружеството „Скъпи дядовци“. Гостите бяха стотина и представяха нивото на по-заможното американско общество.

Ясно се очертаваха две групи гости. Към първата, по-елитната, спадаха известни личности: политици, актьори, адвокати, бизнесмени и свободни дами, сред които поставиха и мен. Другата група беше съставена от брачни двойки: богати старци и не много авторитетни съпруги.

В допълнение към вечерята и кратките точки от хужествена програма, на присъстващите поднесоха поздравления, като същевременно се рекламираха, председателят на дружество „Скъпи дядовци“, представител на агенция „Весел старец“, адвокат и домакини.

Скоро схванах, че главният въпрос тази вечер е събиране на дарения за дружество „Скъпи дядовци“. А моята роля беше да кокетирам и да поднасям пликовете и приемам чековете за дарение. На практика, задачата ми беше да се усмихвам около старците, докато ги увещавах да подпишат чек.

За организаторите вечерта беше успешна, събраха, доколкото можах да преценя, около осемдесет-деветдесет хиляди долара. Събраха не е точната дума, по-близка по смисъл е отнеха, защото старците бяха така ненадейно атакувани, че дори не можеха да се защитават, докато не подпишеха чек за сума, която им беше „предложена“.

- Дане, възможно ли е това да сте вие?! – в един момент дочух зад гърба си гласа на госпожа Патриша. – Изглеждате прекрасно – каза и се спусна да ме целуне, а направи това така, и затова, че останах с впечатление, че искаше да ми избърше фондъотена от лицето.

- Само колко красиво изглеждате тази вечер – отвърнах, като се докоснах до ухото ѝ. А на себе си тя имаше всички нива на „Мейси“ и наистина изглеждаше привлекателно.

- Отбий се малко до нашата маса, искам да те запозная с някои господа, а и Джо иска да те целуне. Не го лишавай от това, знаеш, че той обича това – говореше кокетно, като хвърляше кратки бързи погледи на всички страни.

Компанията на госпожа Патриша се състоеше от пет брачни двойки, а нито един от браковете не беше на повече от три години, както щях да узная тази вечер. Освен двойката Патриша & Джо и Елизабет & Дуайт, с които се запознах по-рано, бяха ми представени и двойките Ен & Марк, Маргарет & Ричард и Барбара & Том. Всички старци са в деветото десетилетие на живота, а техните съпруги са по-млади с по тридесетина години. Съпругите си бърбеха, а съпрузите безучастно се усмихваха и поглеждаха часовниците си.

Дружество „Скъпи дядовци“, както ще разбера още тази вечер, се състои от групи от по пет брачни двойки като основни клетки на дружеството, каквато е и групата на Патриша. Всяка група има първа жена, която е отговорник на групата, а всички тези групи в тази ерия съставляват дружество, за което отговаря госпожа Роза. А всички дружества на най-широк план образуват дружеството „Скъпи дядовци“, което се ръководи от госпожа Джейн, а то е подпомагано от агенция „Весел старец“, колеж, адвокатура...

Когато „бирниците“, така започнах да наричам онези, които измъкнаха насила дарения, екип от пет жени (сред които бях и аз) стигнаха до петорката на Патриша, настъпи тишина. Беше предложено старците да напишат и подпишат чекове по \$2 000. Старците се вцепеняваха, след като чуеха онова, което им се предлага, а съпругите веднага ги атакуваха и увещаваха да постъпят така, както им е предложено, защото тази вечер така постъпвали всички „истински“ господа.

- Хайде, хъни, подпиши, недей да ме излагаш – първа беше госпожа Патриша. Полугласно шепнеше на ухото на Джо. Той въртеше очи, явно е измамен и поставен пред свършен факт, ако знаеше за това, нямаше да се отзове на поканата – говореше неговото учудено изражение на лицето.

Старите хора са стиснати, а степента на стиснатост расте с приближаването на гроба, никъде не се вижда така добре, както на дарителските мероприятия, а тазвечерното, безсъмнено, е най-дарителско. Гледах старците в лицата, те ставаха бледи и се мръщеа, ставаха почти плачливи. Всички, скоро след като подпишеа, вземаха таблетки за успокояване, които съпругите им държаха в готовност.

- Полека... Много пари са това – непохватно започна да се съпротивлява свàреният неподготвен господин Джо.

- Хайде, палавнико, не се излагай... – сега вече тихо зашепна Патриша, целуна го и извади от чантата си вече изписан чек, на който Джо с голямо усилие и в шок надраска нечетливо подписа си.

Подобно беше и с останалите четирима старци, съпротивляваха се, възмущаваха се, съпругите им ги увещаваха, и накрая подписваха и оставаха тъжни. Патриша се намесваше и в другите четири случая, увещаваше старците и се държеше като началник, което ме изненада, защото ми се стори израз на лош вкус, а и безскрупулно.

При тази компания се отбивах многократно тази вечер, а ако по-дълго отсъствах, появяваше се госпожа Патриша и с бърборене и кикот ме завличаше там, и всеки път убеждаваше Джо да ме целуне.

Всяка от госпожите успя да ми преразкаже своята биография и да наблегне на това, че съпругът ѝ е богат човек, но и болен и че скоро тя ще наследи богатството. Всички са обсебени от доларите, които ще наследят и просто не могат да не говорят за това. И всяка ми шепнеше

на ухо, че има на ум „един старец“ за мен, но и че трябва да бъда в добри отношения с госпожа Патриша и да уча английски език.

Централна личност на вечерта беше домакинята Джейн от Чикаго. Нейната роля, ако не е собственик на дружеството, би ми останала съвсем неясна. Тя е жена на седемдесет и няколко години, но запазена и жизнена, оставя впечатление на бизнесдама, която знае какво иска и може. Успя да разговаря с повече от половината гости, на повечето знаеше имената и нещо за тях, приятна е в разговорите и с удоволствие приемана за събеседник. Изненадах се, когато се обърна към мен:

- Вие сте толкова очарователна, госпожо Дана.
- Благодаря ви – отвърнах с изражение на изненада.
- Аз разчитам безрезервно на вас, необходими са ни такива силни и красиви... – говореше и вече се насочваше към следващата особа.

Госпожа Джейн ме смути с подсладения си глас на бизнесдама и докато се мъчех да превода в главата си онова, което каза, тя вече беше при друга маса със същата делова любезност.

През двата месеца след тази вечеря, освен рутинната работа по заместване на гледачи на старици и старци, ще ми се случат важни неща. Във всички тези събития инициатор и участник беше госпожа Патриша.

Два пъти бях на партита на групата на Патриша – по един път у брачните двойки Барбара & Том и Ен & Марк, и двата пъти присъстваха и петте брачни двойки. Освен богатата гощавка, тези дружески събирания имаха и някакви допълнителни цели, които по онова време не можах да схвана, но забелязах, че в някой момент съпругите се отделяха и се събираха около госпожа Патриша, а мен ме използваша да забавлявам старците и да ги държа по-далеч от тях. След второто парти, когато вече свикнах с тази компания, почувствах, че госпожа Патриша

е отново любезна към мен и че ме уважава все по-убедително, макар че не ми се обаждаше по телефона да си бъбри с мен. Последното обаждане започна сякаш щеше да прави и това, да бъбри, така ми се стори, но нямаше да бъде така:

- Кога мислиш да държиш шофьорски изпит? – започна с тези думи.

- Не знам... Не съм мислила... Нямам и автомобил... – говорех смутено, защото за това още не бях си и помисляла.

- Трябва да го издържиш. В разхвърляната Калифорния не може да се работи или живее без автомобил. Знаеш ли, аз вече не мога да ти помагам по този начин, защото всичко, което мога да ти предложа, предполага наказание...

- Ами добре... – прекъснах я аз.

- По-рано карала ли си кола? – попита почти строго.

- Карала съм двадесетина години – отговорих.

- Започваш обучение още утре – почти заповяда тя.

- Как...?

- Имам инструктор, ще го изпратя утре в един часа – изговори бързо тя и затвори телефона.

Обучението значително ощети моите спестявания, плащах по 40 долара на час, но след три седмици имах шофьорска книжка и не съжалявах. Още същия ден, когато взех изпита и бях в приповдигнато настроение, звънна телефонът.

- Тук е госпожа Ен! – обади ми се глас, който чувах втори или трети път по телефона.

- Как сте, госпожо Ен? – отвърнах след първата изненада.

- Обаждам се, за да ви честитя за получаването на шофьорската книжка, но къде ви е автомобила?

- Нямам! – успях да кажа.

- За това разговаряхме малко с госпожа Патриша и мислихме как да ви помогнем. Разбрахме се да убедим Барбара и Том да ви продадат втория си автомобил, разбира се, на приемлива цена. Нали знаете...

- Но аз нямам пари за това... – прекъснах я аз.

- Какви пари!? – прекъсна и тя мен. – Нали знаете, те имат нов автомобил, който кара тя, а той, от носталгия, иска да продължи да си кара онзи стария. Госпожа Барбара мисли, че той вече не е способен да кара, но не може да го убеди, затова мисли, че най-доброто решение е да го убеди да продадат този автомобил...

- Ами ако е така, ако няма да струва много, и ако могат да ме изчакат за една част от сумата... – започнах, като в главата ми се въртеше колко ли би могло да струва всичко това и дали мога да си позволя това.

- Не се притеснявай, ще го уредим, още утре – каза и затвори телефона.

И наистина, на следващия ден ми беше прехвърлен „мерцедес“ в изключително добро състояние. В договора бяха вписани толкова долара, колкото имах спестени, та се запитах как тези господата знаят с точност до десет долара моите спестявания, след като не съм говорила с никого за това. А знаеха!?

Има събития, които по неочакван и необичаен начин обогатяват живота на човека, без да съзнава, че това събитие само по себе си е това богатство. Ето ме и мен в една такава реалност, на име Лас Вегас. Толкова пъти съм се срещала с представата за хазартния гигант – Лас Вегас, чрез книги, филми и разговори с интересни хора, толкова го фетишизирах, че просто не можех да повярвам, че съм се добрала до него. А стъпих в неговото сърце изпълнена с хазартно въодушевление, пристигнах с най-скъп американски автомобил с една от най-богатите жени на света и

отседнах в известния на дълж и шир хотел „Ексакалибур“, което е съкратено от меч на крал Артур.

Когато се приближавахме към този хазартно-хотелиерски храм, се чувствах като момиченце, обсебено от умело измислен от родителите принц, когото иска да огледа от всички страни. Огромното строително творение се възприема само като фон на прекрасните средновековни кули, мостове, коридори и вити стълбища, каквито знаем от пощенски картички или от описани в романите средновековни замъци на благородници. На преден план е огромният меч на крал Артур, който с масивността си символизира цялата величественост на американското хазартно-хотелиерско божество, тази грандиозна зелена фабрика за перли – милиарди долари. И около четири хиляди луксозно обзаведени хотелски стаи могат да приемат в себе си гости, но когато влизаш в сутерена на тази страхотна „примамка за пари“ и се срещнеш с някое от хилядите игрални съоръжения (машини за производство на пари), забравяш всичко, мислите са само едни – хазартни. Всички, които дойдат, играят, всички, и особено онези, които преди да дойдат в Лас Вегас, са мразели хазарта, казината и особено играещите хазарт. Това е Лас Вегас.

А впечатлението от пристигането е много силно, независимо дали идваш със самолет или с автомобил. От Лос Анджелис до Лас Вегас е около четиристотин мили, седем-осем часа каране (*всъщност, около 400 километра, три-четири часа каране, бел. прев.*), което също ще ми остане задълго в спомените. Това пътуване не прилича на нищо от онова, което съм преживяла преди него. Лас Вегас се намира сред пустинята на щата Невада, а около него на стотици километри няма живот – вода, трева, животни... Пустинята и жегата са единствените истини, които остават дълбоко врязани в паметта. На десетки километри пред нас и зад нас от следите на човека се показва само черната асфалти-

рана лента на нашия маршрут, около която се вие горещ въздух и се стоварва върху човека и машината. Следяхме автомобилния термометър, който постоянно снима външната температура и забелязвахме надписи край пътя: „Изключете климатика във вашия автомобил“, които се появяваха, когато термометърът показваше над 110 градуса по Фаренхайт (43 градуса по Целзий). А температурата най-дълго се задържаше на 116 градуса (47 градуса по Целзий) и тогава, с изключен климатик в автомобила и отворени всички прозорци, се чувствах като в сауна без кислород. Плискането на завесите от горещ въздух е още едно преживяване, което без пустинята не може и да имаш, та дори и да си представиш, това е някакъв изумителен динамичен топлинен шурм върху човек, който е и не е неприятелски. И когато пустинята ви покори и си мислите, че вече никога няма да видите зеленина и вода, се показва това чудесно небесно огнище – Лас Вегас.

Лас Вегас, видян при пристигане или заминаване, е една стъклена ботаническа градина, в която расте изобилие от зеленина и цветя, тече вода, цари светлина и птици пеят. Гледан отвътре, Лас Вегас е храм на архитектурата и приложното изкуство, както и изобилие на мощ от богатство и младежка красота. Тук животът има смисъл само в хазарта, такова впечатление се придобива, докато се наблюдават удивителните игрални съоръжения и още по-удивителните световни особняци, които губят от необходимост, като вярват, че единствено по този начин се стига до богатство.

При това пътуване се натъкнах и на още едно необичайно нещо. Изненадана от крайната неугледност на огромната пустиня, след три-четири часа возене от Калифорния към Невада, наскоро негостоприемната пустинна белота, на границата между двата щата, ни посрещна масивен митнически портал, неугледни малки сгради и униформени хора. Проверката на автомобила е стопроцентова,

цялостна и бърза. Тук най-селскостопанската страна в света, Калифорния, се защитава от внос на селскостопански вредители (червеи). По дебелиите дървета из Пасадена порано бях забелязала странни малки съоръжения във формата на къщички, в които има тръбички с храна за мухи, в които мухите се вмъкват и остават пленени. Всички тези мухи се събират и се носят в селскостопанските институти, където се правят изследвания за мухите-преносители на яйца от вредители. За мухите-преносители на тези яйца се създават специални ваксини за стерилизация, които се разпръскват от селскостопанската авиация из калифорнийските безкрайни поля.

Животът ме беше водел и насочвал към множество човешки пътеки и проходи, единствено не беше сме отвел по пътя на хазарта, към който по никакъв начин не проявявах склонност, затова за модерния хазарт знаех по-малко от средностатистическите хора. Госпожа Рози ми тикна в ръката 500 долара:

- Върви и играй на автоматите – добави тя.

И действително, в момента на докосване до тези пари (а те попаднаха у мен от хазартна ръка) и у мен се разпали желанието за хазарт – за пръв път желание. И аз ще играя този път, в мен нямаше колебание, но реших да съпровождам госпожа Рози, на която по-късно щях да подражавам, но на по-ниско хазартно ниво (с по-малки залози). За двунощните си ласвегаски хазартни приключения бих могла да пиша с години, но няма, други вече са писали за това по-добре, отколкото бих съумяла аз. При играта печелех и губех, накрая от онези петстотин долара липсваше половината. А госпожите Рози и Мици, какво е тяхното салдо? Крият. Мици не ми беше интересна, но следях от разстояние госпожа Рози. По моя преценка, изгуби тридесетина хиляди долара, а разговора за късмета, докато пътувахме обратно, продължи кратко.

- Малката, каква ти е равносметката от Лас Вегас? – започна госпожа Рози, като се обърна към мен.

- Наполовина! – отвърнах с усмивка.

- Наполовина? Нима може и това? – добави с любопитство.

- Може – потвърдих и добавих: – Една половина спечелих и една половина изгубих.

- Сега хич не разбирам – каза тя.

- От петстотин долара, които ми дадохте, изгубих половината, останаха ми половината, това е което спечелих – поясних аз.

- А, така ли? – засмя се госпожа Рози, а после добави, след като лицето ѝ помръкна: – Аз съм на нула, или може би едва някоя хилядарка в плюс – каза и се обърна към Мици: – А ти, играч, какво направи ти?

- Аз, както се знае, спечелих много уиски и изгубих сънищата си... – Мици говореше на границата на съня.

Едва вечерта, след пристигането ни в Лас Вегас, отгатнах смисъла на моето идване и поканата за казиното. Тук двете жени си имат някакви свои отношения в обща хотелска стая, които подкрепят с обилни дози уиски, затова на връщане не са способни да шофират, и по тази причина им бях необходима аз. За някакъв по-сериозен разговор по време на връщането не бяха способни и единственото, което би могло да се постави тук, е този разговор:

- Знаеш ли какво, малката?! – неочаквано започна госпожа Рози и продължи: – Ти би трябвало да посещаваш някакво училище и да изкараш диплома.

- Каква диплома? – изненадах се аз.

- Диплома за болногледачка – отвърна тя.

- Не знам английски език толкова, че да мога да следя преподаването – започнах да говоря.

- Какъв език!? – развика се. – Знаеш ли, нашето дружество иска да работи само с квалифицирани лица. Защо-

то, представи си, че нещо се случи на пациента, за когото се грижиш, а не си обучена. Това е много опасно, роднините могат да те съдят – тебе, но и нашето сдружение... А тук обезщетенията са толкова високи, че не би се освободила от плащане докато си жива.

Така щеше да започне моето американско обучение.

Училището, в което се записах, е частен колеж, негов собственик е, ако добре съм разбрала, чикагската госпожа Джейн, а повечето от преподавателите са хонорувани, но най-много ни обучаваха асистенти, петте госпожи от компанията на Патриша, госпожите: Патриша, Елизабет, Ен, Маргарет и Елизабет, както и госпожите Роза и Мици. Таксата за обучение струва \$6 200, учебниците \$730, но всичко това не е важно и не трябва да платя, ако нямам пари или ако не успея да завърша, или ако персоналът на колежа не ми намери работа. А ще завърша и ще ми намерят работа, от която изплащането на таксата за обучение ще бъде играчка, вече знам това, вече съм в състояние добре да се информирам.

Някъде три-четири седмици след Лас Вегас попълних апликация (заявление за записване), направих тест, подписах договор за кредит, станах член на дружество „Скъпи дядовци“ и подписах някакви задължения към агенция „Весел старец“.

Първите лекции в колежа се състояха в една от залите за срещи на агенция „Весел старец“. На първия левъл сме седем жени. Предвиденото време за обучение е девет месеца, 36 юнита за 3 тримесечия.

Една седмица продължиха лекциите на госпожа Джейн и госпожа Роза. Почти нищо не им разбрах, докато приказвах, особено що се отнася до госпожа Джейн. Помагах си със слайдове и дъска, както и с метода на графичните интерпретации, с чертаене и представяне на диаграми. Шестте жени до мен са малко образовани и от лекциите са и омаяни, и уплашени.

Получихме по пет учебника: по хигиена, спешна помощ, анатомия, психология на старите хора и методика на работа със стари хора.

Диаграмите, с които ни атакуваха тичърките (teacher), схванах лесно, когато прелистих учебника по психология на старите хора. Става дума за известните хиперболи, където абсцисите във всички диаграми са годините на възрастта, а ординатите, в зависимост от диаграмата: способност за забелязване, запаметяване, забравяне, раздразнителност, контролиране на постъпките и т.н. И двата клона във всички хиперболични диаграми завършват асимптотично.

Ако му е на човек до учене, има какво да се научи от тези учебници. Четях ги както се чете роман, разбира се, доколкото ми позволяваше силната езикова бариера, но основните послания разбирах и обогатявах неголемите си познания по предмета на обучението.

Упражненията с асистентките, за разлика от лекциите, бяха много по-ефикасно, по-практично и съвсем по-различно организирани. Първото занятие и практическа работа бяха в оранжерията на богатата брачна двойка Маргарет & Ричард.

Старците са събрани около една маса, а ние, седемте студентки, около друга, отдалечена, за да не могат да ни подслушват. Старците се занимаваха с бонбончета, шоколадчета, курабийки, четяха вестници, повикваха съпругите си, разхождаха се с проходилки, колички или само с крака или молеха да ги заведат в къщи.

Докато с нас работеше една, другите асистентки се занимаваха със старците или със себе си. Първо ни пое домакинята, госпожа Маргарет. Представи я госпожа Патриша.

- Това е продължение на вашето обучение и тази част ще се състои от редица семинари. Целта е да ви обучим за практически действия със старци. Асистентките,

които ще вършат това, са госпожите: Маргарет, Ен, Барбара, Елизабет и аз. Всички сме завършили този колеж и имаме богат опит зад гърба си. Ще започне госпожа Маргарет, опитен медицински специалист, която зад себе си има петдесетина стари хора – с решително изражение на лицето, в кратка пауза, госпожа Патриша ни разстреля с погледи, и продължи: – Нейната специалност е психология на старите хора и тяхното приважане в състояние на послушание – а тогава се наведе към Маргарет и добави: – Заповядайте на катедрата, уважаема госпожо.

- Старците спадат към възрастните хора, но всъщност са деца – госпожа Маргарет започна с решителен глас, и продължи: – Повечето от тях са вече дементни, раздразнителни и проядени от множество болести, и, като правило, постоянно се оплакват от неправда, която виждат само те. Приказват прекалено дълго и винаги за неща, които не интересуват събеседниците им. Искат всичко да знаят, навсякъде си врат носа... – говореше ли говореше, сякаш е прокурор на току-що започнал съдебен процес, за да завърши лекцията си, като възкликна: – Повечето старци са непоправими скъперници. Запомнете, непоправими скъперници!

Госпожа Ен беше представена като специалист от агенция за проучване нуждите на старците. Тя започна така:

- Аз ще ви говоря за «материала» в нашата професия – за богатите старци – каза, седна на стола и продължи със съвсем тих глас: – Ние сме професионалисти и работим за печалба. Това е основният ни ръководен принцип. Ние не сме хуманитарна организация, която се занимава с всички социални въпроси на старите хора, ние сме се специализирали само за част от това, а основната част оставяме на държавните социални програми и други хуманитарни дружества, църкви и т. н. – спря, за да се съвземем напълно, и продължи: – Ние се занимаваме с въпросите на

богати стари мъже и по най-хуманен начин правим така че старостта им да бъде хубава, да я изживеят в щастието на нова любезна компания, където създаваме вълшебна картина на живота. Единствено ние, в Америка, имаме програма «Домашна топлина».

Продължи да говори за слабите страни на хотелския живот на старците, за старческите домове, болниците и прислужниците. Завърши с приповдигнат тон:

- Нашият девиз е: Само бракът може да стопли дома и да направи достойна старостта на човек.

Госпожа Барбара беше представена като специалист по намиране на „материал“ – богати, стари и немощни старци, както тя дефинира това понятие. Дълго говори, след което каза:

- Значи, нашето дружество и неговата агенция откриват, обработват и убеждават „материала“ да приеме нашата помощ с цел разхубавяване на последните години от живота. – Тя продължи, след като спряхме да се въртим на неудобните плетени градински столове: – Съществуват две основни категории самотни богати старци. От първата са онези, които имат многобройно семейство, с което са свързани. Тази категория не е предмет на нашия интерес, по простата причина, че за тях има кой да се грижи и се грижи. Втората група или няма наследници или ги има, но няма здрави връзки с тях, а същественото е, че рядко контактуват. Моята специалност е да откривам такива особи и да осъществявам първите контакти...

Продължи да говори за случаи от практиката и неприятностите, които е имала във връзка с това. Завърши:

- Наше задължение е, на дружество „Скъпи дядовци“ и агенция „Весел старец“, да осигуряваме „материал“ и да го предоставим на вас, бъдещите медицински специалисти, за по-нататъшно третиране.

Дойде ред и на ръководителката на семинара, която беше представена от госпожа Елизабет:

- А сега е на ред нашата доайенка, госпожа Патриша. Отдавна е завършила този колеж. Нейната специалност е, и тук е просто ненадмината, психологическото разпознаване на нрава на старците и приспособяване към техните нрави. Има методи, чрез които просто запленива старците и ги привлича като магнит. Онова, което успяват другите наши членове за една година или изобщо не успяват, тя го върши най-много за един месец. Сега ще демонстрира съвършена работа с неподвижен старец, който без чужда помощ не може да ползва тоалетна.

След това към нас се обърна госпожа Патриша:

- Старите хора са недоверчиви, а старците са и много срамежливи. Първата крачка към това да ги освободите от срама и да спечелите доверието им, е да станете напълно фамилиарни с тях, за това специално ще говоря следващия път. Това е ключовата фаза... – говореше с паузи, а след това продължи: – Със старците, напомням ви, говоря само за онези, които неизбежно се нуждаят от чужда помощ, когато сте в каквото и да било физически контакт с тях, трябва постоянно да им говорите. Каквото и да било. Най-добре да им бърбите галъвно, както майка на бебе. Да им бърбите галъвно или да им се карате с майчински тон. А понякога и да им се развикате... – обърна се към господин Джо, който уморено се люлееше в плетен градински фотьойл, и продължи: – Сега следете всяка моя дума и всяко движение. Особено внимание обърнете на това как максимално може да се използва силата на стареца, как с една ръка ще пренесе господин Джо от стола в количката, а той тежи над двеста фунта. Ще го откарам до тоалетната, ще минем покрай вас, а след това ни последвайте и следете действията там – стана и започна да действа.

- Хъни! – извика към господин Джо, който беше изненадан на границата на съня. Лениво се обърна и ѝ се усмихна.

- Какво прави моят Дундьо, заспал е, заспа ли, павлавно малък... Напишкан ли си... Сега ще видя, дали си бил добро момче... – говореше и се приближаваше, а когато се приближи до него на разстояние една ръка и пъхна ръката си, продължи: – А, добро е било моето момченце, не си се... – спря се, сякаш е много изненадана: – А какво е това, хъни, сякаш има нещо тук, ти си мъж... Мъж ли си или така само ми се струва... Ха, ха, ха... Няма, шегувам се, ти си само момченце... Отиваме в тоалетната. Пригответи се, хъни... – каза, след като докара количката до плетения от върбови клони фотьойл, отмери разстоянието, приближи я с още някой инч и я извъртя с още някой градус. – Готов ли си, хъни, така?! – С дясната ръка премести хернията му. И от разстоянието, на което се намирахме, хернията се забелязваше и щеше да му причини голяма болка, ако не беше постъпила така, помислих си аз. С лявата ръка, покрай гръбнака, здраво стегна колана на панталона и се приготви за вдигане. Между другото, постоянно говореше:

- Хъни, готов ли си, така, така, хайде сега, сега...

И наистина, тези стотина килограма маса по безболезнен и прост начин се озоваха в количката. На мен, помислих си, ако успееш някак си да го прехвърля, щяха да ми трябват доста време и сила, която не знам, дали бих имала.

- Виждате ли колко добър е моят Дундьо... Той е добро момче... Не се изцапа. Добричкият ми той... – нареждаше тя, взеше го и между другото го целуваше по челото, – вижте, госпожи, моето добро мъжле, моя добряк Джо... Сега ще пишка и ще ви сваля... Сега ще видите...

Когато го докара до тоалетната чиния, завъртя количката, още веднъж му премести хернията, хвана го за колана и по начина, който беше използвала преди малко, го прехвърли на тоалетната чиния. Откопча колана му, по-

могна му да се надигне за миг на някой друг инч, и умело го събу, без да престава да говори:

- Така, няма да се напишкаш на панталоните... Нали така... Няма да изцапаш пода, че после твоята Патриша да трябва да трие и да се мъчи...

След връщане до фотьойла, от който тръгна, с ръка ни покани да се съберем около тях и същевременно говореше:

- Хъни, душо... Това са мои добри приятелки, които се учат за медицински сестри. Те обичат старите хора, искат да се учат и да помагат... Сега ще ти помогнат да се прехвърлиш от количката във фотьойла. Тепърва се учат. Ти си моят добър Дундьо... Те знаят, че ти си добряк, разказах им. Покажи им, че си добро момче, помогни им, за да ти помогнат... – между другото показва с пръст в каква последователност да тръгнем, бях първа на ред. – Хайде, госпожо Дана, помогни на моя Джо да се прехвърли във фотьойла, хвани го здраво за колана и чакай моята команда. Ти, хъни, хвани се за ръчните облегалки на фотьойла и количката. Така... Добре е... А сега, пригответе се на раз, два и сега... Започвам, раз, два, сега!

Не успях, старецът заклеци крака си под колелото на количката, а тялото – между фотьойла и количката. Притича госпожа Патриша, с един замах го върна в количката, изчака да се успокои и да си почине и повика следващата студентка.

Нито една от нас не успя при първия опит да прехвърли господин Джо. Изморихме го, но старецът, със силната подкрепа на госпожа Патриша, понасяше всичко. И с втория опит не успяхме, но тогава старецът вече се измори.

Госпожа Патриша не разваляше настроението, продължаваше да говори с дружелюбен глас, галовно бърбеше на Джо, а към нас отправяше меки упреци. Като говореше

ше непрекъснато, откара мъжа си до автомобила и с една хватка го прехвърли на седалката до водача.

- Следващият семинар ще бъде след две седмици – каза тя, след като седна зад волана.

Глава 6.

Адската жега ме принуди да стоя в апартамента, в който, от скука, както се подразбира, се чувствам съвсем неспокойна. Въртях се из хола и си мислех с какво да се развлека, мислите и погледите ми се мятаха на всички посоки, за да се спрат накрая върху купчина хартия.

Странно е до каква степен американците са в състояние да те засипят с хартия, мислех си, като гледах тази купчина, когато човек очаква едно писмо, ще му дойдат три, а където е достатъчен един лист, ще бъдат пет. Най-ефективната световна капиталистическа икономика по нищо друго не прилича толкова на бедната социалистическа среда, колкото по яловост на държавната администрация. И тук, гледано през опита на икономист, администрацията се е развилняла и с критичната си маса вече е заседнала здраво върху гръбнака на обществото, който издържа само благодарение именно на помощта от тази администрация, която до техническо съвършенство е развила машинарията за грабене чрез данъци, такси, както тук ги наричат. Тези мисли ми се натрапиха, докато прехвърлях и се вглеждах в стотиците листове: бележки, напомняния, предупреждения, заповеди, оферти... Деветдесет процента от това не знам какво е и дали ще ми е необходимо. Досега не бях се заглеждала по-задълбочено в тях, както по-късно ще го направя с помощта на някого по отношение на езика, но вече се е натрупала толкова много хартия, че вече няма смисъл да я държа, без да я разгледам подробно. И започнах, по някакви несигурни критерии, да я деля на две купчини – за боклука и за оставяне за по-

нататък. В избора си бях несигурна и по няколко път някой лист го прехвърлях от купчина в купчина.

По-дълго се спрях на последното писмо от нийоркската централа на ИОМ, с което ми напомнят, вече не знам за кой път, че закъснявам с изплащането на билета, с който прелетях океана. Като четях: общо задължение \$650, месечна вноска \$18, досега изплатени \$60..., забелязах датата на влизането ми – 23.09.1997 г., та точно днес става една година, откакто стъпих на американска земя. Седях на пода с кръстосани крака и купчина хартия в скута, после се опънах, легнах по гръб и се отдадох на спомени и правене на равнометка за онова, заради което дойдох, какво съм направила и какво още мога да направя.

Не съм недоволна.

Материалният стандарт на живота достигна моя първоначално желан критерий. На внучетата си вече успях да изпратя толкова, колкото сестра ми Спасения смята, че е „съвсем достатъчно за деца“, имам автомобил, дрехи, а започнах и да спестявам. Остана един фундаментален въпрос, от който упорито бягам, защото в мен още не е назряло решението. По-рано си мислех, че ще доведе внучетата си, след като навърша една година от престоя си, привикна към обстановката и осигуря условия за тяхното пристигане, а сега, когато съм изпълнила тези условия, до голяма степен се двоумя по въпроса за тяхното довеждане. В Сърбия са при сестра ми, обичат Спасения колкото и мен, та в това отношение продължавам да съм спокойна: „Имат всичко. По-добре облечени и по-сити са от другите деца, имат приятели и са щастливи, ходят на училище и забавачка, весели и здрави са и постоянно се хвалят: «Нашата баба Даница в Мерики купи, изпрати, написа, каза...», просто тези деца не трябва да се местят никъде“ – категорична е Спасения. С американските деца имам известен опит и някои схващания за тях, затова не бих желала и

моите внучета да бъдат американци, това е проблемът. Дали греша?

С американски деца започнах да се занимавам след едно телефонно обаждане на госпожа Мици:

- Тази вечер принцесата много ли е бизи (заета)? – така обикновено ме наричаше след онази вечеря у госпожа Роза.

- Тези дни бях много заета, но днес вече съм нападната от скука, затова, ако ми предлагаш някаква работа, приемам я от раз – отвърнах.

- Не е бог знае какво, но и двадесет долара не са за отхвърляне – отговори тя.

- Баба или дядо? – попитах в допълнение.

- Дете.

- Дете!? – не знам защо това толкова ме изненада.

- Млада брачна двойка отива на кино и трябва да гледаш четиригодишното им момиченце, сладката малка Моника.

- В колко часа? – попитах аз.

- Веднага, трябвало да дойде някаква студентка, но се обадила някъде отдалеч, автомобилът ѝ се повредил... – обясни ми причината за бързането.

Отидох, Моника е сладко момиченце, от онези бърборани, които обикваш веднага, и тя ме прие и не престана да ми приказва цялата вечер. Казва ми Бука. Беше тръгнала да донесе нещо от двора, а аз спонтанно ѝ казах на сръбски „Върни се, там е мрак и шум (бука)“. Десет минути трябваше да ѝ обяснявам значението на думата „бука“, с която се плашат децата, но дали заради езика, дали от липсата на страх от тъмното, Моника от всичко запомни съществителното, което започна да използва като мое име. На раздяла дълго ме целуваше.

Да гледам Моника бях повикана още няколко пъти и се отзовавах с удоволствие, защото обикнах момиченцето, а и тя си „падаше“ по мен и постоянно

молеше родителите си да ме повикат когато им трябвах и когато не им трябвах. Благодарение на Моника опознах още един американски свят, който ще нарека просто света на американските деца. В него се влиза през огромен украсен портал, началото му поставя Уолт Дисни с анимационния филм, а е обезобразен и разпространен от носителите на едрия бизнес. С часове, дни, месеци и години децата (по-късно и коскоджамити възрастни), зяпат анимационни филми, където любими герои са нереални хора и животни – натрапници и чудовища, и там се създава атмосфера чрез хаос: трясък, трошене, кръв, пистолети, мечове, суперчудовища, смърт... Малката Моника не умее да си играе, както умеят моите внучета, нейната реалност са пистолет, динамит, отровена ябълка..., тя още изобщо не е била сред природата и не се е срещнала с нейните „реквизити“, от животните в природата е срещнала само катеричка, мравка и муха. Котките и кучетата, които е видяла, са обитатели на стаи и по нищо не приличат на селските, тя като види куче, тича да го прегърне и то нея, целуват се, и само мога да си мисля как би минала с „нестайните“ – природните. При среща с мравка или муха тича съвсем уплашена при родителите си и търси защита от тях, след катеричката тича по тревата и продължава по дървото, упорито по дървото (като в анимационните филмчета), а когато се удари, вика и плаче... Когато от забавачката поискали някой от родителите да отидат с децата в зоологическата градина и да помогнат за наглеждане на децата, аз бях повикана и отидох с Моника.

Зоологическата градина, която се намира от лявата страна на фриуей 134 между градовете Глендейл и Бърбенк, ме очарова с идеята и реализацията при подражаване на „недокосната“ природа. Огромното пространство се състои от една равна площ, в чийто център е изникнал неголям хълм. Пътеки, пейки, помещения със санитарни възли, магазини... са поставени по вкуса на посетителите,

но видовете и броят на животните са далеч под това ниво. И все пак, някоя друга маймуна, мечка, слон, жираф, коза и чудновати риби и жаби, извикваха у децата асоциации с героите от анимационните филми и всеки единствен контакт, доколкото беше възможен, се свеждаше до това, че децата се опитваха да поведат разговор с животните, без изобщо да разбират, че те нямат способност да говорят като хора. Изненадана съм колко малко интерес проявяваха децата към жителите на зоологическата градина, дори по-малко от мен, бабата, която е виждала всички тези животни много пъти, и си спомнях посещенията си в зоологическите градини в Загреб и Белград, когато бях момиченце, след това млада майка с деца и по-късно баба с внучета. Децата от тези три поколения бяха развълнувани при срещите в необикновените животни и у всички тях съществуваше страх от доближаване и при нито едно от тези поколения нямаше опити за разговор, защото в нас от най-ранна възраст беше създавано чувство за природно отношение между видовете. А животните в зоологическите градини, така ги възприемахме, са все пак само животни, които живеят далеч, далеч от нас. Тези деца тук в Америка имат напълно погрешно усещане и отношение към животните, на което са обучени чрез анимационни и фантастични филми, чрез смахнати светове от главите на „смахнати“ творци. Животните от тези светове имат човешки маниери, сюрреалистични са, и животните от зоологическите градини не са дорасли до тях, затова като по-малоценни за децата са и по-малко интересни.

Придружавах Моника на три рождени дни, всеки път беше поканена от момиченца от училището, от момиченца, на които родителите на Моника не държаха особено и затова ме молеха да придружавам детето им. А за мен беше доста интересно и удобна възможност да завържа контакти. Първия път отидохме при едно мексиканско момиченце, рожденият ден на което се честваше в обикновен

градски парк. Две огромни покрити паркови маси с пейки ни посрещнаха с разнородни украшения, особено много разноцветни балони имаше наоколо, както и торбички с бонбони, шоколадчета, дъвки, разни неща, които се хрупат, сокове... При идването си децата донасяха подаръци и ги слагаха на отделна маса, на подаръците е залепена поздравителна картичка с името на подаряващия. Докато децата се занимаваха със стандартните паркови играчки и родителите се поздравяваха, запознаваха и водеха непринудени разговори, наблизко се разгаряше жаравата, готова да приеме пилешкото и колбасите, които скоро ще миришат на всички страни. Горедолу един час след обявеното време на поканата, в парка внезапно се появи клоун, който един час щеше да забавлява с фокуси децата, а и възрастните. След клоуна последва обяд, време на общ ред, ангажираност и тишина. Без изключение, всички присъстващи трупяха обилни порции в картонени чинии и ядяха с изразен апетит, често пийвайки сокове (алкохол е забранено да се пие в парка).

Три събития специално белязаха този рожден ден. Преди да се духнат свещичките за рождения ден, около огромна торта с четири свещички на нея се събраха децата, както и двадесетина фотоапарати и камери. Докато свещичките бяха палени, а след това гасени, всички на висок глас деца пееха известната песен „Хепи бърдей ту ю“ (Happy birthday to you). Пееха чак докато не започна рязането на тортата, а тогава настъпи надпреварване кой пръв и по-голямо парче от тортата ще докопа. Дори и възрастните не бяха по-пасивни, във всяко отношение следваха децата. Когато яденето на тортата отиваше към края си, настъпи кулминацията на честването – отварянето на подаръците. Децата се струпаха около масата с подаръци, край която вече стояха рожденичката и майка ѝ. Когато се събраха всички, рожденичката започна да взема подарък след подарък, четеше името на подаряващия,

разопаковаше, изваждаше подаръка и, като го вдигаше високо, го показваше на всички, след което го предаваше на майка си. Всеки подарък беше съпровождан с ръкопляскания от децата (и родителите).

На един доста дебел клон на дърво забелязах, щом пристигнах, да виси една гелемичка, но и с необичаен външен вид, фигура на полярно мече. Не му отдадох голямо значение, а и не предполагах да има особена приложна стойност, затова истински се изненадах, когато, след отваряне на подаръците, с торбички в ръце децата се подредиха близо до мечето. Приблужи се рожденичката с бухалка за бейзбол и започна силно да удря по стомаха на мечето. Скоро от стомаха му се посипаха бонбони и шоколадчета, а децата се втурнаха да ги събират в торбичките си, които щяха да си занесат къщи. Не знам този рожден ден кого повече развесели – Моника или мен, но този ден за мен беше много важен – може би за пръв път през него, след шест години, бях в настроение без вътрешни ограничения.

На следващия рожден ден закарах Моника, по инструкции, които ясно бяха начертани и обяснени на листа на поканата, в Бърбенк и фантастичния Тревъл таун (Travel town) – Града на пътуването. Долината, сгушена между възвишения, е оградена и напълно изолирана, така че когато слезеш в нея, бързо забравяш за околния свят и се вживяваш в уникалността на това пространство – Тревъл таун, както го наричат. На парцел от около двеста декара се намира музей на американските железници. На открито има поставени нормални релси, върху които са десетина типа локомотиви и тридесетина вагони, в които посетителите се заглеждат и любопитно се вмъкват. В две сгради са поставени всички исторически типове американски пожарникарски превозни средства, оригинали, както и много експонати, документи и фотографии от цялата история на железниците. Там са и неизбежните магазини за сувенири, студени храни и напитки, но също и барбекюта, където ще

се пече пилешко, паркови маси и столове, където ще се палят и гасят свещички за рожден ден... и ще се показват подаръци. Обаче всичко това ще остане в сянката на реалистичната железница, която се състои от линия, която обикаля цялото пространство, влак с локомотивче и десетина вагончета за около двеста пътника и, онова, което ми направи най-силно впечатление, железопътна гара с всички елементи на гарата, които сме виждали в каубойските филми за дивия запад. Железничари, свирки, гише за билети... (билетите струват два долара), всичко е като в уестърните, особено оригиналната музика, която направо ме грабна и пренесе в една друга – по-млада възраст.

Третият рожден ден беше в Пасадена, в една огромна зала с лед, каквато е необичайна за калифорнийските климатични понятия. Що се отнася до рождения ден, и тук е както и на което и да било друго място, но онова, което допълнително радва и забавлява децата е: пързалянето, играенето, падането и плакането, суматохата от стотици деца, събрани на няколко рождени дни, които са постоянно в полезрението. На входа, за онези, които нямат или не са си донесли, се дават под наем кьнки и други приспособления, подходящи за лед.

Макар че родителите на Моника я бяха водили много пъти в заведението за детски забавления Чъки Чийз (Chuck E. Cheese), тя особено се зарадва, когато получи една покана за рожден ден именно в него. На тях им беше досадно да ходят там, затова ме повикаха, а аз се зарадвах на поканата, защото много пъти бях слушала от малката за Чъки Чийз, заради което пожелах да го видя. При самото влизане бях изненадана от печата, който получих на предмишницата, този печат и по-късно ще остане тайнствен за мен. Вдясно има петнадесетина много разнообразни помещения за игра, които са претъпкани повече от всякакви очаквания и в които има деца повече,

отколкото изглежда, че е възможно. Скачания, блъскания, отдръпвания, возене, целене..., музиката и врявата са толкова шумни и динамични, че човек не е в състояние с поглед да следи детето си, затова и сам, докато проследява и търси детето си, се „заиграва“. Отляво има помещения за малко по-спокойни игри и с магазини за детски принадлежности. В задната част има зала с много маси и столове, които се наемат за рождени дни, на преден план има сцена, на която свирят и пеят известни герои от детски филми. Точно в определената минута, рожденикът и гостите му се събират около наетата маса, където през следващия един час: ще приемат обслужващия персонал и ще „нареждат“ кога ще се яде, пие, палят и гасят свещичките, реже тортата, предават и събират подаръците, а междувременно ще ги посещават и забавляват най-популярни герои от детски филми. На връщане от Чъки Чийз ще започне в ушите ми и ще продължи с дни невероятната дисхармония от гласове на десетина езици (от песни, подвиквания, писъци и плач), прекалено силната музика от живите кукли и електронната музика с източник от десетки машини-игралки. Този хаос от шумни звуци, които ми претъпкаха главата и няма задълго да се освободя от тях, е именно онова, на което децата се наслаждават като омагьосани.

В забавачката Моника е обявена за ученик на месеца, затова майка ѝ ще я почерпи със завеждане в храма на детските радости – Дисниленд (Disneyland). Моника е помолила майка си да вземе и приятелката ѝ Сузи, затова майка ѝ ще вземе и мен, за да мога да ѝ окажа съдействие в наглеждането на двете деца в тамошната очаквана навалица. (По някакъв повод имаше отстъпка и платихме билети само по \$50). Дисниленд е в периферията на град Анахайм (Anaheim), на около четиридесет мили от Лос Анджелис и пътуването с автомобил не ни умори. Всичко, с което се срещнах, е величествено. Посрещна ни огромен паркинг с десетина хиляди автомобили, но реката от автомобили се

вливаше неспирно, защото я канализираха опитни и ненаатрапчиви регулировчици. Непосредствено до паркинга има трамвайни (или железопътни) спирки, а влаковете с двадесетина вагона пристигаха и заминаваха на всеки пет-шест минути и превозваха до преддверието на град Дисниленд. Покойният Уолт бил пристигнал в Пасадена и поискал разрешение от градските власти да направи град за детска радост, а когато му отказали, избрал една пустинна котловина в Анахайм и започнал своето дълго планирано изграждане. След като от далечните планини трасирал и прокарал водопровод с речни размери и изградил далекопроводи за огромните бъдещи консуматори на ел. енергия, започнал реализацията на проекта на града от сънищата. Попаднах в град, какъвто не може да има никъде, защото Уолт Дисни е неповторим. Всички герои и светове от детското въображение и произведенията на изкуството са събрани тук. Дворци върху изкуствени възвишения, цветя, фигури, кукли, статуи, вода и деца посетители са средата, която представлява градът на въображението и реалността. Интересът ми се съобразява с този на Моника – няма проблем за това, и се подчинявахме на нейните желания. След доста дълго чакане на опашка, влязохме в лодка, която ни понесе по потока и ни въведе в полумрачна пещера, през която влязохме в света на героите от анимационните филми, свят изтъкан само от танци и музика. Пътувахме през подземната прохлада двадесетина минути и освежени се върнахме на калифорнийския припек. Вървахме, влизахме и разглеждахме замъците на всички герои на Дисни, срещаме се с тях и ги наблюдавахме в тяхната работа, борба, игра, след което още веднъж потърсихме прохладата и се намерихме на брега на огромна река, по която плават най-големи кораби в естествени размери. Заедно с няколкостотин пътници се качихме на един платноход, уморени насядахме по пейките за пътници

под палубата и започнахме да се наслаждаваме на приятни гледки. А те са на всяка крачка, когато корабът навлезе в нов каньон, тогава ни посрещат нови сцени, всички от индианския живот. В началото мислех, че на брега, покрай който минавахме, има истински индианци (или актьори), а те живеят и работят, без да се обръщат към нас: яздят или подковават коне, кладат огън в огнища и готвят, доят крави, копаят и саят зеленчуци... Деня, пълен с преживявания и впечатления, планирахме да завършим в „Пътуване в бъдещето“. Интересувах се, дали при пътуването има елементи на ужас, какъвто не бих могла да понеса, и получих отговор, че такова нещо няма в това представление. Пътуването с влака започна величествено и така беше всичко до космическите простори, в компанията на звезди, луни и слънца, някой друг метеор прелиташе и беше повече забавен, отколкото заплашителен, и тъкмо се вживях в космическите красоти, върху мен се стовари бесът на всички дяволи. Моят вагон сякаш се измъкна от земния контрол, без предупреждение започна да се: усуква, върти, преобръща и чупи, да се удря и блъска с всичко и с какво ли не. На огромно житейско изпитание съм, изпоудряна по главата, раменете, краката и слабините, боли ме всичко, не мога повече да издържа, ако има още един завой, ще падна от вагона, изчерпах се силите на ръцете ми, с които все още като с клещи се държа за облегалките за ръце и се моля на Бога да прекрати пътуването в бъдещето, а то – завой след завой, от страшен по-страшен. Дори във вражеския лагер не ми беше по-трудно, и когато влакът се успокояваше и спираше в крайната гара на пътуването, бях по-щастлива от деня, в който ме пуснаха от лагера. Дни наред ще ходя изгърбена и ще стена от болки. Това наистина не ми трябваше, щях да казвам дни наред.

Моята диснилендска история е такава, а на Моника е съвсем различна, тя не престава да се смее, весело да

бъбри, като споменава имена, които са ми малко познати: Барни, Сноу уайт (*Snow white* – *Снежанка, бел. прев.*), Алиса, Синдерела...

Никъде Моника не беше толкова дълго заинтригувана, колкото над кладенеца пред двореца, в който живее Пепеляшка – Синдерела (*Cinderella*). Около кладенеца и от кладенеца се чуваше песента на Синдерела с ехо, известна от най-популярните видеокасети на Дисни с анимационни филми. Моника надничаше в кладенеца, викаше принцесата и принца, пееше и не можеше да се начуди на водата, която можеше да загребе с кофа. С часове бърбеше и ме засипваше с думи, сред които повтаряше „уишинг уел“, което щях едва след някой друг ден да разгадая – да си превода като: кладенец на желанията.

Като размишлявам, дали да доведе внучетата си или не, от този тъгъл наблюдавам развитието на американските деца, техните предимства и недостатъци. Материалното предимство е извън всякакво съмнение. За деца до десет-дванадесет години, онези, които все още могат да живеят във въображаем свят, тук е много хубаво, защото всичко в това общество сякаш е организирано за доброто на децата до тази възраст. По-късно, внезапно се появяват сблъсъците с реалните и тежки американски условия на живот, в които по-специално виждам два трудни въпроса: общия страх за физическата безопасност и химията в храните и напитките. Базираното на химията производство и опаковане на храните, по мое убеждение, има като последица американци, които са по-малко способни от другите хора на планетата. Прекалено много американци са физически дегенерирани, забелязват се вече след второто или третото поколение след заселването. Всеки ден, по някакъв начин, съм в контакт с една от тях, петдесетгодишната Мария, която живее в апартамента до моя. Тежи около 110 килограма и е висока около 160

сантиметра, при ходене се клатушка, секретарка е в една адвокатска кантора и има заплата около 4000 долара на месец. Живее сама и често я чувам как нощем проверява, дали са ѝ заключени всички ключалки на вратата (пет ключалки). При случайните срещи, в гаража или пералнята, ме поздравява сърдечно, но понякога минава, без да ме погледне. Невротик е и се лекува още от отдавна, ще узная по-късно, и понякога не си взема таблетките за успокоение и тогава изглежда напълно шокирана и блуждаеща.

Една нощ издаваше вопли на висок глас и разбуди много хора, при това викаше някого по име и го молеше да не умира. Вайкането продължи пет-шест минути, до появата на първия от седем автомобила на бърза помощ, пожарна и полиция. Бях единствената съседка, която излезе, за да окаже съдействие, но схванах, че там изобщо не ми беше мястото.

Котката на Мария наистина била много болна и щяха да я закарат в клиника за животни и по-късно в старчески дом за котки.

Вече съм срещнала и няколкостотин души от сръбски произход, научих много за тях и се разочаровах от американците-сърби. Сякаш се състезаваха кой по-напред ще се асимилира и ще прикрие славянския си произход, всички успешно променяха името и фамилията си, забравяха сръбския език и успешно се преобличаха с бронята на новата нация. Вече и доста попове в сръбските църкви, които в Америка са над сто, не могат да говорят сръбски или го говорят с усилие, носят бели яки като европейските католически свещеници. И за да бъдат колкото се може подалеч от външния вид на сръбските (православните) свещеници, вече мнозинството от тях не носят и бради – Боже прости им.

Едно събитие остави в мен дълбока следа. В онази прекрасна църковна зала за обеда, веднъж забелязах гру-

пичка хора, които ме привлякоха с някаква естествена красота, каквато притежават нашите личани. От любопитство се приближих, за да се запозная с тях. Събираха помощ за „сръбските деца на бежанците от Лика“. Развълнува ме мисълта за тези бедни хора, спомних си за всички страдания през войната и за миг ме обзе униние. И тъкмо когато посегнах към чантата си и аз да дам някой долар, към групата се приближи един господин, по-късно щях да разбера, че е от църковната управа, и ги изгони: „Тук не позволяваме да се прави това. Ако до пет минути не напуснете църковната собственост, ще извикаме полиция“. Това каза сърбин, роден в Америка, на „майчиния“ си английски език, а протеста на един от сърбите от прогонената група така и не разбра, защото не разбира сръбски език.

В един телефонен разговор със сестра ми Спасения тя щеше да ми каже:

- Тук е Йокан Америакнеца, оня от Хум, за когото бяхме слушали като деца...

- О, да, запознах се с него – отвърнах.

- Тук е вече две седмици и разправя, че се запознал с теб и че много ти помогнал – Спасения говореше предпазливо, почувствах това накъде води, затова ѝ отговорих:

- Плати ми един обяд в църквата – 5 долара, и веднъж сандвич в Мак Доналдс – 3 долара, и това за американците наистина е много. И да, много е, защото нито един друг сърбин изобщо не ми е предложили и толкова.

Срещнах много сърби, които приличат на онзи господин от църковната управа и на Йокан, срещнах и много американци, които приличат на Мария, собственичката на онази котка, размишлявах за тях и се питах, дали и моите внучета биха могли да станат такива. Не, няма! Няма да ги довеждам, ще остана в Америка и ще работя за тях, докато им бъде необходима, а след това ще

се върна и аз, така си мислех. Затова подчиних всичко на ученето на английски език и пестенето и вече вярвам в себе си, вярвам на девиза на Патриша, според който Америка е огромна страна, за всеки има място в нея, ако е умен, работлив и пестелив. Именно така се чувствам способна да живея по тукашния начин на живот и да осъществя началната си дългосрочна цел – да изкарам достатъчно долари, за да мога да отгледам внучетата си и да продължа да живее стабилно в Сърбия. Връщането в Босна вече не е реално, затова вече и не мисля за него.

И с английския език вече е съвсем различно, вече нямам проблеми с използването му за всекидневни нужди. Ще завърша и колеж!?

Всеки път се усмихвам при мисълта за това мое образование, но действително е колеж и ще имам тази така необходимата американска диплома, за която мога да почукам на много врати, с което не могат да се похвалят дори половината родени американци.

Вече имам познати, а и приятели, пък и носталгията намаля.

Както и всеки път, когато размишлявах върху тези и подобни въпроси, мислите ми се спираха на госпожа Патриша, удивително явление от нашенски тип. Досега не бях срещала особа по-съответстваща на пословицата „И човек е, и куче е“.

В дома на семейство Зорич съм често и вече им ходя на гости без задължителното в Америка предварително телефонно обаждане. В началото тичах там изключително заради ползата, защото госпожата ми идваше нещо като неясен шеф и значително ми помагаше, а сега отивам и затова, че в този дом често дори ми е приятно, а пък и там е място, където се събира различна информация, която често има значение и за мен.

Биографията на господин Джо Зорич е класическа. Сръбско здраво селянче, след това пилот в югославската

войска, военнопленник в Хитлерова Германия, беглец и пилот в състава на Съюзническата авиация, въздушни боеве в Африка и емиграция след установяването на комунистическия Титов режим.

Междувременно, докато е на едно обучение за военни пилоти в Америка, се запознава и се оженва за американка, прекрасната Мери. Не може да има деца, както и мнозина други мъже, които са минали през немските лагери (стерилизация).

За около четиридесет години работа, без големи скокове и спадове, прави кариера и пари, така че излиза в пенсия с титлата милионер.

Джо преминава през живота, понесен от онзи морал на чистата душа, който е взел още от майка си, много е религиозен, честен и праведен, затова винаги е заобиколен от добри хора и предани приятели. Вдъхновява домашния приятел, писателя Александър, да напише за него биографичен роман, който прочетох на един дъх, така че за господин Джо знам всички подробности от раждането до тази втора женитба.

Без съмнение, господин Джо, при всички положения, е човек с най-високи човешки ценности, който в началото на осмото десетилетие от живота си все още е силен и здрав, жизнен и забавен. Бракът с покойната Мери протича по най-хубавия възможен на чин, чак до дълбока старост и появата на болестите.

Колкото дългият половин век съвместен живот на тези двама чудесни хора е обсипван с красота, толкова им се вгорчава старостта. Госпожа Мери накрая е с объркани мисли, добавя се алкохолът и я сломява делириумът. Здрав и силен, Джо е повален за една седмица. Поради грешка при операция на гръбнака, му се парализират краката, не след дълго – и говорът, а веднага след тези нещастия с пълна сила го засяга Паркинсон.

Докато Джо е все още здрав, болестта на съпругата му не е изразена до обезпокояваща степен, защото той се грижи за нея и всеки момент е до нея. До голяма степен успява да сведе консумацията ѝ на алкохол до горе-долу поносима мярка, а периодите на нервни кризи контролира и навреме я отвежда на лекар, а когато всичко това не помага – настанява я в болница. С неговия здравословен срыв госпожа Мери изпада в депресия и невъзвратно полита презглава към пропаст.

В родното сръбско селце на Джо, след пристигане на вестта за тези заболявания, в главата на по-малкия полуграмотен брат на Джо, Боро, се вселяват неспокойни мисли. Усеща, че би могъл да се докопа до доларите на брат си, и този червей не престава да дълбае. Като лешояд на мърша ще връхлети върху двамата болни – брат и снаха.

- Как си, брате рѝден? – гърленият глас почти уплашва Джо, когато след едно позвъняване вдига телефонната слушалка.

- Кой е? – въпреки усилията, Джо не успява да разпознае гласа.

- Аз съм, брате рѝден...! – още по-високо говори човекът, който явно не е вещ в телефонните разговори.

- А кой си ти? – отвръща Джо и мисли да затвори телефона.

- Брат ти Боро. Братко рѝден...!

- А откъде се обаждаш? – отвръща Джо, след като разбира, че става дума за десетина години по-младия му брат, Боро.

- От Сърбия, братко, от Сърбия се обаждам... – радостно ехти от слушалката.

Когато Джо, през далечната 1931 година, напуска дома си, Боро е само на три години. През следващите десетина години, до Втората война, се виждат едва няколко пъти. Като възрастни хора се срещат само два пъти, когато Джо посещава Стария край – първия път през 1962 година

и още веднъж преди десетина години, затова Джо наистина се изненадва от това обаждане.

- Как сте там всички? – след първата изненада ще попита Джо, защото си е помислил, че там някой от неговите е умрял, затова искат да го информират. Сеща се, че само веднъж са му се обаждали оттам, за да го уведомят за смъртта на баща му.

- Братко, всички сме живи и здрави, благодаря на Милостивия Бог – гърми гласът му и продължава: – Как ми е снахата и как си ми ти, братко роден?

- Ами със здравето нещо не сме особено добре, но ще бъде по-добре... – отвърща Джо.

- Нощес те сънувах, и теб, и снахата, та тази сутрин си мисля за вас – говори Боро. – Мисля си: как ли е брат ми Джо сам в чужбина, та ми стана жал, и си викам: отивам да му се обадя. Ей така, само да ти чуя гласа и да се успокоя...

След този разговор спомените на Джо от детството стават по-силни, а това са беднотията и топлината на добрата майка, която умира млада, пасища, сливащи и всички останали красоти на Шумадия, които изведнъж отново го привличат, това е започнало да се появява в мислите му и преди това обаждане, откакто се разболява и приближава към края на живота. Боро, сякаш знае всичко това, още веднъж, няма и две седмици по-късно, му се обажда наред тези негови спомени:

- Как си братко! – този път Джо го познава още от първата дума и гласът му е приятен и приветлив. Тогава Джо все още може да говори ясно.

- Ти ли си, брате Боро! – с въодушевен глас подема Джо.

- Как си ти и как е снаха ми Мери? – ехти меденият му глас.

- Ами така, добре сме... – Джо продължава с обичайната приказка, която има за такива случаи.

- А тук се говори, че и двамата сте много болни..., неизлечимо!? – неочаквано изтърсва, както казва народът: „ни в клин, ни в ръкав“.

- Ами да... – смутен отговаря Джо.

- Не се предавай, братко, не се предавай...! – провиква се Боро.

Госпожа Мери още тогава несигурно контролира мислите си, слуша отстрани разговора и мърмори:

- Идиот такъв. Така ли се говори на болни...? – едва долавя гласа ѝ.

- Какъв идиот, скъпа Мери? – парира я Джо. – Това беше брат ми. Сещаш ли се за Боро? Виждала си го два пъти.

- Идиот! – отвръща и поглежда с поглед, от който Джо в последно време го побиват тръпки. Този поглед е предшественик на нечленоразделни изяви, сигнал, при който Джо трябва да предприеме някоя от мерките, но сега е болен и полуподвижен, безсилен пред реалността. Тя продължава: – Добре го знам този нещастник, знам огромния имот, който е получил с жена си, спомням си неговата най-мизерна къщурка на село... Но помня и когато му подарих сто долара да купи нещо за децата, той дойде при мен и искаше хиляда...

- Скъпа Мери, бъди добра, Боро е мой брат и добър човек, ти грешиш... – с цялата си топлина Джо говори на съпругата си и се опитва да прецени степента на нейната загуба на душевно равновесие.

- Не! Не искам да ми се обажда този идиот, не искам, той иска да ме обере...! – крещи тя, а той търси начин да извика някой от приятелите си, за да му окаже помощ, ако бъде принуден да я настани в болница.

А Боро постъпва неблагоприятно, когато казва онава за техните болести, ще се оплаче по-късно Джо. Няма да мине дълго време, Боро ще се обади за трети път.

- Братко, ето, дойде ми на ум да отида и да се грижа за вас... – Джо е изненадан от думите на Боро, които се изливат без обичайния поздрав.

- Как така да се грижиш, за кого...? – Джо е объркан и също не успява да поздрави.

- Ами за теб и за снахата Мери... Докато сте живи... Да ви гледам... – обяснява Боро.

- Благодаря ти, брате Боро, но ти си имаш жена и деца... Не можеш да оставяш семейството си задълго... – Джо продължава да е смутен, продължава да му се иска да освободи Боро от благородните му братски чувства и задължения, които изведнъж започнаха да доминират в него.

- Трябват ви грижи, а кой по-добре ще ги полага от брат? Аз ще дойда! – Боро е непоколебим.

- Можеш да ни дойдеш на гости, за да ни видиш, но недей да разчиташ на това да се грижиш за нас... – Джо е решителен и ясен.

- Идиот! – крещи Мери, която може да чува разговора, както Боро може да чуе виковете ѝ.

- За Бога, трябва ви, чувам я, чух, че е мръднала... – Боро държеше на своето.

- Боро, моля те, вече не ми се обаждай по този начин! – Джо е категоричен, но и нервиран, едва изговаря думите. Прекъсва връзката.

Боро упорито продължава да се обажда и да предлага помощ, а Джо упорито да отказва. В един от тези разговори Боро ще каже:

- Братко, ами позволи ми поне да ти дойда на гости, защото кой знае дали ще се видим повече...

- Ами никои не е рекъл, че не можеш да дойдеш на гости – Боро отново обърква Джо.

- Е..., ами, братко, когато прибера реколтата, ако даде Господ, ето ме при вас, за един месец... само да се видим... – Боро последователно говори онова, което по-рано

е планирал да каже. Минават само два дена и пак се обажда:

- Братко, трябва да ми изпратиш писмо, заради американската виза... – пак говори, без да поздрави предварително.

- Ще ти пратя покана – съгласява се Джо, но Боро продължава:

- Ти знаеш нашата немотия... Да ми платиш билета...

- Ами добре – мънка Джо, с неохота приел и пътуването, и начина, по който Боро прави това, – но...

- Знаеш ли, родни братко, ще трябва и малко да се подготвя за това пътуване, да дойда и да не те излагам пред изисканите ти приятели... Да се облека прилично... Да ми изпратиш една хилядарка... – нехайно добавя Боро.

- Ами добре, ще ти пратя – обещава Джо в състояние, когато не се чувства добре, а и Мери е зле, затова по този начин той желае колкото се може по-скоро да сложи край на тази неприятност, като усеща, че Боро ще го мъчи дотогава, докато не отстъпи.

- Не! Идиотът иска да ни плячкоса...! – започва да крещи побърканата вече Мери, а Боро, след като чува, затваря телефона.

Боро пристига! От първите дни поставя всичко в къщата под свой контрол. Мери бяга от него, никога не иска да бъде в помещение, в което е и той. Вади от домашния сейф накити и ценности и ги крие така че и Джо вече трудно може да им открие следите.

Мери и Боро постоянно се карат и Боро постоянно се опитва да придума Джо да я настанят в заведение за душевно болни лица. Джо се съпротивлява, като обяснява, че мястото ѝ още е до него.

След три месеца, времето на последните дни от срока на валидност на билета за връщане, което Джо с нетърпение очаква, Боро започва да говори за оставане.

- Не си ни необходим толкова, колкото на семейството си. Ние сме болни, на нас ни трябва съвсем специализирани грижи, каквито ти не можеш да ни осигуриш, дори ни изморяваш, затова не ми и идва на ум да те задържа – Джо е недвусмислен и категоричен, защото с Боро не може да се разговаря по друг начин.

- Но братко, аз ти трябва, ти не можеш сам... – Боро си продължава своята.

- Моля те, Боро, не ме изморявай, казах си думата! – Джо е вече и остър.

- Братко, аз ще те пазя, ще се грижа за теб... – Боро също си преследва своето

- Боро! На нас ни е необходима специализирана помощ, казах ти вече, ще си вземем болногледачка... – Джо е решил да уреди въпроса с Боро.

- Каква болногледачка, да те ограби ли искаш, братко мили...? Аз ще бъда...! – вайка се брат му, почти разплакан.

- Аз не те искам! – Джо е решителен и непреклонен, дори с цената на грубост. – Ти не знаеш английски език, не си в състояние да извикаш бърза помощ, ако, не дай боже, потрябва, ти не знаеш да караш и не можеш да ме откараш до доктора, ти не си американски гражданин, ти не познаваш града...

- Моля те, брате Джо, помогни ми, аз съм беден, ще се грижа за теб, остави ме... – нарежда той и вече, без преувеличаване, плаче.

Сълзите разоръжават Джо, разплаква се и той, а брат му се втурва да го целува...

Боро остава.

Нахлуването на Боро в дома на Мери и Джо ще направи така, че животът на всеки от тях ще поеме по дру-

го течение. Мери напълно се изключва от всички домашни дела. Докато има някаква сила, си разчиства сметките с Боро и се опитва да го прогони от къщи, а когато престава да има успех, напълно се предава на алкохола, повече време прекарва в болница, отколкото у дома. Колкото повече затъва Мери, толкова по-нещастен става Джо, обича я и съжалява, че няма физическа възможност да ѝ помогне, да забави нейното пропадане. Боли го и заради това че Боро подло подпомага нейното стремглаво летене към пропаст, а вече усеща и върху себе си неговия юмрук, който аха да го цапардоса.

Четири години протичат под гнета на Боро, дори не му идва на ум да се върне на село, където отначало с радост го очакват децата и съпругата, а след това ги хваща яд, за да го отпишат по-късно напълно от домакинството. По най-груб начин овладява и владее ситуацията в дома на брат си. Снахата е изключена от всичко и се очаква нейния скорошен край, Джо отслабва от кухнята на Боро и става напълно зависим физически от брат си, и неговият край започва да се вижда, затова са на ред и имотните въпроси, заради които е и дошъл Боро. Запознал се е с всички приятели на Джо и умело се е внедрил сред тях. А за това има и дар – сладкодумно и симпатично селянче, което е „лицетворение“ на добротата и което само заради тази „доброта“ е дошло и по най-добър начин спасява от беда болните си брат и снаха. Кой ли мъж би вършил това, което Боро върши за снаха си, и я къпе...? Всички тези приятели виждат само такъв Боро и стават все по-големи приятели с него, отколкото са били с Джо, и при споровете, които от време на време възникват между братята, недвусмислено са на страната на Боро.

А първият голям спор възниква във връзка със завещанията. Боро претендира за цялото им имущество, защото той е жертва, „четири години по двадесет и четири часа

прислужвам...“. Все по-дръзко изпросва пари и изнудва Джо всеки път, когато трябва да го отведе до тоалетната или да му даде лекарство.

Чрез шантаж принуждава както Джо, така и вече несъзнаващата нищо Мери, да подпишат завещание в негова полза.

Остава да измрат и брат Боро да завърши „хуманитарната“ мисия. Вече разпитва и за жени тук – гражданки, и вече има контакти с тях.

Госпожа Мери умира в срок, според предвижданията на Боро.

Джо е напълно изнемощял, не може да говори, под неговите непохватни мъжки ръце се забелязва занемареността на тялото и облеклото, усеща се смрад близо до него и приятелите му все по-явно разреждат посещенията си. От всички страни окаяват жертвата – горкия брат Боро.

Два месеца след смъртта на госпожа Мери, когато много се говори и за скорошния край на Джо, без никакво предизвестие, Боро претърпява тежък инфаркт и операция на сърцето с три байпаса.

Всичко се връща в началото, Джо остава сам, Боро вече няма да може да се грижи за него, и на него му трябва помощ, той трябва да се върне при семейството си. Боро, макар че се бори за собствения си живот, се бори и за наследството. Той не иска да се върне на село, тук е изгубил здравето си и иска да получи обезщетение за това, него го интересува наследството, то е негово, подарила му го е и покойната Мери, и Джо няма право да променя тук каквото и да било. За защита призовава всички познати, плаче и моли. Плаче!?

Единствен достоверен свидетел на това време е писателят Александър, който не се намесва, но който се ползва с еднакво доверие и пред Джо, и пред Боро, и който има сила да потуши избухналият от време на време пожар.

След постъпването на Боро в болница, още първата вечер в дома на Джо се събират старите семейни приятели и се съвещават какво да правят с безпомощния Джо. Събират се Леонард, Фред и Джордж със съпругите си. Те са неразделни приятели от петдесетина години и се държат като братя. И четиримата са минали по пътя на лагерници в немски концлагери, и трима от тях не могли да имат деца, затова и приликата и начинът на живот по този начин са още по-близки. В съществуващото завещание Джо завещава част от имуществото си и на тях тримата, затова цялата работа по тази причина става по-интересна. Тъй като и тримата са стари, а Джо е тежък човек, дори и двама заедно не могат физически да го пренесат до тоалетната, питат се как да решат този най-практически въпрос. Той е наболял, защото Джо вече моли за помощ.

И най-голямата баня е тясна за четирима осемдесетгодишни мъже. Леонард, Фред и Джордж се преуморяват и изпотяват, докато се мъчат да окажат за пръв път помощ на Джо след Боро. За съжаление, успешната помощ закъснява, шокираният Джо е върнат опикан.

Освен абсолютното осъзнаване на дълбочината на безпомощността на Джо, и прозрението колко неспособни са те, в тримата старци за миг се вселява страх за собствения им утрешен ден. Тази вечер те разбират, че само са си мислели, че знаят какво е старческа немощ и че погрешно са вярвали, че тя може да се преодолее с богати спестявания, каквито и четиримата са си осигурили. Ключът към старостта не е такъв, какъвто са си мислели, те са поразени – за старостта човек трябва да се подготви по нов начин.

Какъв?

Съществува ли?

Сякаш на Джо не му е необходима помощ, тримата старци десетина минути мълчат, загледани в тъмнината на своите далечини. Към действителността ги връща Джо, който не може повече да стои мокър.

- Помогнете ми! – мънка той.

- Ето, точно за това мислим – не казва истината Джордж, който при всички досегашни сериозни случаи има първата и последната дума.

- Мръсен съм... Трябва да се изкъпя и преоблека. Мокър съм! Помогнете ми! – Джо е в неволя и той мисли само за нея, тук и сега.

- Тежък си, Джо... – Леонард понечва да завърши мисълта си, но променя решението си и млъква.

- Видя – без да вдига поглед, се обажда Фред, – преди малко. Нито сме сръчни, нито достатъчно силни...

- Мен не ме бива за тези работи – прекъсва го Джордж. – Пък и тях двамата... На теб, Джо, ти трябва специализирана помощ...

- И аз така мисля – добавя и Леонард.

- Не знам какво е решението, болница, дом... – със срамежлив глас, като продължава да не вдига поглед, говори Фред.

- Първо болница, а след това дом за стари хора – Джордж се връща в ролята си на главен в групата, определя какво трябва да сторят.

Джо слуша и окаян мълчи, а след това казва с полусшепот:

- Каквото сторите с мен, и вашите така ще сторят с вас, не забравяйте това – казва и моли да му дадат телефона. Обажда се на Александър, който все още е силен физически и с когото Джо се е сприятелили почти толкова, колкото и с тези трима. Уведомява го за нещастията на Бора и за своето окаяно положение и го моли да се премести при него за някой друг ден и физически да го спаси от тази беда.

Александър пристига още след тридесет минути и без разтакаване веднага извършва всички необходими действия по обслужване на Джо. Остава да спи в къщата на Джо и му е изцяло на разположение. Той няма опит с рабо-

тите, които ненадейно му се стовариха, но физически е силен и ги върши, но с Леонард, Фред и Джордж търси трайно решение за Джо.

В същото време в по-широките семейни кръгове на Джо се води същинска малка война как да бъде елиминиран Александър, поради страха, че и той би могъл да посегне върху бъдещото наследство. А Джо има в Америка някои хора от семейството, които се появяват при този случай сговорно и гръмогласно.

Един ден се появява една сродница и с подкрепата и увещанията на Джордж, Леонард и Фред безпрекословно поема нещата в свои ръце. Извежда Джо от къщата, заключва я и настанява болния в старчески дом.

Боро по онова време е в болница и не знае нищо за всичко това.

На приятелите на Джо им олеква, проблемът е решен, без да бъдат намесени, за нищо не са отговорни, изведнъж всички са доволни. Доволни, но с неспокойна съвест. Приятелите отиват на посещения при Джо, договарят се по телефона, и в началото присъстват, но с отминаване на дните посещенията стават все по-редки и по-кратки.

При едно посещение Александър не намира Джо в стаята му, по-късно ще разказва, не го намира и по коридорите и залите, затова отива при униформените лица, за да ги попита, като мисли, че може да е заведен на някакви изследвания. Персоналът на дома знае колкото и Александър, на когото това дава повод да си помисли за най-лошото, затова бързо отива отново в неговата стая.

Заварва тъжна картина, по-късно ще се оплаче Александър, тъжна дори и за писателско въображение, както ще се изрази.

Джо се е заклешил между тоалетната, стената и инвалидната количка. Изцапан, в такова състояние е четири часа, след което се изморява от опитите да се

измъкне. Очакваната рутинна проверка от болногледачката е пропусната, той е морално съкрушен и нещастен.

Първото нещо, което казва Джо, когато събира сила да каже каквото и да било, е да го заведе къщи. Александър го успокоява, но той упорито настоява на своето. Джо говори за всички лоши условия в дома, в който е настанен, ще умре скоро, отправя той предупреждение към Александър и моли да му изпълни желанието, да си умре в своята къща. Александър докладва тези заръки на старите приятели на Джо, но промяна няма, непроменено остава мнението, че за него старческият дом все пак е най-доброто решение.

Острият ум на Джо добре оценява състоянието си, отношението на приятелите и роднините, конфликта на техните интереси и своя интерес, и не се предава. Съдбата си, макар и при възможно най-трудните обстоятелства, още веднъж решително поема в свои ръце. Търси болногледачка, на която предлага жилище и храна, както и заплата от \$1600 месечно. И скоро я намира – така се стига до появата на госпожа Патриша.

От началото на появяването ѝ до днес за госпожа Патриша се е узнало твърде малко, а и тази информация не е надеждна. От знанието ѝ на сръбски език, само по това, се вярва, че е от сръбски произход.

Докато Джо се бори и търси избавление, в същото време агенция „Весел старец“ отбелязва събитията, свързани с „материала“ Джо и прави оценка, че времето за действие е назряло. Тъй като става дума както за сложни имотни обстоятелства, така и за проницателен старец, избрана е вещата госпожа Патриша да се лепне за стареца. От събраните от агенцията сведения тя узнава всичко, което ѝ трябва за начало, а допълнително ще проучи особеностите на покойната Мери, съпругата, която Джо продължава страстно да обича и след нейното физическо изчезване.

За първото появяване пред „материала“ Патриша избира времето на завършване на обяда, когато Джо обикновено остава сам в залата на старческия дом, защото се храни с големи усилия, ако няма помощ, а тук я няма, и остава последен. Появява се неочаквано и сяда срещу него на масата му.

- Я виж моя Дундьо, че на теб никой не ще да ти помага..., ама че са безобразни... – започва да му говори тя и същевременно да му подава с вилица хапки, които изненаданият Джо лакомо гълта. – Виж ти, колко ми е гладно детето... Не така, душичке, ами така... Виждаш ли, че можеш... – говори старата вълчица, храни го и се усмихва.

- Вземете тази паста – предлага ѝ Джо

- Не, половината аз, а половината вие – добавя вълчицата в агнешка кожа, захапва половината паста и поднася на него останалата част. Джо се усмихва и приема.

- Кой номер обувки носите? – неочаквано пита Джо.

- Осми – отговаря тя.

Последват безброй подобни въпроси за височината, цвета на очите, гръдната обиколка, талията..., и всички отговори съвпадат с мерките на покойната Мери.

- Знаех си, че ще дойдете, мечтаех си... – през сълзи казва Джо.

- Как така сте знаели? – сякаш от любопитство пита тя.

- Вас Господ ви изпрати да ми бъдете Мери, вие сте моята Мери, така ще ви казвам. Приближете се, искам да целуна своята скъпа Мери...

- Може би наистина ме е изпратил?! – казва тя с кокетна усмивка, скача и си подлага лицето, а след като я целува, хваща главата му, придърпва я и целува и тя него.

- Ще дойдете ли с мен в моята къща и ще ме гледате ли? – предлага ѝ Джо.

- Звучи като оферта...? – отвръща тя с кикот, какъвто имат някои жени в разгара на климакса.

- Да, оферта е – потвърждава Джо.
- Какво получавам? – трябва да се стигне и до този въпрос.
- Стая, храна и \$1600 месечно.
- Прието! Аз съм Патриша – става тя и му подава ръка.
- Споразумяхме се! Аз съм Джо – като момченце, когато го хвалят, се усмихва немощният старец.
- Тръгваме ли веднага? – ненадейно пита изкусната Патриша.
- На момента! – съгласява се Джо. – Тук няма и на кого да се обаждам. Да вървим! Извикай такси! – добавя.
- С моя автомобил ще пътуваме – отвърща тя, приближава се до количката, изправя Джо и го бута към изхода. – Ами ключ? Имаш ли ключ от къщата? – сеща се да го попита.
- Имам! Щом усетих какво ми готвят приятелите и роднините, докопах два ключа от къщи и не се разделям с тях. Ето, вземи единия, а другия още ще си го крия – хем се шегува, хем мисли напълно сериозно.

Сякаш повторно се е родил, Джо е в своя дом.
Щастлив в своя дом!

Глава 7.

Александър, писателят на романа за Джо, присъства при всеки случай, свързан с дома на Джо, но от всяка мътна ситуация се измъква, като не позволява по никакъв начин да бъде въввлечен, въпреки че не крие, че твърдо държи страната на болния си приятел Джо. „Стигат ми и моите проблеми“, защитава се той, когато ненадейно някой настоява от него да подкрепи някоя от конфронтиращите се страни, а това става все по-често.

А господин Александър и без това наистина има с какво да се занимава. На около шестдесет години е, избягал е от войната и без познания по английски език идва в Америка. Трудно учи и уроците за начинаещи, паметта му вече не е свежа, в нея се задържат прекалено малко научени думи, пък и физически не може както някога, затова трудно се добира и до незначителни работни места, такива, от каквито не се изкарва дори за преживяване.

Мие чинии по ресторанти със съпругата си, чисти жилища, а по времето на големите промени в дома на Мери и Джо работи по почистването на помещенията в катедралата, църквата, в която Джо е председател на настоятелството още отпреди около четиридесет години. По почистването работи година и половина, доволен е от работата и от заплатата, но за този разказ е интересен с това, че в църквата се запознава със стотици хора и има много информация за хората и събитията.

Както и всички писатели, които познавам, и Александър е непосредствен и лесно завързва приятелства.

Особено приятни са му събеседниците, в разговорите с които има място и за литературата, а с Александър доста време съм разговаряла и за нея. Истински се сприятелихме, бедите и условията на живот са ни подобни, затова имяхме и нужда да разговаряме по едни и същи въпроси. Към общите въпроси спадаха семейство Зорич, двойката Патриша & Джо, както в тези кръгове просто се наричат. От него научих подробности, които са се случили преди моето пристигане, бил започнал да пише и втора книга за Джо, след появата на Патриша, но се отказал и ме увещаваше аз да направя това. Насърчаваше ме, беше упорит, като ми обясняваше, че по този начин ще се справя със сукката, която не престава да ме разкъсва. И ето, правя това, но по друг повод.

Първите месеци след появата на Патриша са драматични. Още на следващия ден след влизането в дома на Джо, тъй като Боро е в рехабилитационен център, а Джо е неподвижен, госпожа Патриша успява да разгледа всеки предмет в дома, преглежда съдържанието на домашния сейф и се запознава със съдържанието на документите за недвижими имоти и ценните книжа.

От недвижимите имоти Джо има къща, състояща се от два отделно обособени жилищни обекта, която застрахователната корпорация е оценила на около петстотин хиляди долара.

В ценните книжа не може да се ориентира напълно, макар че в чекмеджетата на бюрото на господин Джо документацията е подредена педантично. Все пак, оценява: с къщата „Джо струва“ около два милиона долара.

Първоначалната ѝ информация говори за по-голяма сума, затова тя се надява да има и още нещо, до което сега не може да се добере. Но е доволна и от това, което е намерила.

Когато попада на папката със завещания, изненадва се от обема, а когато вижда многото документи и големия

брой завещания, измъква цялото съдържание с папката и го занася в багажника на своя автомобил с намерение на следващия ден да го копира и допълнително да го проучва.

При първото преглеждане разбира, че наследници на Джо са брат му Боро, църквата, приятелите Леонард, Фред и Джордж, както и няколко десетки хиляди долара в брой, разпределени на десетина имена от семейството на Джо в Стария край.

Още в този момент вече има и неприятели, и приятели в „операция Джо“, както по-късно ще сподели в своите кръгове. Неприятели са всички изброени в завещанието, освен имената на роднините, понеже общата им тежест е малка. Всички извън завещанието са добре дошли.

Боро е противник номер едно и него трябва да го елиминира веднага и безкомпромисно. Следващият противник е църквата, с нея трябва да мъдрува, защото ще ѝ е необходима в началната фаза, а след това ще я елиминира, така че ще отдели Джо от нея. С Джордж, Фред и Леонард, макар че не ги познава, ще се си разчисти сметките най-лесно, защото нищо не е по-лесно от подхвърляне на оглозган кокал между приятели от десетилетия. Тя има добър опит в това отношение и смята това за малък проблем, ще го реши с един замах, с едно одумване, с един мръсен език.

Не може да започне с Боро, отсъства и все още е тежко болен, затова първият удар ще нанесе върху приятелите на Джо – Леонард, Фред и Джордж. Трябват ѝ осем дена, за да изпълни задачата докрай. Четири дена разпитва за тях.

В компанията от четири брачни двойки Джордж има реномето на най-пробивния човек, умее да наложи мнението си, по правило с грубост, викове, пък и физически заплахи, има фирма, с която прави най-много пари в групата, и онова, което за останалите трима е най-решаващо, макар че никога не са говорили за това,

Джордж е можел да има и има деца. Другите възприемат неговите деца като свои, затова и тези деца допринасят за сплотяване на групата.

За Джордж ѝ казват, че е нетолерантен и не особено проникателен човек, познат ѝ е този вид хора, склонни са да се ядосат и от най-малката несправедливост или, което е по-често, от онова, което мислят за несправедливост, и, което за Патриша е още по-важно, податливи са на внушения и лесно се хващат на въдицата на клюки.

Фред е занаятчия и макар да е във втората половина на седемдесетте, е все още много енергичен човек, не го интересуват много неща, ако не се отнасят непосредствено до него, и той, както и съпругата му, обикновено не участват дори и в малките препирни между приятелите. Толерантни са и заради приятелството са готови великодушно да отминат всяко недоразумение. Но ако веднъж прекъснат приятелство, не се връщат. Фред редовно последен се изказва, изслушва първо мнението на Джордж, след това на Джо и накрая на Леонард, и едва тогава взема отношение по въпроса и, по правило, взема компромисно решение. Не е запомнен случай някой от групата да му се е ядосал.

Леонард още с акта на женитбата се сдобива с начален капитал, който търпеливо опложда, така че сега „тежи“ около двеста апартамента, както се казва на техния жаргон. Скъперник е с най-низки страсти, но се представя като голям благотворител. Той, наистина, е подарил много пари на църквата, но по този начин не е имал загуба, понеже прави това така, че този разход му се приспада от данъчната основа. Неговото поведение е и буквално според очакванията на господин Джордж. Леонард, като представител на тази група, е бутан да участва в разни форуми и успяват да го издигнат до някои високи обществени функции.

Джо е с най-силно присъствие на духа и е най-образованият сред тях. Той е и най-приятният от другите групи, затова го използват като мост за връзка с тях, има приятели на дълж и шир и знае къде и кога трябва да отвори врата, ако потрябва на някого от групата. За разлика от останалите три брачни двойки, Джо и Мери много залагат на стила на живот, затова харчат доста повече от другите, но са по-богати по познания и удоволствия.

Боро лека-полека си намира място в тази група. За-ради езиковата бариера най-често не знае за какво говорят, но по всяко време дава предложения и се усмихва поотделно на всеки, тупа всеки по рамото и му шепне „You good person“, затова членовете на групата го смятат за добряк, който е готов да помогне на всекиго и да бъде на негово разположение. И особено много се възхищават от неговите грижи за брат и снаха, това веднага забелязва всеки, който влиза в техния дом.

Боро става познат и в по-широки кръгове и за него се говори с все по-голяма благосклонност. С помощта на големеца Джордж, както обича да го наричат, неграмотният Боро по някакъв магически начин взема изпита за шофьор. Едва дочаква деня, през който в църквата има литургия, за да закара брат си и снаха си – да се покаже. А умее да се показва, това е безспорно.

Пристига последен и паркира непосредствено до църковната врата, това не е позволено и на инвалидите, но той има двама и го толерират. Изважда инвалидната ко-личка от багажника, извежда и настанява снаха си Мери, вкарва я в църквата и я настанява в десния край на пейката във втория ред. С количката се връща за брат си Джо и го докарва непосредствено до Мери и го оставя тук, а той сяда между тях.

При заминаване върши същото, често това става по време на литургията, така че образът на Бора трябва да се забележи и запомни от всеки, който идва в тази църква. А

тази църква по-често или по-рядко посещават над три хиляди граждани-богомолци.

Следователно, заключава Патриша, трябва да се отърве от Джордж и групата ще се разпадне като плява на вятъра.

Джордж има сестра старица, която не се е омъжвала, защото, както достига до госпожа Патриша, има някакъв физически недъг. За тази сестра се знае, но от приятелите му никой не я е виждал. От тази информация ще направи нещо, споделя с една приятелка, която ѝ обещава да пусне „мръсен слух“.

Още на втората неделя след настаняването си при Джо, Патриша ще го заведе на църква и в залата за обяд, защото той прави това всяка неделя през последните петдесетина години, и знае, че ще бъдат централни личности. Заради Джо, който дълго не се е появявал, заради симпатичния, но трагичен Боро, но и заради нея. Привежда Джо до ниво много спретнат човек, а себе си облича с най-хубавото, което е останало след покойната Мери, а такива неща има за десетина придирчиви дами, говорят познавачите.

В църквата, а особено преди обяда и по време на обяда, както очаква Патриша, няколкостотин души не свалят погледи от Джо, а и от нея. Шепнат си и се заглеждат в тях. Преди когото и да било, точно те, напускат залата.

- Не ми е добре, Джо – казва Патриша и се извинява на хората, които седят на тяхната маса.

Джо не седи, както досега, на масата с Леонард, Фред и Джордж, това веднага се забелязва и хората се питат защо. И се намира „информиран“ език и разпространява онзи слух, пуснат от Патриша, разказан около една маса.

- Джо се разсърдил на Джордж, скарали се.

- Че за какво да се карат? – трябва да попита първият, на когото се каже това.

- Щом умряла покойната Мери, Джордж предложил на Джо да се ожени за сестра му, сакатата...

И слухът се понася като жълти листа надолу по планинска река. В него има и онова, което и самата Патриша не е могла да измисли, но което е в нейна полза:

- Пробутва ми саката, какъвто съм и аз – добавя се, че бил отговорил Джо на предложението.

- Виждам, че изведнъж всички се обръщат към мен и ме гледат... – по-късно ще се оплаква Джордж. – Каква лъжа, кучият му син... Той така да говори за сестра ми... Да му я дам на него... По-скоро ще я убия... Късмет има, че не чух това, докато беше тук, щях да го убия като бясно куче – отеква из залата гласът на разгневения Джордж. Успокояват го Леонард и Фред, но в него спокойствие вече няма да има, ще намрази Джо.

Още на следващия ден Джордж се обажда на Джо и без да му даде никакво време да каже каквото и да било, започва масирано да го обстрелва, нарича го кучи син и му казва, че изобщо не ще да чуе за него и че няма да му дойде и на погребението...

По-късно това ще повторят Леонард и Фред, а след тях ще охладнеят отношенията и с други приятели, макар че отношенията няма да се прекъснат така грубо.

От влизането на Патриша в къщата на Джо до връщането на Боро от рехабилитационния център остават три седмици, която тя трябва докрай да използва. През този период трябва невъзвратимо да върже за себе си Джо.

Джо, през петте седмици, прекарани в старческият дом, е преживял прекалено много неприятности и е изпадал в безизходни ситуации, преживял е пълното изоставяне и отхвърляне, затова изцяло насочва размислите си към въпроса как по-безболезнено да преживее до кончината.

Умният човек, когато остане без основните физически способности да носи живота, неизбежно стига до желанието колкото се може по-бързо да дойде краят.

- Преди да се появиш можех да гледам само в лицето на смъртта – с просълзени очи разкрива душата си пред Патриша. – Молах Господ Бог да ме вземе, да ме пресели във вечното жилище. Призовавах го и му напомнях, че съм заслужил толкова, че цял живот съм Му бил предан, честен, искрен, трудолюбив, причестявал съм се и съм се изповядвал, спазвал съм постите... Но сякаш дори и Господ нямаше време за мен... А не можех повече да живея... Всеки ден потънал в нечистотия, а в съзнание, може ли да има нещо по-гибелно за човека. Не можех да отида в тоалетната, но се опитвах със сетни сили... Нямах и с какво да се убия, прости ми Боже, изобщо не бих го и направил...

Джо се изповядва пред гледачката, сякаш е в църковна изповедалня. Тъй като знае колко голяма е необходимостта му да излее от себе си всичко това пред някого, Патриша се преструва на крайно трогната приятелка и го оставя да говори. Той продължава:

- И тогава – един сън и в него – моята Мери, обеща ми, че ще се върне и ще ми помогне, защото и аз съм ѝ помагал... Щом те видях, разбрах, че това е направил Господ Бог за мен – говори Джо вече върху гърдите на гледачката Патриша, първата нощ, когато тя се премества на спалнята да спи до него.

- Всичко ще бъде наред, Дундьо мой, ще бъде наред. За теб ще се грижи твоята Мери... – говори и с гола длан му бърше сълзите. А той ридае като уплашено дете, когато, след като се е изгубило, е намерено и е усетило родителската гръд.

Много по-късно, в една от сериите на семинара, в нашия колеж, когато темата беше специфичностите на старците, госпожа Патриша много убедително и необичайно за всички нас говореше за сексуалността на старите

мъже, и повтаряше, че своите хипотези, точно така се изрази, е приложила и доказала в случая на господин Джо.

- Мъжете са производители на една специфична маса, която служи за оплождане – тя изрече това, сякаш никой от нас не е чувал никога и нищо за това и сякаш става дума за някакво реално производство, фабрично например. Изчака да започнем да създаваме за това свои нови картини и когато заключи, че вече ги имаме, продължи със сугестивен глас: – В тялото на мъжа има склад за този продукт и той, както и всички физични понятия, е с ограничен обем. Мъжът е в нормално състояние само докато тези две неща са в хармония – важно заключава и като повиши глас, ни попита: – А какво се случва, когато този съд се напълни и производството продължи?

Замълча и ни остави да поразмислим. Докато всяка поотделно се опитваше да си отговори на въпроса ѝ, тя отиваше до всяка от нас, пробождаше ни с изпитателен поглед и отминаваше. Продължи:

- Какво става тогава с психиката на мъжете? – попита ни тя и още веднъж се приближи до лицето на всяка от нас и допълнително шепнесе: – Какво?

Всички занемяхме и чакахме нейния отговор.

- Полудяват! Старците полудяват! – възкликна тя и продължи: – Тогава мъжете полудяват, на ум им е само мисълта за начина на изхвърляне на излишъка от тази маса. В това състояние са готови да извършат много глупости, които, разбира се, не са част от тяхната обща личност. В екстремни случаи, когато са млади, и да изнасилват, и да убиват... Впрочем, надявам се, че всички сте имали случай да видите как полудяват мъжете, които стават напълно нормални особи едва след като се изпразнят. Обаче при старците съществува и допълнителен феномен – каза тя, огледа ни, и като се увери, че я следим внимателно, продължи: – Всички старци вече имат този баласт, носят го

като бремене с години, а физическите и биологичните лостове, чрез които се извършва изпраждането, са изсъхнали. Това е особен заряд, който във всеки миг притиска и тормози, и прави старостта нещастна, защото непрекъснато ги ръчка и им напомня, че края на живота е близко. А кой не се бои от края на живота, просто казано, от смъртта? До разтоварване вече не може и да се стигне, старците съзнават това, но не са и морално силни, за да обуздаят желанието за изпраждане. Изпраждането в техните спомени се е запазило в понятието за секс, те имат физическа потребност да се изпразнят, но и погрешно схващане, че това е нужда от секс, че решението е в млада и привлекателна жена. Всички те си мечтаят за нея и се срамуват от тези мисли – с още един поглед провери нашето внимание, увери се в него и продължи: – В живота на стареца нищо не е толкова важно колкото разтоварването на претоварения склад на тази маса, и когато веднъж успее да постигне разтоварване, всичко друго се плъзва на заден план – и семейство, и дете, и внуче, и имот, и патриотизъм... Готов е да подчини всичко на още едно изпраждане, на още една млада жена и да отхвърли семейството си, и да поведе война, ако е държавник... Знаем за повечето старци, че са чудаци, но не си и помисляме, че става дума за природно явление – тя направи пауза и продължи с още по-сериозен глас: – Жената, която е в състояние да освободи стареца от тази маса, е в състояние да получи от него всичко, което той притежава. Запомнете, това е ключът, който безвъзвратно хвърля на колене всеки старец.

Госпожа Патриша успява да провокира у господин Джо оргазъм с помощта на известни само на нея умения и усилия, похвалила се тя, събужда усещането му за продължена младост и сексуалните му илюзии, а той става неин роб, поверително ми сподели Мици.

Осемдесетгодишният мъж отново спи на спалнята с жена, лигави я по гърдите и си мечтае за голяма и неповторима любов, а довчера е мислел за края на биологичните и жизнените си функции и се е подмазвал на смъртта!? Къде са крайните граници на щастието, ако не в този креват, не престава да се пита смъртникът господин Джо. Той е съвсем нов човек, едва дорасъл за истинска любов и истински живот, той все още има сили за всичко това, той желае и иска това, той ще победи и двете тежки болести. Наистина, никой не е успял досега, но не е имал такава любов до себе си, струва си да вложи и най-голямо усилие за любовта на тази напета жена, от илюзията Джо напълно губи ориентир.

Живнал е, както би казал наш човек в Стария край, упорито става и ходи, като се държи за стените, мебелите, оградата на балкона..., постоянно досажда на докторите... След някой друг месеца ще оперира и хернията. След операцията, още на следващия ден, се връща вкъщи, а Патриша през цялото време седи до него, ревнив е, признава си, бои се да не „свали“ някого в негово отсъствие.

Патриша целува Джо при всеки контакт, бърбри му нежно и твърди, че той напълно ще проходи, проговори, заиграе и сексуално ще „проработи“.

Докато е под господството на тази илюзия, Джо вярва във всичко това, упорито се измъква от инвалидната количка и се опитва да проходи, много пъти пада и се наранява, но не престава да вярва в силата, с която може да спечели и поддържа любовта на една жена.

Къпе се два пъти дневно, обновява скъпоценните си тоалети и пред света се показва в съвсем порядъчно издание. Физически наистина се чувства много по-добре, отколкото преди една година, та и за обективните наблюдатели се е възродил, възстановил се е, както се говори, със задължителното напомняне, че това е заслуга

на госпожа Патриша. Това е нейната цел, която тя планира да постигне още от самото начало.

Джо вече не може дори да си представи да живее без нея. Влюбил се е и я обича, както е обичал своята покойна Мери, и е дълбоко уверен, че Патриша е инкарнация на госпожа Мери, носят едни и същи дрехи, спят в един и същ креват, използват едни и същи аксесоари, навици... В така сложилите се отношения на „двамата влюбени“, се появява нежеланият трети, Боро се връща от заведението за рехабилитация. Потресен гледа постоянното флиртуване на брат си, който е „с единия крак в гроба“, с една „лека жена“, както се изразява, а и самият нервозен и съкрушен, и два дена не може да наблюдава спокойно това, затова се захваща да призове разума на брат си:

- Мили братко, какво прави тази „лека жена“ в нашата къща?

- Боро, бъди възпитан и не обиждай! Аз обичам Патриша и тя ме обича! – като петел над ято млади кокошки се гневи Джо.

- Тя е „лека жена“, мили братко, дошла е да ни скара и ограби...! – вайка се Боро

- Пак ти казвам, не злоупотребявай с гостоприемството ми...! – остро го предупреждава Джо.

- Братко мили, тя е „лека жена“... – настоява Боро.

Боро има доста приятели и те идват да го видят след тежката операция. Всички посещения се превръщат в нападение срещу заслепения му брат и професионалната „лека жена“, която като на инат не престава да го целува и нежно да му бърбри пред всички тези гости.

- Добрият ми Дундъ! Какво щеше да прави без своята Патриша? Вижте го колко ми е хубав... Вижте, колко е чист. Кой не би го обичал? А те го изпратили в старчески дом да умре... – нарежда и го целува, а гостите, слисани, си отиват у дома, за да телефонираат колкото се

може по-бързо и да разправят. Това чудо се разпространява като средновековна чума.

Колкото повече се възстановява здравословно, толкова повече Боро търси помощ от приятели и познати за уреждане на сметките с брат си и „леката жена“ и поставя този въпрос все по-паникьосано. С „леката жена“, той само така я нарича, е в постоянна препирня и свада, но тъй като тя е по-надарена с речник и бързина на езика, го докарва до бяс и по-големи дози лекарства, пък и до прибягване към физическо уреждане на сметки.

Патриша все повече му ограничава пространството в къщата, настанява го в отдалечена стая, дори не му позволява да ползва телефона, затова тихомълком се измъква от къщи и отива у комшиите да телефонира, но и комшиите призовава на помощ. Най-много се надява на предприемчивия Джордж, и не се мами. Обажда му се:

- Какво да правя, брате Джордж?! – плачливият глас на Боро обезпокоява вече обидения приятел.

- Убий боклука! – без да се двоуми отвръща Джордж.

- И аз това си мислех, но не смея да убия дявола, и себе си бих убил – още по-разплаканият глас на Боро едва достига до Джордж.

- Убий боклука! Казвам ти! – гърми гласът на Джордж в мембраната на слушалката и изведнъж пресъхва с прекъсване на връзката.

Разговорът е воден от комшиите и на връщане не може да се освободи от увещанията на Джордж да убие натрапничката, а за да бъде заряда още по-голям, посреща го Патриша:

- Ходиш из комшилъка да сбираш народа и да каляш брат си...

- Я млъквай, „лека жено“, че ако те хвана... – откача Боро.

- Хвани ме, псе ниедно, па ще викна полицията и ще поискам да те депортират в твоята държава. Ти си без зелена карта – отвърща му, застанала на прага на вратата, като му препречва пътя.

- А кого ще депортираш ти, „лека жено“ долнопробна...! – Боро гърми с цяло гърло и размахва юмрук.

- Тебе, кучи сине! – и нейният глас гърми и двамата се счепкват.

Джо подкарва количката към източника на врява, съзира брат си и любимата му хванали се за гушите, с допълнителна сила побързва с намерение да ги раздели, но те се блъскат и размахват ръце, че само той, Джо, в един момент се оказва безпомощен на пода.

След възстановяване на тишината, Боро се скрива в стаята си, Патриша се изгубва в друга стая, Джо продължава безпомощно да се гърчи на пода до вратата на хола и с глас, който не може да достигне до никого, зове и се моли. Скоро, с опакован куфар в ръка, над разплакания Джо се появява Патриша.

- Съжалявам, добрия ми Дундьо, но тук съм преследвана, идиотът иска да ме убие... Аз заминавам... – целува го и закрачва към изхода.

- Не! Не! Нееее! – отчаяно я моли Джо с покъртителен вик, който би затрогнал и най-коравосърдечния мъж.

- Мили мой... Обичам те... Но... – говори тя, „плаче“ и го вдига в количката.

- Не ме напускай! – едва се чува неговият вопъл.

- Няма, любими, няма... Твоята Патриша те обича... Но, твоята Патриша е застрашена жена, той е убиец, убиец...

- Заведи ме в стаята, заведи...! – моли я и ридае напълно отчаяният Джо.

Захвърлила куфара, тя го прегръща здраво и го обсипва с целувки, докато го вдига в количката, която след

това дърпа към спалнята и кревата. Измъква го на кревата и се сгушва до него. Той търси гърдите ѝ и, сякаш са майчини, неудържимо плаче и я моли да не го напуска и остави толкова безпомощен. И тя „плаче“ с него.

- Любими, обичам те, но тук не бива да оставам... Ще ме убие...! – плачливият глас разбива с илюзия за любов неподвижния омаян мъж, който не е в състояние да защити своята женска.

- Остани, моля те...! – това е неговият последен вопъл.

- Ние се обичаме! Ти трябва да ме защитиш... Трябва да се оженим! – между „риданията“ едва от време на време се чува гласа на обидената и „незащитена“ женска.

- Ще сключим брак! – отвръща Джо.

- Ще сключим брак! – възкликва Патриша.

Един час Джо лигави гърдите на Патриша и ридае, както плачат гладните бебета, когато недохранените майки не могат да ги нахранят. А женската му се оставя...! Омъжествява го...!

Джо е най-щастливият мъжкар от своя вид, а Боро го оплаква и жали, сякаш е безпомощен нещастник.

Цяла нощ Боро не може да мигне, та, недоспал, след зазоряване и занимания в клозета, отново се връща в кревата. А и къде да иде на друго място, след като никъде не е добре дошъл, освен в своето село, в което никога няма да отиде, ако не стане богат.

Брат му и „леката жена“ стават и пият кафе по-рано от времето, по което обичайно правят това. За пръв път не го канят на утрешно кафепиене, размишлява върху това и хем му е криво, хем му е драго, защото тази сутрин не би могъл да изгърпи да гледа до себе си тази негодница.

Боро заспива дълбоко.

Когато се пробужда, Джо и „леката жена“ не са в къщата. Не се връщат и по-късно, когато, според Боро, би

трябвало да се върнат заради навиците на Джо и умората му. А когато пада и ношта, се паникьосва. Хваща телефона и започва да уведомява приятели и познати за изчезването на брат си.

- Оная „лека жена“ го отвела някъде! – паникьосано съобщава. – Помагайте, братя родни! – моли той.

Глава 8.

Господин Джо през цялото време след смъртта на госпожа Мери е в необичайни и постоянно нови условия на живот. За три месеца се случват прекалено много неща с него, за да може един болен човек, какъвто е той, да преодолее всичко това с постоянно здрави мисли и рационално поведение. Има дилеми, колебае се и има нужда да се съветва с искрени приятели, но те, сякаш наговорени, се измъкват от размяната на мисли за неговите неволи. И в мислите си остава сам и се чувства като изгнил стар дъб на връх, изложен на гръмотевици и опустошителни планински ветрове.

Наистина, през тези дни Джо живее с илюзията на влюбеност в жена – една съвсем неясна дори за него смесица от образите на покойната му съпруга Мери и дяволитата болногледачка Патриша, и онова особено решение не взема внезапно и за една нощ, както си мисли самоуверената Патриша. Без оглед на периодичното замъгляване на съзнанието, обусловено от физическата му неспособност да живее сам, умствено е здрав и с ясно съзнание, със сигурност знае, че скоро ще се стигне до предявяване на искане за брак, понеже цялото поведение на Патриша насочва към това. Разкъсва се като „Исус на кръста“ за или против брака, точно така се изразява в един доста по-късен разговор с господин Александър. Не му е лесно да оскверни покойната Мери и техните повече от петдесет години брак. А женитба три месеца след нейната смърт е наистина оскверняване на тази любов.

Срамува се от критиката на приятели и познати, която задължително ще последва. Като истински вярващ не може да не мисли и за Праведния съд. И всичко това е заради „леката жена“, както вече на всеослушание обявява брат му Боро. А на съвестта му тежи и брат му, все пак, горе-долу, е полагал грижи за тях четири години, тежко се е разболял, а той го отхвърля. И всичко това заради „леката жена“?

А всичко това би могло да се представи и от друга гледна точка, ако някой поиска да изслуша болния Джо и човешки да го разбере. Той е пред непробиваема стена, без избор: смърт или това, което направи. Ако става дума само за смърт, по-лесно би вземал решения, но той истински се страхува от огромните мъки, които задължително ще последват и ще продължат до последния дъх.

Съзнава до каква степен неговото имущество определя съдбата му и че заради него край него са „любимият“ му брат, когото до неотдавна дори не познава, и още – „любимата жена“, която, в действителност, е от някакво „странно семейство“, както доста по-късно ще се изрази пред господин Александър.

Джо отстъпва пред бурята от алчност и приема Боро за гледач, въпреки че това е в разрез с всичките му дотогавашни схващания. Още тогава усеща степента на алчността на Боро, а знае от колко от евентуалните грижи ще бъде лишен заради неспособния човек, но се надява, че това ще се компенсира от топлината на братското присъствие, а и се съгласява имуществото след него да се падне на него, понеже така е и естествено.

Боро го разочарова доста рано: прекалено много желае да измрат бързо и много несправедливости причинява на немощната Мери, от които изобщо не може да му прости това, че я бие. Нещастен е, че брат му се е разболял, още повече, че това го сварва при него, но не съжالياва, че ще го остави без наследство. Толкова мръсно да атакува

чуждото страдание, няма да може да мине без Божие наказание, Джо е вярващ и дълбоко вярва, че това е Негово дело.

С всички мъки, които преживява с Боро, Джо се примирява, че ще си отиде и покрай такъв брат, понеже животът му така и така не обещава много. Обаче се намесва Господ и изважда Боро от строя като гледач. Мъчно му е, защото Боро не е виновен за това, но не е виновен и Джо, който не може да живее без помощ от други хора, а трябва да живее, без оглед на това колко дълго ще продължи животът. И на Боро са му необходими нежна ръка и топла дума, но той има къде да ги потърси – при съпруга, дъщеря и синове, които дори не споменава нито веднъж през четирите окаляни с алчност години. А Джо къде може да ги намери? Останало му е само едно убежище – имуществото, съпроводен от Патриша или някоя друга „лека жена“. Джо тук е само средство, това му е добре известно. Да живее няма да може дълго, едва толкова време, колкото на „леката жена“ е необходимо, за да овладее имуществото му, а дотогава тя ще се грижи за него – ще ѝ трябва жив и горе-долу с добър външен вид. А след това, остане ли жив по-дълго, ще бъде като „Исус на кръста“, както ще повери мислите си на Александър.

Патриша!?

- Наивен е Боро, когато е мислел, че не знам с каква особа си имам работа – в този доста по-късен разговор с господин Александър ще разкрива душата си Джо. Както знае целите на Боро, така знае и намеренията на Патриша, а особено добре осъзнава колко добре те двамата се разпознават и се гнусят един от друг. Много го ядосва едно изказване на Боро, когато казва, че тази жена била дошла да ГИ ограби, не да ограби Джо, а да ГИ ограби, той всъщност се държи като настойник на Джо и собственик на неговото имущество. След сърдечния инфаркт, когато вече не може да обслужва Джо, дори не може да го заведе до

тоалетната, не говори за това като за открит житейски въпрос за Джо, но не престава да говори за това кой ще бъде наследник. Джо все повече се чувства само като средство в ръцете на двама алчни.

А парите!?

Мери и Джо, с приближаване на старостта, все често говорят за нея, но дори и в най-черните си представи не предполагат онова, което ги сполита – най-тъжната форма на немощната старост. Събрали са спестявания и ще ги използват за пътувания чак докато не престанат да могат да ходят заедно, по техните планове това е смисълът на бъдещите старчески дни. Отдавна са написали завещанията си, „за да не ги изпревари смъртта“, заради онзи, който остане последен.

След смъртта на последния, онова, което остане, ще подари на църквата, роднини и приятели, всичко са написали поименно и в проценти. Когато възникне необходимост от гледач – съгласяват се помежду си – ще намерят по-младо семейство, безплатно ще им предоставят единия апартамент и на единия от тях ще дават солидна месечна заплата. И тогава се появява Боро и преобръща наопаки всичко. А след това се разболява Боро и обърква и себе си, и последния от завещанието – Джо.

При възникналата ситуация всички са по-загрижени за парите на Джо от самия него, а единствен той знае кое е истина и кое е правда. Пестил е за старостта, и той ще похарчи спестеното за старостта, защото то, за съжаление, е единственият му изход, така си мисли. Сега, когато без много пари не може да отиде дори до тоалетна, за него въпросът на кого ще плаща или кой ще бъде наследник вече не е на първо място, неговият въпрос е как по-безболезнено да отведе живота си до Праведния.

А Патриша!?

За Джо тя е изплетена от всички преди и всички цветове, но за толкова неща умее повече от другите, за

болния се грижи по-умело, отколкото който и да било друг. За един месец го възражда, вдъхва му морална и физическа сила, обективно той е в значително по-добро състояние, отколкото преди две години. Именно така му казва преди два дена и лекарят:

- С вас, господин Джо, се случва феномен. Обективните показатели на вашето здраве сочат възстановяване и планирам да намаля терапевтичните ви дози... Гледано и обективно, и субективно, вие сте на нивото отпреди две години, нещо, каквото не съм наблюдавал за вашата болест през цялата си практика.

Патриша умее да подходи от всички страни към болния. И неволно, на Джо се натрапва сравнение между нея и Боро, защото той го убива с несмилаем фасул и прекалено тлъсти колбаси, докато тя има десетки рецепти за много вкусна, но и диетична храна, от която е доволен. Когато трябва да отиде до тоалетната с Боро, хваща го паника от неговата непохватност и простация, а с Патриша всички неприятности отминават още през първите дни. Трогва го нейната топлина, каквато не е получавал вече десетина години, откакто се разболява покойната Мери. Джо знае, Патриша представя на наблюдателите това сякаш е любов, знае, и че всички знаят, че това е измама, знае и за нейната фантазия, че е създала у него илюзия за любов, но знае и онова, от което никой не се интересува, че с тази илюзия му е много приятно и живее в период на сносен живот. В себе си таи и някаква любов към тази жена, в която все още вижда и част от своята Мери. Съзнателно или несъзнателно, и той поддържа тази илюзия, защото е и в негов интерес.

Докога ще бъде „добра“ към него, колко може да продължава илюзията..., за колко време го е програмирала?

Точно това са въпросите на Джо, а не парите, защото тях, разбира се, няма да може да ги вземе при преселването във вечността, в което непоколебимо вярва. На този

въпрос той няма отговори, както ги нямат и още милиони старци в Америка, а панически ги търсят. Но все пак Джо знае със сигурност нещо по този въпрос.

С „леката жена“ ще живее по-дълго, отколкото би могъл да живее без нея.

С „леката жена“ остатъкът от живота му ще бъде по-човешки, отколкото би бил без нея.

И най-чувствителният въпрос – когато „леката жена“ осъществи своите цели, макар че ще го убива, ще направи това по начин, който никой няма да узнае, нито пък изобщо някой ще го разкрие. Ще влезе и в смъртта през илюзията за щастие.

- Между другото, в Америка, която е във всяко отношение богата и рационална страна – ще каже господин Джо в един от честите си разговори с господин Александър, – има най-мизерните решения за старите и немощните. Старците са незащитени...!

Госпожа Патриша по-лесно, отколкото се надява, стига до съгласието на Джо за брак. Ще го сключат без пищност, поне още два месеца не желае да научат за това познатите на Джо, понеже одумването не е в нейна полза, докато продължава борбата с главния наследник. Единствено Боро е корав орех за нея във всяко отношение, прекалено корав, дори и за нейния обигран плювалник, гадния ѝ език и твърдите ѝ зъби.

- Какво мислиш, хъни?! – след като поставя пред тях сутрешното кафе и го целува, с медна уста започва разнежената младоженка и продължава: – Какво мислиш, хъни, да отидем в Лас Вегас и там да сключим брак?

- Лас Вегас!? – истински се изненадва Джо.

- Знаеш ли, хъни – тя очаква неговата изненада и е подготвила обяснение. – Тук бихме изгубили няколко дена, докато уредим формалностите, документите... В Лас Вегас са достатъчни само шофьорските книжки. А и, хъни, трябва да отпразнуваме брака, да избягаме от злите очи и

езици. Ще се позабавляваме в казината. Имаш мен, ти си късметлия, ще си опитаме къмета на заровете като дуо – Зорич!? – реди тя, надига се от време на време, целува го и сяда пак срещу него, но всеки път изважда на показ оголените си бедра, в които той не престава да гледа и да си мисли Бог знае за какво.

- Далече е?! – прошепва той.

- Ти можеш, хъни, ти можеш. Нали си младоженец!? – кикоти се, подскача и го целува. – Хъни, аз съм развълнувана младоженка!

- Със самолет...?! – предполага той.

- Не, отиваме с автомобил! – посреща въпроса му решително.

- Не знам, дали ще мога да издържа, но О.К. – примирява се господин Джо.

- Хъни! – вика тя и продължава с плана си: – Имаш ли някой приятел в Лас Вегас?

- Ами нали каза, че е по-добре да сме сами там – то-нът на Джо е почти укоризнен.

- За свидетел – обяснява тя.

- Имам – след кратко мислене отговаря Джо.

- Как му е името? – пита тя, като следва плана си.

- Веднага ли ти трябва, не може ли да почака!? – пак процежда през зъби Джо.

- Заради телефонния номер и адреса ми трябва веднага.

- Дейвид Карлсън, шом искаш веднага! – полуядосано рецитира Джо и продължава: – Дейвид ми дължи пет хиляди долара вече пет-шест години. Може би не е удобно заради това, но не мога да се сетя за още някой приятел в Лас Вегас.

- О.К. – записва Патриша.

На следващия ден след пристигането в Лас Вегас, Патриша се обажда на своя позната, уведомява я за новия брак и я моли да ѝ бъде свидетел при сключването на брак,

което тя приема без излишни въпроси. С приятеля-свидетел на Джо нещата не се развиват според очакванията.

- Домът на господин Дейвид Карлсън ли е? – пита Патриша, след като се представя за операторка на хотелската рецепция.

- Да, на телефона е Дейвид – отвърща гласът отсрещна.

- Нашият гост и ваш приятел, господин Джо Зорич, желае да ви поздрави – казва тя и тика слушалката на Джо.

- Ало, Дейвид, как си? – едва разбираемо мънка Джо.

- Джо, съжалявам за твоята Мери, приеми съболезнованията ми! – отвърща господин Дейвид и продължава: – Късно узнах за смъртта ѝ, затова не можах да отида на погребението.

- Много ти благодаря – разплаква се Джо и гласът му стихва, че едва се чува. Патриша го сръчкава в ребрата.

- Как си ти, Джо, как е паркинсона...! – Дейвид побързва да промени темата на разговор.

- Добре съм, бива...

- Можеш ли да се грижиш сам за себе си?

- Не...! – на Джо пак му избиват сълзи.

- Ами как..., как се обслужваш? Чух и за трагедията на Боро – прекъсва го Дейвид, едва схванал, че Джо говори трудно.

- За мен се грижи една добра приятелка. Казва се Патриша. Тя е здрава и без средства за живот, а аз съм болен и не мога без нейната помощ, затова се споразумяхме да сключим брак – изведнъж гърлото слуша Джо, той говори по-ясно и достатъчно високо.

- Да се жениш!? А покойната Мери още не е изстинала...! – гърми гласът от слушалката.

- Спокойно, Дейвид, да ти обясня – все още със спокоен глас продължава Джо.

- Ти си полудял! – продължава да гърми гласът на Дейвид: – Каква е тази жена, откога я познаваш?

- От един месец! – отзивчиво отговаря Джо.

- Ама ти наистина си мръднал, как не те е срам да се жениш? И не можеш да издържиш поне до годишнината на покойната. Май че любовта те е победила...?! – подиграва се приятелят.

- Не, Дейвид, тук става дума за хуманен брак – Джо продължава да е спокоен, което приятно изненадва Патриша. Продължава: – Утре сключваме брак, тук, в Лас Вегас, затова ти се обаждам като на стар и добър приятел, за да ми станеш свидетел и кум.

- Не те е срам! В това престъпление няма да съучаствам – вика господин Дейвид и затваря телефона.

Този така проведен разговор е предшестван от една различна телефонна история, станала няколко дена порано. Докато изчислява окончателния баланс на финансите на Джо, Патриша попада и на някои документи и имена на длъжници. Преписва имената и дълговете и ги дава на една агенция да проучи длъжниците и причините за невръщането на дълговете, както и да ги подсети за задълженията им.

Агенцията провежда рутинен разговор и с длъжника Дейвид Карлсън, който схваща това предварително действие като предвестник на съдебен иск и се обижда, като упреква Джо, че не му се е обадил преди това и не е опитал да се споразумеят. И изведнъж този Джо – в Лас Вегас, жени се и го кани да му стане кум.

Тъй като предполага, че Лас Вегас е избран заради запазване на тайната на брака, а това тук вече прозира, господин Карлсън, без да губи време, вдига телефона и се обажда на Джордж, за да провери, но и евентуално да го информира за това.

Джордж посреща вестта сякаш е сладкиш, прави деня му по-хубав, а и той не губи време, започва да върти

телефоните, които знае наизуст. Първо се обажда на паникьосания и огорчен Боро, който е станал негово протеже.

- Боро! – вика Джордж, както когато се викат чобани от баир на баир.

- А, ти ли си, Джордж, братко родни. Има ли ги някъде? – вайка се Боро.

- Има ги, Боро, има ги! Ето ги, забавляват се в Лас Вегас. Знаеш ли, тук потентността му нещо я няма... – продължава да вика Джордж.

- Отвела го е „леката жена“, помагай, братко родни... – плаче Боро.

И както след падането на есенните облаци, когато пороите гръмогласно търкалят камъни, на всички страни отекват телефонни звуци и се съобщава за още един брак между „мърша и лешоядка“.

За трите дни, през които „младоженците“ пребивават в Лас Вегас, не престават да ги безпокоят телефонни заплахи, подигравки, псувни...

Още на следващата вечер, в дома на Джордж, на импровизирана вечеря, на която, освен Леонард и Фред със съпругите си, присъстват и известният адвокат Браян Уилямс, както и невропсихиатърът Стив Попов, и те със съпругите си. Още докато ги кани, Джордж им казва всичко, което мисли да каже тази вечер, но той обича да говори пред авторитетни хора, без да крие, че за себе си мисли, че никой не може да бъде по-авторитетен от него.

- Събрахме се, за да предотвратим едно престъпление – започва той, като пронизва с погледа си очите на адвоката и не престава, докато господин Браян Уилямс не кимва с глава. Обръща се към доктора специалист и отново казва гръмогласно: – Всички знаем болестта на Джо и нейната степен, той е невменяем човек и трябва да унищожим този брак – не престава да пронизва с поглед и лекаря, докато и той не кимва с глава, и продължава: – Трябва да заведем гражданско дело за унищожаване на брака, сключен

в състояние на умствена неспособност на единия от партньорите, в този случай – Джо. Господата Браян и Стив са специалисти, те знаят как се прави това, а ние тримата знаем, че това струва пари и ние ще поемем разходите за това докрай. Трябва да защитим нашия бивш приятел – заключава Джордж и призовава Леонард и Фред също да кажат думата си, да потвърдят онова, което излага той.

- Разбира се, умен човек не би могъл да направи това, което прави Джо, наистина не е с целия си. Съгласен съм с всичко, което каза Джордж – господин Леонард бърза да заеме позиция.

- Познавам Джо повече от петдесет години, ценя го, защото той заслужаваше – както и винаги, спокойно и бавно говори господин Фред, а след пауза продължава: – Вече няколко месеца този човек като такъв не съществува, тук става въпрос за друга личност и характер, става въпрос за болен човек, който не съзнава своите действия и решения и съм съгласен, че трябва да го защитим и да обявим за нищожен брака, защото бракът е мотивиран изключително от алчността на другия брачен партньор.

- Да не забравяме още един немощен човек – щом завършва Фред, става и добавя Джордж. Само Джордж става, когато говори, не само в този случай, избухлив според конституцията си, има необходимост често да я подчертава, затова и неадекватното му ставане е подчинено именно на това.

- Трябва да защитим горкия Боро – веднага се съгласява Леонард.

- Да, разбира се – потвърждава и Фред.

Боро е пролял вече много сълзи в телефонната слушалка, но главния си удар оставя за по-късно. Има тайно споразумение с Джордж и действа с негово съгласие, но знае и за акцията, провеждана чрез адвокатата и лекаря. Джо е съвестен и много отговорен брат, размишлява Боро, но той преди всичко е религиозен и склонен да се плаши от

Божие наказание, отгук произтича и неговото мистифициране на църковните хора, още повече на онези, които в йерархията са по-важни. Най-висшестоящ жив човек за него е тукашният епископ. Боро има съвсем различни схващания за църковните хора от отпита си, познава ги от някога, когато минават покрай комунистите на пръсти, дори и епископите. За Джо тукашният поп е повече, отколкото за Боро всички епископи на света заедно.

Само малък упрек към епископа, за Джо би бил достатъчен да промени решението си и да прогони тази опасна жена. В това е дълбоко уверен Боро, лукавият селянин от Сърбия. А за него не е трудно да стигне до епископа, не му е трудно мъжки да заплаче, не му е трудно и добротата и доверието на епископа в хората да впрегне в своята каруца. Способен е на всичко, надхитрявал е комунистите и се е тренирал за всички ситуации. В тази насока ще провежда действията си.

След завръщането от Лас Вегас, на домашния праг новата брачна двойка е посрещната от разбеснелия се Боро.

- А, де си мой родни брате? Влез, братко, в своя дом и добре дошъл. А ти, „лека жено“, да не смееш да прекрачиш прага... Убивам те като заек.

Уплашен от посрещането, преуморен от пътуването, а вече закъснява и с вземане на лекарството, Джо безпомощно се клати в инвалидната количка, поета от Боро, който грубо и силно, макар и самият в окаяно състояние, блъска вратата в касата, бута количката в хола и сяда до нея на дивана.

- Какво направи, родни брате? – вайка се и скубе с двете си ръце буйната си и напълно побеляла коса.

- Успокой се, Боро, успокой се – Джо, на границата на съзнанието, успява да събере сили, за да успокоява.

- Леката жена, братко, леката жена ни унищожи, леката жена, родни братко Джо – от плача на седемдесетго-

дишния Боро би се разпукнал и твърд гранитен камък, камо ли безпомощният Джо, на който изведнъж му се е прибило до клозета, подкарало го е, както се казва, но дори и това не иска да повери на брат си, който е връхлетян от бяс...

- Моля те, Боро, отиди в стаята си и ни остави на мира – успява да събере сили и да каже спокойно.

- Леката жена ни скара, родни брате. Казвах ти... – бликаше сълза след сълза.

- Казах ти, Боро, остави ни мира – а след това се опитва да повиши глас: – Ако не се оттеглиш в стаята си, ще викна полиция!?

- Така ли се отнасяш към родния си брат, който е изгубил здравето си, докато се грижеше за теб и твоята жена, така ли, неблагоприятни брате...! – нарежда той, но се прибира в стаята си, като при това не престава да си скубе косите.

Прибира се в стаята си, но не заради заплахата на Джо, плаши се от Патриша, която не се появява, затова заключава, че вече е извикала някоя от своите приятелки и е преразказала своите неволи, като евентуално е потърсила и полицейска защита. През това време Боро го стяга нещо в гърдите, напомня на прединфарктни болки, плаши се от това и се отказва от решителната битка, която е планирал и вече започнал.

До няколко дена, първо Патриша, а след това Джо, ще узнаят за исквата молба за унищожаване на брака, подадена от бившите приятели на Джо, подкрепени от адвокат и невропсихиатър, но и с помощта на църквата. Тази вест ги обезпокоява.

Патриша се държи като съпруга на Джо, дава на всички да разберат това и нахално настоява така да се отнасят към нея и който няма да се отнася така, за него не може да има място в нейната къща. Това се отнася до

всички, дори и до Боро, на когото вече е казала, че не иска да го вижда повече в „своя дом“.

Боро е войнствен и упорства, подкрепян от увещания и помощ от много хора, но в къщата, в която живее, е самотен и отхвърлен, със заплахата от практичната и упорита Патриша, че с помощта на полицията ще бъде прогонен там, откъдето е и дошъл. А той няма документи за американско гражданство, той е само турист в Америка. Турист четири години? И наистина, достатъчно е само едно обаждане и той ще се намери на летището. Обсажда познати и упорства, а най-много очаква от епископа, с когото вече се е чул, и който му е обещал помощ, обещава му да приеме на разговор тях, двамата братя, без присъствието на тази жена, както го е и помолил Боро.

Джо е нещастен. Най-много го боли от приказките, според които бил осквернил постелята на мъртвата Мери, предал я и обезпокоил нейния гроб, защото е взел друга за жена, преди още първата да е изстинала, а освен това, новата му е и „лека жена“. Тези приказки стигат до него най-вече от хора, близки до църквата, пък и от свещенослужители, което довежда съвестта му до безпокойство и възмущение. Той прави всичко, за да установи някакви отношения с църковните хора, но всички опити, още от самото начало, се пресичат от Патриша. Тя е за тези контакти, но да ги осъществява изключително тя самата.

Патриша има прекалено много неприятности, дори и за нейния богат житейски опит. Джо я нервира заради прекалената му обвързаност с църквата и тамошните хора и трябва да го успокоява. Той ще бъде спокоен само ако склучи църковен брак, това му е станало фикс идея, постоянно се обажда на хора и ги моли заради него да извоюват това от поповете. От който и да било от тях. Обещава и помощ за църквата, големи дарения, само за да успокои съвестта си и да се покае за греха си. След като

схваща колко е обременен от идеята за църковен брак, и тя ще започне да действа по-сериозно по този въпрос, и тя да предлага пари, убедена, че с тях може да реши всеки въпрос в Америка.

От църковните кръгове пристигат негативни обратни вести за възможността за сключване на църковен брак и Джо е нещастен и по нов начин болен.

Чрез говорителите на Джордж до Патриша достигат твърдения, че съдията вече бил отсъдил унищожаване на брака, та и лъвицата е тежко ранена.

Боро знае всичко това, облизва се, ликува и заплашва, че физически ще унищожи убийцата на брат си, „леката жена“, както упорито не престава да я нарича.

Общественото мнение е изцяло на страната на Боро, отвращава се от престъплението на жената със съмнително поведение, която от користолюбие се е нахвърлила на немошните болни братя, които това обществено мнение трябва да вземе под защита. Всички извържат глави от Джо и Патриша. Не само че никой не иска да сяде на една маса с тях в църковната зала, а им отказват място и в полупразна зала с оправданието, че са попълнени всички места.

Църковните хора изпращат ясни и твърди послания, че не може и дума да става за сключване на църковен брак преди да мине годишнина от смъртта на предходната съпруга.

За случая на Джо и Патриша в града се говори повече, отколкото за любовната афера на американския президент Бил Клинтън и Моника Люински, а се случват по едно и също време.

Глава 9.

Седемдесетгодишният Боро, макар и полуграмотен, много е изкусен и умее да вземе отношение и при най-сложни ситуации. Когато няма познания във връзка със ситуацията, той се усмихва и се опитва да схване кое от изложените становища е най-близко до такова, което да се приеме от мнозинството, та се подмазва на неговия творец и с кимане на глава упорито потвърждава, че подкрепя неговото мнение. Прави това толкова убедително, че наистина оставя върху събеседниците впечатление на мъдър човек, който е запознат с темата на разговора, не обича да се намесва, но ясно застава на страната на по-умните.

Никога не е пушел или пиел, не се е и презорвал от работа, но трудно понася беднотията и първите бръчки показват признаците на старостта. През тези четири години той наддава някой друг килограм, поне толкова, колкото да изпъне здравата кожа на селянин и да заличи онези първи бръчки. За облеклото, в началото, когато пристига, се грижи снахата Мери, а тя по изискания си вкус от десетилетия е позната, купува му достатъчно костюми, обувки и бельо и всичко това за нивото на изисканите господа, каквито иначе са тя и Джо, а и Боро трябва да бъде такъв, защото се появява с тях навсякъде, така постъпва и говори в периоди на по-добро здравословно състояние.

С ръст над средния, с гъста и вълниста побеляла коса, както и винаги елегантно облечен, плюс скъпоценния автомобил кадилак, брат на господин Джо, със симпатичния си и винаги добродушен израз на лицето, господин Боро успява да си извоюва място на авторитетен и желан

човек, особено що се отнася до богомолците, обединени около църквата света Троица.

Напоследък за него много се говори, всички го съжаляват заради тежкото заболяване, но и повече заради непочтеното отношение на богатия към бедния и болен помлад брат, както ще се говори. След сключването на брака и първото неделно идване на църква, това отношение ще бъде изразено до такава степен, че Джо ще се уплаши. Още тук ще плаче, а Джо от смъртта на съпругата си Мери често има склонност да плаче. Нито един от приятелите и познатите в църквата не иска да отговори на поздрава му. Десетилетия наред се състезават кой по-напред ще му подаде ръка и ще го потупа по рамото, а сега не му се обажда и най-последният. Сърцето на стареца се къса и той няма сила да вдигне поглед от колелото на инвалидната количка.

Боро е обсипван с поздравии от всички страни, всеки желае да му стисне ръка и да му изкаже думи на подкрепа, блъскат се около него и създават картина, каквато наблюдаваме около славните спортисти и филмови звезди. Онези, които не са в този момент около него, говорят за него, повтарят думите му, прибавят си и доукрасяват, а всичко това става над ушите на брат му инвалид.

- Благодаря ви, братя и сестри, благодаря, и помогнете ми да защитя заслепения си брат – с насълзени очи Боро повтаря думи, които е обмислял почти през цялата изминала нощ, а тук се стареа и Джо да ги чуе някой друг път.

За Джо най-тежък е онзи момент, когато вижда събрани Джордж, Фред и Леонард със съпругите си, които весело се кикотят и насмешливо гледат в неговата посока. А те са просто опиянени от успеха си, понеже омаловажаването, на което е изложен пред църквата, е плод на техните замисли.

Госпожа Патриша има сериозни основания да се подготви допълнително за първото представление след сключването на брак. Макар че вече не знае какво няма от тоалетите, допълнително купува и някои дреболии за себе си и Джо. Към своя тоалет добавя по-сериозни тонове, подходящи за привлекателна госпожа край неугледен мъж.

Джо наистина забележимо е възстановил физическия си външен вид, наддал е на тегло, разбира се, всичко благодарение на нея и „женитбата“, затова със специалния масаж и пудрене на лицето, както и с тоалета с посвежи цветове, тя желае да подчертае неговия напредък и да го представи като по-голям.

Тя замисля да превърне първия неделен обяд в църковната зала в представление, а в главните роли да са възкръсналият Джо и тя край него. Прекалено много вярва в себе си и подценява действието на закваската на своите противници. Претърпява тежко поражение.

Най-голямо фиаско преживява нейната надежда, нейните организирани приятелки, на които разчита, че ще ѝ се притекат на помощ в решителния момент и ще обърнат общественото мнение. За това се договаря с тях предния ден по телефона. Те се и канят така да постъпят, обаче се стъписват от силната враждебност на присъстващите богомолци, затова отначало се колебаят, очакват враждебното отношение към Патриша да стихне, а тъй като такова нещо не се случва, решават дори да не се доближават до нея. Кривят се зад групите и я оставят сама на сцената, като се правят, че още не са я и видели.

Осъзнала пълната изолация, двуличната Патриша избира начин, по който да се противопостави на несправедливостта, която ѝ е нанесена, както мисли и както ще говори тя. Като вижда, че покрай нея ще мине една авторитетна старица, застава на пътя ѝ, като иска чрез изненада да изкопчи поне един, но важен поздрав.

- Как сте, госпожо Луция...? – с бодър глас я пресреща Патриша.

- Махнете се от пътя ми, недостойна жено! – отвръща старата дама, без да я погледне.

- Държанка! – добавя една прегърбена баба, която почти не се вижда зад госпожа Луция.

- Държанка! Лека жена! Лешоядка...! – вали порой от остри думи, явно отправяни от ятото под режисурата на Боро.

- Мислех, че Джо ще получи удар от мъка – покъсно ще се оплаква на господин Александър, който наблюдава всичко това от страни и единствен отива при Джо, поздравява го и с гърба си го защитава от презрителните погледи. Хваща дръжките на количката и влиза с Джо в църквата, докарва го до мястото, където всички предишни години господин Джо е бил на литургиите, и сядат до него. Госпожа Патриша влиза заедно с тях и сядат от другата страна на Джо. Когато службата завършва, Александър откарва Джо в залата за обяд и спира количката до една маса, където седят само двама непознати. Но щом Александър се обръща, те стават и сменят масата. Няма човек, който този ден може от срам да седи на една маса заедно със семейство Зорич, Патриша и Джо.

Джо тези дни е просто нещастен човек с неспокойна съвест и изпълнен със срам, както ще довери на Александър, който не го изоставя, прави усилия да докаже, че не е виновен до степента на общото поведение спрямо него, защото те не знаят неговите истини и неволи, а приемат като сладкиши чуждите лъжи. Обсипва господин Александър и просто го преуморява с постоянно повтаряне на едно и също.

- Ще иска ли попът да ме изповяда и причести? – тези дни този въпрос е най-важният за Джо и подпитва

Александър по начин, сякаш именно той решава този въпрос.

- Ще го направи и трябва да го направи! – отвърща Александър, но и сам знае толкова, колкото и Джо. По-скоро, знае по-малко, но говори така, за да го успокои. За Джо това не е достатъчно и ще продължи да пита:

- Защо мислиш, че трябва?

- Попът не е Творецът, нито апостол, не е негова църквата, той е само чиновник на църквата... – Александър е убедителен и Джо започва да се отпуска.

Окрилен от тази подкрепа, Джо един ден телефонира и разговаря със свещеника. Пита го директно ще го венчае ли. Получава непълен отговор, но свещеникът му споменава, че е направил грях с женитбата преди годишнината от смъртта на предходната съпруга, както и с живота в незаконен брак, защото не се е венчал в църква. Венчанието на Джо може да одобри само епископът, попът оставя и надежда. Освен от венчанието, Джо е още повече обсебен от изповядането и причастието, и малкото хора, които все още искат да разговарят с него, са принудени да говорят само за това. Не спи и не яде, бързо и чувствително отслабва, от това госпожа Патриша много ще се загрижи, истински е загрижена и от евентуалната му смърт, без да е осъществила още нито една от целите си. Организира разговор между тримата, с Джо канят и Александър.

- Поповете искат пари, вдигат цената – Патриша е категорична.

- За венчание винаги се е плащало, та защо да не се плати и за това – без колебание, отвърща Джо.

- А ако искат много? – като извива глас, Патриша поставя нов въпрос.

- Ще им дадем колкото искат, ще дадем на църквата, а не на хора... – Джо отново е бърз и ясен

- Трябва да „нагушим“ епископа – тя отива още подалеч.

- Госпожо Патриша, не преминавайте границата на приличието, оставете епископа на мира... – прекъсва я господин Александър и по този начин защитава Джо, който в този момент не е в състояние да преценява всичко без силното участие на емоциите.

- Трябва да се преборим за нашия Дундьо, за моя добряк и благодетел... – подскача лицемерната Патриша, и докато говори целува Джо, който вече е с овлажнени очи. – Ще помолим владиката да разреши на попа да ни изповяда, причести и по-късно венчае – изрежда тя и се колебае да прехвърли на Александър главните задължения, свързани с всичко това. Той е само работник по почистване на църковните помещения, несравнимо най-нисък в йерархията, но знае, че той има там авторитет на човек, на когото е позволен достъп до всички хора, свързани с църквата, пък и до онзи над тях – епископа. – Би ли могъл ти да разговаряш...? – тя не може дълго да крие какво е намислила.

- Не! – Александър чувства намерението в зародиш и го пресича, още преди да го е изрекла докрай. А той мисли различно, ще направи опити, които не съответстват на неговото положение, той уважава Джо и е съпричастен към страданията му.

Патриша решително ще поеме курс на овладяване на църковния връх, ще използва всички средства, които има: парите на Джо и бившия му авторитет, както и своята лукавост.

Че поповете и владиката не искат нито да изповядат, нито да венчаят Джо, се говори навсякъде и се изтъкват основания за това. Патриша държи телефона в скута си от сутрин до вечер и се обажда. Успява да накара да я изслушат някои важни хора, както се хвали. Един от тях, Владимир Браун, наистина някога е бил авторитетен и успешен бизнесмен, но годините са му натежали и са го

изтикали в периферията, близък е на епископа и се занимава с някои периферни църковни въпроси. Той дава на госпожа Патриша надежда, дори се съгласява да дойде на една вечеря у тях.

- Ако ще искате, господин Джо, епископът да ви позволи да се причестите и венчаєте, предварително ще трябва да подпомогнете една хуманитарна акция, отпечатването на една книга – към края на вечерята господин Браун така завършва разговора за парещите проблеми на дома.

- Разговаряхте ли за това с епископа и той ли иска това от мен? – за всеки случай Джо иска да изясни това.

- Разговарях и това, което казвам, е негово мнение – потвърждава господин Владимир.

- Аз никога не съм избягвал даренията, поне това ви е известно, господин Владимире – съгласи се Джо.

- Ще платим! – потвърждава и госпожата.

- Напишете чек за \$10000 за отпечатване на книгата! – следва искането на Владимир.

- Сега нямаме такава наличност – бързо отговаря Патриша от страх да не би Джо да се съгласи на тази непланирано висока сума.

- Ще дадем дарение, но това което искате, е много – не се оставя да бъде смутен Джо, размисля и добавя: – Ами каква е тя тази книга и колко ли ще да струва, щом негово преосвещенство смята, че аз трябва да участвам с тази сума?

- Не съм казал, че епископът иска това – изненадва ги лицемерието на влиятелния и почтен някога Владимир, който сега е на път към изкуфяване.

На следващия ден Джо телефонира на Александър и го моли да се отбие, понеже му трябва за нещо, както се изразява.

- Да дам ли на епископа \$10000, че попът да ме изповяда и венчае? – Джо пита Александър, щом той идва и бързо сяда на един фотьойл.

- В никакъв случай! – Александър е категоричен, добавя: – Ти, Джо, си умен човек и се чудя, че можеш да си помислиш, че на теб този път за това ще ти помогнат парите. Това е грабеж, за който, повече съм от сигурен, епископът и не знае.

Александър наистина е убеден, че така изложеното искане е голяма измама. Добавя:

- Между другото, да ти кажа, чиста случайност, преди няколко дена присъствах, когато епископът даде частно дарение за тази същата книга и на този същия Владимир. Нямах нито желание, нито намерение да подслушвам този разговор, станах неволен свидетел, слушах обяснението на Владимир за нуждите за тази книга и парите за нея.

В дома на Джо е непоносимо поради постоянната кавга между брат му и съпругата му и от Джо зависи пресичането на това. Кани ги на разговор и настоява за толерантност. Започва:

- Патриша, трябва да схванеш, че Боро ми е брат и че досега е бил тук по моя воля и искам да нормализираш отношението си към него, докато е в този дом – изрича той, въздъхва и се обръща към брат си: – Боро, ти знаеш по какъв начин влезе в моята къща и колко се съпротивлявах срещу това. А особено покойната Мери беше против твоето оставане. Ти добре знаеш колко злини нанесе на покойната Мери, колко нанасяш и на мен сега и знаеш колко толерантен бях към цялата ти алчност и всичките ти нападки – господин Джо, доволен от решителността си, казва в заключение: – Ще забравим това и тази вечер ще разговаряме като братя. Бъди обективен и ни отговори. Можеш ли да се грижиш за мен?

- Не мога, болен съм и аз – спокойно отговаря Боро.

- Дал съм ти доста пари, нали?

- Ами за това не ми се говори тази вечер – Боро не желае да говори за това пред Патриша, която все още възприема и третира като външно лице.

- Ти трябва да се върнеш в своята къща и при своите – жена и деца. Освен онова, което си изпратил в Стария край и което си изхарчил тук, ще вземеш и солидни спестявания от около петдесет хиляди долара, които там няма да можеш да изхарчиш докато си жив – Джо е твърд и пълен с вяра в себе си и своята решителност.

- Аз там нямам къде да отида, това е моята къща – това е твоята и моята къща, тук си оставих живота и това е мое след теб... – Боро вече не може да се сдържи и с малко думи казва всичките си мисли.

- Боро, какво значи това твоето „след мен“, ти вече ме погребваш...? – Джо продължава да е спокоен, но и неотстъпчив.

- Ами мислех после, след като ти умреш, по-стар си... – Боро малко се колебае.

- Боро, обиждаш ме. Хората умират, а не умират годините – тъй като знае лукавството на Боро, Джо е решителен и не отстъпва.

- Братко роден, изгони тази „лека жена“ от къщи, посрами ни, омагьосала те е...! – Боро започва да се вайка.

- Тук, освен нас двамата, присъства и моята съпруга и искам да я уважаваш, а не да я обиждаш – Джо упорито поставя всичко на своите места.

- Каква съпруга, брате Джо, тя е държанка, която е дошла да скара и ограби братята...! – Боро именно това не иска.

- Ама кой е „държанка“?! – пламва Патриша.

Следва кавга и блъскане, след което някак си се споразумяват, ще извикат господин Александър и в негово присъствие и с негова помощ ще продължат разговора. Джо веднага хваща слушалката и набира номера на

Александър, и го кани на следващия ден за партия шах. Шахът е важно свързващо звено в отношенията между тях двамата.

По-късно и Патриша се обажда на Александър, но без да разберат двамата братя, и се наприказва, с главен акцент върху това, че Боро иска да я убие, а и че от такава възможност е заплашен и Джо.

Боро му се обажда от комшиите и настоява да дойде и да защити него от заслепения му брат Джо.

На господин Александър е крайно неприятно да се намесва в отношенията на тези трима души, но смята, че е негово морално задължение да се отзове, още повече като знае, че и Джо, и Боро много го уважават. След като се събират и сядат на масата, Джо преразказва разговора от предишната вечер и моли за посредничество. Веднага в добавка се обажда Боро.

- Братко Александър, помогни на скараните братя, между които неочаквано се появи „леката жена“, за да ги скара и ограби.

- Под един и същ покрив не може да бъдат моята съпруга и моят брат – с насълзени очи продължава Джо. – На мен ми трябва някой, който да ме обслужва. Ако не може брат ми, а той не може, тогава остава единствено съпругата. Брат ми трябва да се върне при своите...

- Никъде не се връщам! – категоричен е Боро.

- Не искаш да си ходиш, нали?! – писва Патриша.

- Ти да мълчиш! – с колкото има глас се опитва да се извика Джо.

- Защо да мълча? Това засяга мен – не млъква тя и продължава: – Няма да мълчи съпругата ти пред насилника! – става и вика: – Ти се боиш, защото физически не можеш да се противопоставиш, а той използва това, заплашва и теб, и мен. Аз ще му се противопоставя на този нещастник... – окуражена от физическата защита на Александър продължава: – Ще извикам полиция, ще им

кажа, че ни малтретира и ще изискам да го депортират в неговата страна. Той няма документи, той живее нелегално в тази държава...

- Ама кого ще депортираш ти, държанко долнопробна, лешоядко проклета... – скача Боро и се устремява към нея.

- Поканихте ме, господа, и ти, Джо, и ти, Боро, и ти, госпожо Патриша!? – Александър повишава тон, а след това продължава по-спокойно: – Госпожо Патриша и господин Боро, защо, докато говорите, скачате на крака, нали за разговор трябва глава и ум, а не крака и юмруци, и полиция... – прави пауза и решително продължава: – Поканихте ме като приятел. Не се отзовавам с удоволствие на покани, направени по такъв начин, но дойдох и искам да чуете какво мисли вашият приятел за всичко това – обръща се към Боро: – Боро, ти си болен човек и не си в състояние да се грижиш за брат си. Това е факт и от него не може да се избяга. Джо е зависим човек и не може без гледач, и това е факт. Той има съпруга, която може да се грижи за него и поради това, по този начин и при тези обстоятелства, той има...

- Каква съпруга, брате Александър. Държанка! „Лека жена“! – прекъсва го и започва да се вайка Боро.

- Държанка може да бъде само жена, а не мъж – Александър преднамерено обръща нещата.

- Държанка, каква ти жена, тя е само „лека жена“! – съска Боро.

- Слушай, Боро, ако мислиш да се разговаря с теб, трябва да тръгнеш от истината, а тя е, че Джо е женен човек, а тази негова съпруга, била тя държанка или не, е съпруга на Джо, и това със сигурност е истина – Александър поглежда остро и се кани да продължи, но Боро подскача на крака и вика:

- Техният брак е унищожен!

- Няма да бъде унищожен, но дори и да стане така, поне дотогава се дръж като гост на брачната двойка Патриша&Джо! – остро поставя проблема и изрича Александър.

- Ама и ти като тях, против мен?! – поразен, Боро казва полугласно.

- Ако тази брачна двойка единодушно настоява да напуснеш дома им, трябва да го напуснеш – Александър е недвусмислен. – Освен това, да ти напомня, ти си болен човек и на теб ти е необходима топлината на твоя дом, който си създавал четири десетилетия. Ти трябва да отидеш в своето гнездо и тук няма никакво съмнение, че това ще се осъществи. Доброволно или доброзорно, по споразумение или принудително. А за теб специално по-добре би било да е по споразумение – с това Александър напълно се изяснява по въпроса с Боро, който окончателно се примирява, затова Александър може да продължи спокойно: – Слушай, Джо, колкото и да сме приятели, ще ти кажа и неприятни неща. За съжаление, Боро трябва да се върне къщи, за това и двамата сме съгласни. Но не сме на едно мнение за начина, по който трябва да си отиде. Той не трябва да си отиде, защото така иска Патриша, която току-що се е появила. Той трябва да си отиде затова, че е престанала да съществува причината, поради която е бил тук четири години, а тя е, че е имал физическа възможност и желание да се грижи за своя болен брат. Той вече не може да върши това заради своето заболяване. Това е причината да си отиде. И това че ти искаш такова решение, също е причина, защото ти си взел онова решение, когато си го приел в къщата си. Значи, Боро трябва да си отиде, но Боро трябва и да бъде справедливо обезщетен. Имаш възможност и трябва почтено да го обезщетиш.

- Братко родни, той иска да ме изгони с петдесет хиляди долара, за четири години... – отново Боро не може да

не се обади. Добавя: – Почтено ли е това, колко бих могъл...?

- Колко е почтено?! – пита с е и Александър. – Колко е почтено, честно да ти кажа и аз не знам. Но ще ти кажа онова, което знам. Аз работя за малко повече от хиляда долара месечно. Работата ми е тежка. Когато си покрия разходите за жилище и храна, можеш и сам да пресметнеш, какво бих могъл да спестя за четири години. Оттук може да се направи заключение и за другата страна на почтеното. Но за сумата няма да говоря, понеже не знам каква сума би била справедлива. Джо знае по-добре това и аз бих прехвърлил това на неговата съвест, само на неговата. А аз не се съмнявам в съвестта на Джо – а тогава Александър се обърна към госпожа Патриша, която е изненадана от неговите ясни и решително изказани мнения: – А що се отнася до госпожа Патриша, нещата ги виждам така. През тези два месеца се грижеше за Джо по най-добрия възможен начин, и много съм щастлив, че Джо се ползва от такова внимание. Той се прероди, в много по-добро физическо и психическо състояние е, отколкото беше преди нея. Това е необорима истина, която е известна еднакво и на четирима ни. Ако продължи да се държи така, бъдете сигурни, Джо ще бъде най-щастливият старец на тази планета. А дали ще продължи, ще бъда свидетел на това, ще я следя и ще защитавам интересите на своя приятел и добрия човек – прави пауза, сякаш се двоуми, дали да продължи, и продължава: – Боро ще каже, сниши се и се подмазва „леката жена“, докато не се докопа до онова, заради което е дошла. Тази опасност е реална, но на Джо му е добре с нея и нека ѝ дадем шанс да докаже онова, което обещава, че докрай ще се грижи за него професионално, съвестно и нежно и с любов към добрия старец. Аз казвам нека да дадем шанс на нея, а имам пред вид, че шанс даваме на Джо, който вярва на тази жена и иска да поеме този риск. Всъщност, честно казано, Джо

няма, или поне засега няма, по-добро решение. Испита на гърба си старческият дом, бях му свидетел и затова сега мисля така, бяха свидетели и всичките му други приятели, които тогава не си мръднаха и пръста, за да му помогнат, а сега гръмогласно тръбят тревога, в хор искат защита на господин Джо, но истината е, че ги е грижа за имуществото на Джо...

От това становище на Александър нито една от страните не е доволна, Джо не мисли, че Боро заслужава повече, отколкото той му е определил, Патриша мисли, че на Боро не трябва да се даде нищо, заради враждебното му поведение към Джо и неговата съпруга, а Боро от нищо не е доволен, освен да се изхвърли Патриша от дома, понеже изобщо не може да я възприеме като съпруга на брат си, за него тя е само държанка и натрапница.

След зачестилите молби на господин Джо и госпожа Патриша, чрез посредници, да ги приеме епископът на разговор, както и още по-силният натиск от страна на Боро да приеме на разговор двамата братя, Джо и него, както и да ги помири, епископът прави консултация с най-стария свещеник, поп Захарие, който също многократно е атакуван и от трите заинтересовани страни. Съгласуват мненията си по всички въпроси и се договарят те двамата заедно да разговарят с братята – без присъствието на жената.

И тази среща не минава без неприятности – на срещата идва и непоканена госпожа Патриша, като оправдава постъпката си с неспособността на Джо да говори. Не ѝ позволяват да остане и тя няма да прости това на епископа.

Интересно е и предшестващото договаряне между попа и епископа, епископът мисли така:

- Джо е болен и немощен човек, затова дори и да върши нещо, което е в разрез със законите на светите отци, ние трябва да го разберем и като истински братя по вяра да

му простим, естествено, ако покаже истинско покаяние. Него можем да изповядаме и причестим.

- И аз мисля така – съгласява се попът, който е известен с това, че рядко следва твърдо линията на по-високата йерархия.

- Нейните мотиви и действия не са в съответствие с християнското учение – продължава епископът и добавя: – Мисля, че трябва да ѝ откажем причестяване, докато не се уверим, че е стигнала до покаяние.

- И според мен е така – и вторият път се съгласява поп Захарие.

Когато стигат до въпроса за венчанието, което отначало отказват, захващат разговор за госпожа Патриша, жената, която ненадейно се появява в тяхната енория и епархия и за която нищо не знаят.

- А може би, ваше преосвещенство, грешим за тази жена. За нея нищо не знаем, а я осъждаме, докато сериозни хора твърдят, че много добре се грижи за Джо.

- Грижи се добре, това е истина, но докога? – епископът не се съгласява с мнението на попа.

- Аз казвам, че за жената не знаем!? – в попа проработва нуждата да оспори становището на по-високата йерархия, много държи на епископа, но повече държи на своето мнение.

- Селско дете си, както и аз – както винаги, тихо и отмерено, продължава епископът, – и добре знаеш колко трудно се подковава жребец и колко хора трябва да го държат. А как мислиш, колко ли трудно ще е да се подкове жребец върху лед?

- Е, не съм и мислил досега за това – гърлено се засмива попът и продължава: – Мога само да си представя на какво ще прилича.

- А можеш ли да предположиш, прости ми Боже, какво би представлявало подковаване на дявола върху лед? – епископът продължава шеговито.

- Е, тук би била безсилна и федералната полиция – шегува се и попът.

- Ами виж, приятелю мой и брате в Христа, жената, за която говорим, сама би била в състояние да подкове дявола върху лед.

Поп Захарие дълго ще носи в съзнанието си тези образни думи на епископа и това ще му бъде мотивът да наблюдава и следи тази жена чрез представата, която другите хора нямат.

Срещата на братята при епископа протича по най-добрия начин. Съгласувано е Боро да се върне при семейството си със сто хиляди долара.

Следва още една среща, за която упорито настоява госпожа Патриша. Епископът, пак с поп Захарие, се отзовава и дори посещава техния дом. Въпреки цялото внимание, което показва домакинята, тя не може да не се намеси, не е доволна от споразумението между братята:

- Аз нищо не бих му дала, щом е такъв – повтаря тя, пък и тази вечер започва с това.

- Сестро Патриша! – смирено започва епископът: – Братята са си братя, ако братята са се споразумели така, то сте длъжна да уважите това...

- Не е изкарал тези пари, не се интересува от брат си, а от парите – прекъсва тя преосвещенството.

- А от какво се интересувате вие, драга госпожо, от любов може би?! – спокойно продължава епископът.

- Аз обичам своя Дундьо... – пак го прекъсва, и като казва това, се изкикотва.

- А-а, обичаш го, а!? – гърми басът на поп Захарие.

- Обичам! – казва тя и с още по-висок глас.

- Ами къде го намери него, толкова богат, болен и стар? Как не намери мен, такъв снажен, и не се влюби в мен? – продължава да гърми басът на поп Захарие.

- Вие сте женен човек. Срамота. Не съм ти „свалячка“. Срамота, женен и поп при това – не се оставя обидената Патриша.

- А ти си онази, дето върху лед дявола подковава! – измърморва попът в брадата си, хвърля поглед към епископа, за когото са предназначени тези думи, и млъква.

Джо е изповядан и причестен, а на госпожа Патриша е лишена от това право. Венчанието е одобрено, но този въпрос няма да се разглежда, докато не мине годишнината на покойната Мери. С тези събития Джо успокоява съвестта си и продължава да се оправя.

Скоро Джо се издължава на брат си Боро, изплаща му договорените сто хиляди долара, в дома си организира прощална вечеря, на която се отзовава и епископът, и му пожелава добро здраве и дълъг живот.

Боро заминава за задоволство на Джо и за възторг на Патриша. Окончателно е елиминирала главния наследник и опасността от постоянна физическа заплаха, но още след два часа съска от злоба, защото Боро е взел със себе си всички важни документи на Джо, завещания и списъци на ценни книжа и имущество.

Боро, докато е в дома на Джо, постоянно предизвиква гръмогласни свади, свистят заплахи и физически атаки, а с неговото заминаване настъпва спокойствие, възцарява се ред и мир, и любов, която госпожа Патриша „издига до платоническа“. Джо вече не може да си почива, ако не е облегнал глава на гърдите или в скута на Патриша, а тя го гали, почесва и непрекъснато го целува. Действително, Джо се чувства съживен и има онова, за което копнеят всички хора на планетата – любов и богатство.

Трябва да разберем болния Джо, когато изпитва такава радост от спокойствието въщи. Брат му насажда такъв страх в неговата съпруга, че преди да замине съществува реална опасност тя да си събере багажа и да отиде при някой друг старец, може би по-млад и по-богат.

Джо си мисли, че е почувствал у нея това колебание и истински се плаши.

С атаките си Боро заплашва и Джо, понякога размахва и юмрук, а е достатъчно само веднъж да го стовари върху това крехко тяло. Джо се бои, убеден е, че Боро е в състояние да извърши такова деяние, защото вече го е гледал, докато бие покойната Мери. Освен този страх, в него се е насадил и един много по-силен.

Джо е вярващ, но и много суеверен човек. Източници на неговите страхове са нощни обитатели, духове, вещици и върколаци. От срещата с върколак и стреса, който преживява край Тошовия кладенец като момченце, изобщо не може да се освободи от тази напаст, която продължава да го тормози в сънищата. С порастването сънищата стават по-редки, но с остаряването се подновяват, а откакто става немощен и без възможност да си служи с краката (от върколака край Теодоровия кладенец се спасява именно с бързината на краката си), сънищата го довеждат до лудост. И което според него е най-зле, малко спи и в тъмните нощи, докато е в полусън, постоянно го издебва върколак, а преди това го издебват духове. През деня съзнава, че това са илюзии, но нощем разумът не може да ги преодолее и Джо не може да се преборва с тях. Върколака от детството си видя за втори път непосредствено преди заминаването на Бора, оттогава не му излиза от ума и, след като се спусне мрак, дори и за минута не смее да остане сам въкъщи. Боро тогава му се присмива, а госпожа Патриша се притеснява, защото вече никъде не може да отиде без него, дори и до най-близкия магазин.

В глуха доба, веднага след полунощ, тогава, наистина трябва нещо да се случи в дома на семейство Зорич. Предизвестява появата си с неясни звуци, следва бурно завихряне, претичване, клатене, скърцане и събаряне на мебели и хлопване на врати. Джо се разсънва, примира от

страх и ясно вижда върколака. Патриша също вижда нещо да се движи, а Боро вижда дух.

На разсъмване всичко в жилището е в безпорядък, никъде нищо не е останало на мястото си. Обитателите на къщата с часове седят, обзети от страх и изумление. Не помагат и таблетки за успокоение. И тримата разказват какво са видели и как са прекали нощта, като гадаят причините и последствията. Боро отстоява своето обяснение на феномена.

- Това беше духът на покойната Мери, която и в гроба няма спокойствие. Дойде да ни предупреди да изхвърлим от нейната къща и нейното легло държанката...

Джо това предположение приема като възможност и още от първия сумрак трепери пред връхлитането на нощта и възможното повторно посещение на духа.

И Патриша истински се уплашва, край нея е неподвижният ѝ мъж и настроеният ѝ като разбойник девер, който е в състояние да я помете заедно с духа. Понеже духът е подло подготвената му клопка за Джо, той знае за тази натрапчива идея на Джо от детството.

След заминаването на Боро Джо започва да се освобождава и от този загнездил се дълбоко в душата му призрак.

Глава 10.

- Благодаря на Господ Бог, че се отървахме от оня дявол – дни наред не престава да повтаря госпожа Патриша. – Сега сме сами, аз и моят Дундьо – бързо се спуска и го целува, независимо дали са сами или има някой друг, а след това добавя: – Нали така, хъни? Бог ми е свидетел, ще се грижи за теб твоята женичка...

Точно по това време Александър пише последните глави на романа, вдъхновен от богатството на живота на господин Джо. Тъй като романът е на сръбски език, още от самото начало е осъден на малък тираж и по-тесен кръг читатели, понеже Александър не може да го напише и издаде на английски езика, затова предлага на Джо да подпомогне книгата в размер разходите по отпечатването, което прецени на около пет хиляди долара. Джо не взема отношение месеци наред, но след появата на госпожа Патриша и с нейно съгласие прие да откупи двеста и петдесет книги на цена двадесет долара всяка, което е размерът на предполагаемите разходи, за които говори господин Александър.

При настъпилата домашна тишина идва ред на четене на ръкописа, който писателят донася, щом завърши някоя глава, но Джо още тогава едва може да чете дори кратки вестникарски статии, а госпожа Патриша не може да му помага, защото постоянно е нервозна, както казва, като се оплаква от присъствието на Боро. В романа, както е било и в живота, младият влюбен Джо нарича своята Мери женичка, а тъй като Патриша „желае“ по всичко да прилича на първата му съпруга, настоява от него да ѝ говори гальовно, да я нарича „женичка“.

- Хъни, нали е хубава твоята „женичка“? – казва му тя всеки път, когато допълва с нещо тоалета си, променя фризура си или лака за нокти и задължително сяда срещу него, за да може той добре да вижда нейните колене и „дълбочините“ ѝ.

В рамките на един месец след заминаването на Бора Патриша преобръща всичко в къщата, сменя спалнята, мебелите..., сменя и помещението за хол:

- Знаеш ли, хъни, ние се обичаме, искаме да имаме свой живот... – а Джо се усмихва на всичко това и се наслаждава на вниманието, което му е липсвало.

Идва редът и на другата част от къщата, апартамента, който дават под наем. Изхвърля заварените наематели. Тъй като живеят тук от десетина години и са се сприятелили с Джо, отначало са изненадани, искат да разговарят с него, а след като за това не им е дадена възможност, разочаровани си събират багажа и се изнасят.

- Защо ги буташ, те са добри? – още след първата атака срещу тях ще каже Джо.

- Държат се прекалено свободно и знаят прекалено много за нас. Не искам никой да ми се намесва в новия живот. Нали така, хъни? Ние искаме да си имаме свой и само свой живот. Не ни ли е хубаво? Виж го, колко ми е хубав, моят малък Дундъо...

Тя пуска в апартамента като наемателка една стара дама, но и нея изгонва при първа възможност, с обяснение, че и тя се опитвала да научи прекалено много. Джо не може да вникне в истинските причини на нейните действия, но не прави това на въпрос.

От деня, в който тя влиза в живота на Джо, започва да охлажда отношенията с всички семейни приятели и познати. След половин година техният дом не се посещава вече от никой от старите приятели и познати, които дори не се и обаждат по телефона, с изключение на двама от тях – писателят Александър и брокера Майкъл. Но къщата все

по-често се посещава от непознати на Джо лица, приятели и роднини на Патриша, както ги представя тя.

И с Александър и Майкъл има уреждане на малки сметки, но те са единствените от предишните познати, с които не настоява за раздяла, както нарича обидите и разгонването на семейните приятели.

От десетилетия брокер на Джо е Майкъл, който води и знае цялата му финансова история и значително влияе върху качеството на неговите ценни книжа. Патриша иска прекалено бързо да навлезе във всичко това, настоява Майкъл да ѝ направи инвентарен списък по лотове, но по навик той желае да прави това изключително със съгласието и в присъствието на Джо. Джо все още има сила да подкрепя това, а тя изразява яд и към двамата. Все пак, все още не се решава да го отстрани, все още не е овладяла материята на сложните за нея ценни книжа.

С господин Александър започва престрелка по съвсем друга причина. След като изчита около осемдесет процента от ръкописа на романа за Джо, започва прекалено много да се намесва, да настоява за промяна на съдържанието и особено настоява в рамките на романа да се намери място и за нея. Писателят от самото начало замисля романа да завърши със смъртта на съпругата Мери, понеже на човек след осемдесетата му година не може и да му се случи нещо, което да вдъхнови писателя, и затова, като се мотивира по този начин, отказва да направи това.

Във всеки следващ разговор тя повишава степента на настояването да ѝ се намери място в романа.

- Книгата замислих преди твоето появяване, госпожо Патриша, историята завършва с връхлитането на болестите върху старците, госпожа Мери, а след това и господин Джо. Аз нямам вдъхновение да пиша за красотите на живота, който стремглаво си отива. За теб тук

няма място, това трябва да ти е ясно! – Александър е последователен и категоричен.

- Знам, господин Александър, но ние плащаме тази книга, тя е наша... – и тя остава последователна.

- Уважаема госпожо Патриша, запомни това, което ще ти кажа. Книгата ще бъде написана както е и замислена, ще бъде и издадена в срока, в който съм обещал, без оглед на финансовите обстоятелства. И особено добре запомни това, книгата пиша аз, аз съм авторът, и книгата е моя. А дали ще спазите договора, наистина, устен е, да откупите двеста и петдесет книги, това е въпрос на твоя морал. Напомням ти, лично на твоя, и моите отношения с Джо заради това няма да се променят. Ще преживея и без откупуването и с откупуването, но не бих могъл да преживея, ако напиша роман по твоя диктат...

Трудно се примирява с това, че я няма в книгата, макар и периферно да е спомената, и няма да прости на Александър за това, но все още няма да го прогони от къщата, както направи с всички останали, защото той още ѝ трябва като човек, който работи в църквата и чрез който има намерение да осъществи някои от своите цели.

Независимо от упоритите опити, новата съпруга не може да отклони Джо от църквата, схваща, че няма да може да направи това, а църквата за нея е опасен противник, един от наследниците от завещанието, който завежда дело срещу нея и техния брак. Това дело може да разруши основите на нейния строеж, затова Александър е много скъпоценен за нея като единствен мост към враждебно настроените църковни хора, както ги възприема тя. Успява да заведе Джо при адвокат и да подпише ново завещание, според което главният наследник е тя. По предишното завещание Боро наследява половината, в новото е елиминиран. Изключени са и тримата бивши приятели. Високият процент на църквата е сведен само до единия от двата апартамента на къщата, но именно заради

това е бясна, защото стойността на поделената къща пада драстично.

- На каква църква... – напада тя Джо и го разплаква.

- Това е мое задължение, което съм наследил и не мога да не го спазя – защитава се той и трие сълзите си. С Джо са свързани прекалено много открити въпроси, тя все по-трудно ги преодолява, но не се примирява, и в тази суматоха се появява една нова негова особеност, ако не и болест, много лесно се разплаква.

- Жал ми е за Джо, заради неправдата, която му наенася църквата. Нали така, хъни? – при всеки контакт с господин Александър, а това е почти всеки ден, госпожа Патриша започва тази история, спуска се да целуне своя Дундьо, и продължава: – И ти, Александре, можеш да помогнеш.

- Как бих могъл да помогна? Аз съм само обикновен чистач там – протестира Александър.

- Знаем, но там държат на теб, управата, секретарят, а дори и епископът никога не е минал покрай теб, без да се спре и поразговаря с теб – продължава тя.

Господин Александър в този случай престава да говори за това, но е подбуден да размисли как по ефикасен начин да внесе в църковните кръгове истината за чистотата на душата на Джо, нещастieto, че хората не го разбират, и истината, че много добре е обгрижван в дома си, че е зависим човек... Той прави това при всеки удобен случай, такава има всекидневно, а той умее да ги използва, знае кои личности създават общественото мнение, затова въздейства върху тях, така че скоро Джо става все пощастлив, вече от него не извърщат масово глави, а някои от старите му приятели вече се ръкуват с него, като целенасочено заобикалят ръката на госпожа Патриша.

В дома на брачната двойка Зорич най-накрая протръгва, Джо от неделя до неделя ще повтаря и си спомня имената на всички онези, които му се обаждат или

му подават ръка, и живее за една ръка повече, която приятелски ще се протегне още на следващата неделя, вече мисли и за масата, на която ще седне и приятелите, които е възможно да се присъединят към него. Патриша е доволна, заради успокояването на Джо, който преди това изобщо не ѝ дава мира. Тя преценява, че най-накрая е постигнала планираната начална позиция, от която да започне своите действия за вкарване на Джо в паяжината на агенцията и дружеството.

За три седмици се изреждат на гости брачните двойки Елизабет & Дуайт, Ен & Марк, Маргарет & Джек и Барбара & Том, както и госпожите Роза и Мици, всички поотделно, а накрая тя прави и първото парти в този състав. Господата Майкъл и Александър тя държи извън това. Тя е много доволна, успява и да поддържа Джо в добро настроение, представя му новите познанства през илюзиите, които освежават и правят по-красив живота.

Именно по времето, когато госпожа Патриша мисли, че е постигнала главните цели, особено онази с притъпяване на църковното острие, и след узнаването на факта, за който още отпреди упорито я убеждава господин Александър, че църквата не участва, а камо ли да е завела делото за развода, върху брачната двойка Джо & Патриша ще се стовари огън небесен.

Човекът, който последователно работи за Боро и още по-упорито срещу Джо, е Джордж. Той наистина прави много за Боро. Още преди това му издейства здравно осигуряване и безплатна операция, която струва около деветдесет хиляди долара. Отзовава се на всички молби на Боро, когато му е необходим преводач, той го откарва до летището и изпраща, когато заминава за Сърбия. Той поема и ангажимента да представлява интересите на Боро в Америка, и той се държи като негов представител, той подава исквата молба за унищожаване на брака и нова

искова молба – за обявяване на новото завещание за недействително.

Когато Джордж кара Боро на летището, още не изминал и една миля, ще попита:

- С колко пари те изпрати брат ти?

- Вярвай ми, не знам, мой добри Джордж – отвръща Боро и добавя. – Преди да вляза в автомобила ми тикна в джоба този плик. И тъкмо се каня да го отворя – от джоба си вади бял големичък плик, откъсва ръба, вади банкнотите и пред Джордж като свидетел преброява хиляда долара.

- Пу! Не го е срам! – смаяният Джордж плюе по посока на волана.

- Измами ме, братко мили, измами ме родният ми брат... „Леката жена“ не е дала... – на Джордж е мъчно да гледа болния Боро, който плаче като незащитено момченце.

- Кучи син, и той е като оная – добавя Джордж.

- Какво да правя, братко? Оставих си тук здравето! Срам ме е да съм с празни ръце след четири години... Кой ще ме приеме такъв и без пари? Помагай, мили Джордж! – говори и неудържимо плаче докрай отхвърленият и измамен наранен брат.

- Връщаме се! – извиква Джордж: – Няма да ходиш в Сърбия, няма, аз не давам... Ще получиш всичките сто хиляди или мен няма да ме има... – гърми гласът на Джордж, а той забавя автомобила и търси място за обратен завой.

- Недей, братко, недей! Карай ме, аз повече в онази къща не бих могъл да вляза, гади ми се и от мисълта за това... – Боро не престава да рони сълзи: – Когато се появя пред онази проклета врата, в същия миг ще получа още един инфаркт... Карай ме на летището, мили братко! – вайка се той, с колкото му глас държи.

- Добре, ще направя така, каквато е волята ти, макар че бих искал да не го правя – още малко и Джордж ще пророни сълза.

- Карай ме, но не ме забравяй – през плач заеква Боро: – Кажете на епископа за моето най-ново нещастие, кажете, че Джо не удържа на обещанието си, което даде на него, измами и мен, и него. Чрез съд го принудете да ми даде моите пари, прогонете държанката, аз съм ограбен човек...

- Ще го направя, приятелю Боро, ще го направя, ще го принудя да даде всеки твой долар, да не се казвам Джордж – с тези думи завършва разговорът, а до летището ще мълчат, Джордж – обзет от бяс, а Боро не преставащ да хлипа и плаче.

От всички страни се стоварват потоци от обвинения и заплахи, този път насочени повече срещу Джо, отколкото срещу Патриша, защото от нея не се и очаква нещо по-добро. Скъсани са и най-тънките нишки, свързващи го с всички познати, продължават телефонните обаждания с обвинения, има дори и такива, които не познават нито Джо, нито Боро, просто се обаждат, за да осъдят постъпката. Връзката с външния свят се свежда до един индивид, господин Александър, който именно тогава, в църковните среди, твърдо и ясно застава на страната на Джо. Заради това има все повече неприятности, но той е и по-предприемчив.

Интелектуалците, които бягат от войните, но са по-възрастни хора и не знаят английски език, след заселването си в Америка преживяват всякакви видове спадове, а преди всичко екзистенциален – материален. По никакъв начин не могат да работят онова, за което са учили – интелектуални дейности, не са способни да вършат физическа работа и не са в състояние да изкарат и за най-основните жизнени потребности – храна и сън. Но все пак, всички започват американския живот с физическа работа и надежда, че ще

започнат работа по своята специалност, а в това отношение почти никой не успява, но техният житейски и трудов опит все пак изплува на повърхността и повечето от тях накрая си намират средно платена работа, професия, която не изисква сериозни физически усилия. И във всички по-късни фази от значение е първата работа, с която е започнал, защото в Америка всички кандидатствания за работа се свеждат до препоръки от предишните работодатели. Пътят на Александър по нищо не се различава, и макар с висше образование и богат трудов опит, намирането на работата по почистването на църковните помещения приема като дар божи и трябва постоянно да се бори за нея, понеже, обективно погледнато, около църквата има много хора, които се конкурират за тази работа. Църквата, по не съвсем ясни причини, често сменя работниците на тези работни места и реално е да се очаква, че и смяната на Александър в някой момент ще дойде на дневен ред. Той се опасява от уволнение, а когато това започва да се подготвя, той усеща това в началото, убеждава се, че някои от хората, свързани с църквата, му правят сечено. Затова повишава степента на почистване, но точно по времето, когато е най-чисто и когато всички помещения са почисти, отколкото когато и да било от съществуването на църквата до момента, както казват обективните наблюдатели, точно тогава започва да получава забележки, от общ характер, в които се казва, че управата не е доволна от неговата работа.

В началото само отец Атанасие не го приема радушно, всички останали са благосклонни към него и след една година с повечето се сприятелява. А грешките, които Александър допуска на работа, допуска именно в сферата на своята работа – в църквата, а не в останалите многобройни помещения на църковната община.

„Александре, моля те, почисти кърпета (carpet) в църквата – отец Атанасие (father Atanasie)“ Една събота,

когато не е ден за почистване на църквата, Александър намира това съобщение на таблото за обяви в кухнята. Тъй като преди това вече е видял, че в църквата има известна активност, след като всички напускат църквата, в съответствие с практиката, която иначе има, отива в храма и проверява чистотата. Има незначителна по обем работа, извършва я и се връща в училището, там да довърши започнатата работа, а след връщането си заварва това съобщение.

Александър не знае какво означава английската дума карпет (carpet). Събота е, за другите е неработен ден и няма кого да попита. Мисли си, че става дума за един от десетките предмети в олтара, на които иначе не знае наименованията и на сръбски език, затова се запътва към олтара, тъй като там няма нищо непочистено, отново проверява залата на църквата, но там не намира непочистения предмет от съобщението. Едва когато се завръща вкъщи и поглежда в речника, узнава, че думата карпет означава килим.

Припомня си всички килими в църквата и остава с убеждението, че всички са чисти и са такива, каквито ги е оставил след почистването им в четвъртък. Обаче, когато в понеделник идва на работа и бърза да прегледа църквата, е изненадан, чуди се на самия себе си как е могъл да не види толкова боклук на килима в частта на пода под предпоследната църковна пейка.

Очаква и е готов да получи думи на укор, но до това не се стига, а ето сега, толкова месеци по-късно, идва обвинение, изложено с нечист език.

- Казах му веднъж да почисти карпета и не поиска да се подчини – отец Атанасие се оплаква пред шефа на Александър.

Друг случай става в началото, след като Александър постъпва на работа. На двора среща отец Атанасие и след

като си разменят поздрави, отецът казва на Александър да отиде в църквата и да източи водата от купела за кръщение.

Александър познава само малки и бедни църквички, в първия момент е очарован от църквата света Троица и нейния разкош, където за пръв път вижда доста нови предмети. И купела спада към онези, които го впечатляват.

След като се разделят с отеца, той продължава към църквата и се запътва към купела с цел да източи водата и евентуално да го почисти. Изненадва се не малко, когато намира купела празен. Първата му мисъл е, че това не е купел, както си е мислел дотогава.

Запътва се към друг съд с вода, естествено, знае и за него, за разлика от първия този може да се мести, затова заключава, че щом онова не е, то това трябва да е купелът. С усилие повдига съда с двадесетина литра вода, изнася го зад църквата и го излива на тревата. Отива да го измие и тогава забелязва, че върху него е гравирен надпис „HOLY WATER“. Знае, че думата „water“ означава вода, а другата дума по смисъл се досеща и правилно предполага, че е излял СВЕТЕНАТА ВОДА.

Александър и за светената вода не знае много, знае, че се свети веднъж годишно и че вярващите я пият за добро здраве. Не го е толкова страх от последиците, колкото му е неприятно заради оскверняване на светинята. Наистина се притеснява и започва да размишлява за неприятностите, които може да има и свещеника на църквата. В този момент минава директорът на църковното училище господин Макариос, който е добър и общителен човек. Александър го моли да влезе в църквата и да му покаже кое е купелът. За миг всичко става ясно.

- Макариос че не си ръкоположен, ти си завършил училище за свещеници, би ли могъл да помогнеш отново да осветим вода? – пита Александър с не много чисти мисли.

- Не, това може да направи само ръкоположен свещеник – без да се колебае, отвръща Макариос, малко

размисля и добавя: – Виждам, че ти е тежко, но знам, че си направил това от незнание и затова не се бой.

- Може ли да се донесе малко светена вода от друга църква и да се смеси? – пита Александър, почти готов да тръгне веднага. – Светена вода трябва всеки ден – добавя той.

- Може, но не бих те съветвал. Трябва да се каже на отец Атанасие – директорът изцяло подкрепя такова решение.

Макар и уведомен за случая, отец Атанасие не свети вода, съдът стои празен. Александър е научил вече всичко за свойствата и ролята на светената вода и поради това се притеснява все повече.

Светената вода стои в църквата една година, тя е светена и не може да се развали, затова хората вземат от нея и я пият като лек. Когато някой вярващ се приближи до празния съд, чувства на неудобство и срам обземат Александър.

Едва след около половин година поп Атанасие ще свети вода, а толкова чакане говори на Александър за неблагоприятност към него. Но все пак, и за този грях не го порицават.

Трета случка с Александър на работа ще стане непосредствено след изливането на светената вода. Още при първото почистване на църковните помещения забелязва сериозния проблем с почистването на килимите от капчиците восък от свещите, восъчните петна от капане и наслояване с десетилетия доминират над останалото замърсяване на всички постелки. Интелектуалецът не може да устои на предизвикателството и не престава да мисли за възможно техническо решение за отстраняване на тези восъчни петна. Дори посещава десетина църкви в района на Лос Анджелис с цел да види как се справят там с това. Изненадан е от откритието, че никой не е намерил приемливо решение – при всички постелките са замърсени

по един и същ начин. Някои твърдят, че петната могат да се почистват чрез гладене по специален начин. Александър пробва това и още от първия опит установява, че тънките платове могат да се почистват от восъка чрез гладене, но при по-дебелите восъкът се топи и прониква по-дълбоко в мокетите и килимите. Когато открива правилното решение, дълго се смее, защото още веднъж се оказва, че всички дълго търсени решения за големи проблеми, винаги са прости решения. Това се оказва много просто – чрез нагряване със сушуар се разтапя восъчното петно, като същевременно се нагрява и порьозна хартия или гъба до него, с която разтопеният восък просто се попива. За един ден отстранява всички восъчни петна, появили се някога в църковните помещения. Това почистване очевидно подобрява общото впечатление за чистотата на църковните помещения. А тъй като това става по времето, когато Александър е порицаван затова че не поддържа чистота, той бърза да отиде при поп Атанасие, за да го уведоми за това – да се похвали. Божият слуга дори не го удостоява с поглед, а подмята:

- И трябва да чистиш. Църквата е мръсна! – изговаря това ядосано и понечва да се отдалечи.

- Онова, което е мое задължение да чистя е много чисто – отвръща Александър и добавя: – Моля ви, отче, покажете ми поне едно нещо, което не е чисто, а е мое задължение – Александър за пръв път възразява на някого, свързан с църквата.

- Не, ще го покажа първо на шефа ти! – грубо отвръща протоиерей Атанасие и тръгва.

Александър отива в църквата с намерение допълнително да я прегледа с цел още веднъж да се увери в реалното състояние на чистотата, но дори и след педантичното оглеждане на всички детайли на църквата, остава с убеждението, че неговата част на задължението наистина е изпълнена по най-добрия начин, затова приема порицание-

то като още едно потвърждение за неблагоприятното отношение на свещеника към него.

Непосредствено след тази случка ще бъде събран персоналът отговорен за почистването на църквата, предвождан от шефа си и от отец Атанасие, показват им непочистени места, порицани са всички заедно, понеже църквата трябва да бъде чиста и всички трябва да отговарят общо. Към частта от работата, която е задължение на Александър, няма забележки, а други части от църквата са мръсни.

За един детайл все пак е отговорен – става дума за малка повърхност от автомата за електрическите църковни камбани, с много бутони, а той, от страх да не включи камбаните, никога не почиства праха от нея. А прахът се забелязва. На следващия ден след споменатата инспекция, в осем часа сутринта, щом идва на работа, Александър отива в олтара, за да почисти предната страна на автомата, но продължава да се бои, че ще включи камбаните.

Щом докосва автомата, загърмяват и трите камбани на камбанарията, заехтяват над квартал Сан Сава. Не знае как да ги спре, притеснява се, изтичва пред църквата, за да намери помощ, озърта се и особено към дома на отец Атанасие, който е в непосредствена близост до църквата.

Уплашен, първото, което му идва на ум, е романът на Добрица Чосич, в който картинно е описан звънът на църковните камбани, с който сърбите се призовават за война срещу Австро-Унгария, и си представя как безброй въоръжени хора от Сан Сава започват да се стичат на хълма, пред църквата, отзовавайки се на военния призив. Накрая се сеща за електрическия шалтер, изтичва до него и изключва тока в целия църковен комплекс. Камбанныят звън спира, а той след това очаква да се появи фигурата на отец Атанасие с думите, че го отстраняват от работа.

Персоналът още не е дошъл на работа, отец Атанасие точно тази нощ не е спал в своя дом, а епископът си

мисли, че техници по поддръжката поправят камбаните, така че за този камбанен звън никои не говори.

Всички тези случки са станали отдавна и не са причина за рязкото охлаждане на отношението на църковните хора към него, заключава Александър и все повече вярва, че истинската причина е неговото позитивно отношение към отхвърлената брачна двойка Патриша & Джо и първоначалното нерадушно отношение на отец Атанасие към него. Особено зле настроени са към неговото писане на книга за Джо, убедени, че сюжетът му е от настоящия момент. Александър се сблъсква с такива атаки:

- Твоята работа е да чистиш, а не да драскаш...! – веднъж го провокира Джордж, за когото нищо не е толкова сладко колкото да подценява интелектуалните предизвикателства.

- Аз като пиша „чистя“! – отвръща му Александър и го оставя да разсъждава върху това, което му е казано.

- Чувам, че пишеш книга за моя бивш приятел!? – друг път му подхвърля господин Леонард. – Само да не си ме споменал случайно някъде! – прозвучава като заплаха.

- Да не би ти, господин Леонард, наистина да си мислиш, че за теб изобщо би могла да се пише някаква книга?! – специално на него Александър не иска да му остава дължен.

Колкото повече обвинения се сипят върху Джо, толкова по-упорито Александър разпространява противоположни истории и има значителен успех в това начинание, но и все повече около себе си чувства охлаждане, което се предизвиква от една отговорна група от църковното настоятелство. Тъй като теренът не е достатъчно подготвен за изхвърляне на Александър от работа, отговорните от настоятелството го отлагат до появата на вече обявената книга, тъй като смятат, че съдържанието ѝ ще даде достатъчно поводи за това.

Александър особено държи на един от членовете на църковното настоятелство, господин Матей, който е сериозен, справедлив и ценен във всички групи, високо се котира и пред епископа. Веднъж, при случайна среща, той най-грубо го напада:

- Мислех, че си по-мъдър човек. Изненада ме това колко упорито защитаваш онова, което трябва да се осъжда. Мисля за случая на Джо и Боро. Не само че заради тази грешка ще изгубиш работата си, ще изгубиш приятелите се, а малцина са онези, които за кратко време са успели да спечелят толкова много приятелства, колкото ти си успял. Мен вече си ме изгубил! – изригва господин Матей и вече се кани да тръгне.

- Приятелите, които ще изгубя заради това, че се водят от лъжи не са и заслужавали моето приятелство – Александър иска със силни думи да задържи вниманието на Матей.

- Тук единствено ти си служиш с лъжи! – вика Матей и продължава: – Единствено ти говориш, че Джо е обезщетил Боро със сто хиляди долара и това е твое твърдение, а всички безспорно знаем, че му е дал само един процент от това. Също от теб излизат лъжливите приказки за непочтено поведение на Боро, а всички знаем, че става дума за наивния и крайно непочтен човек. Ти подкрепяш и онази долнопробна държанка и лешоядка...

- И ти ме изненада – Александър не повишава тон, говори спокойно, така че Матей да не обърне гръб, преди да е чул каквото и да било: – Приемах те за човек на думата и аргументите, а се показваш като човек с изключително общи твърдения. За случая дори нямаш първоначална информация, а вадиш твърди заключения.

- Какво имаш предвид? – Матей проявява интерес.

- Ако искаш да чуеш човека, който всеки ден е в този дом, който знае всичко, като се започне от покойната

Мери, та през Боро и Джо до Патриша, трябва да се срещнем на друго място и да поговорим за това.

Срещат се и продължават разговора. Александър започва от началото, разказва за насилственото пристигане на Боро в дома на Джо. Разказва за всички ужаси, които преживява покойната Мери от него, дори и побои. След това започва да говори за един случай, като подчертава, че го разказва за пръв път.

Обадило му се по телефона едно семейство, което Матей не познава, но са добри приятели и с Александър, и с Боро, и помолили Александър веднага да отиде у тях. Александър се отзовал. Още на влизане в дома им видял, че съпрузите са притеснени. Домакинът, без заобикалки, започнал да му разказва за необичайната случка, която им създала тази грижа, защото не знаят как да постъпят. Той и съпругата му си помислили, че най-добре е да се посъветват с господин Александър, който е близко до всичко това, а не желали това да се разпространява. Тогава домакинята продължила да разказва: тъй като този ден заминавала за Белград, предния ден отишла у Джо да си вземе довиждане. Когато станала и си тръгнала, както правела всеки път преди това, забързан и усмихнат се приближил Боро, прошепнал ѝ:

- Ще те изпратя до колата, мила сестро... Как ми се иска да съм на твоето място, да вдъхна нашия въздух, ама виждаш как е, Мери умира, а и Джо е близо... – и като я държал под ръка не преставал да говори, докато не стигнали до гаража, след това той тичешком влязъл и излязъл от него и като ѝ подал едно пакетче, продължил: – Родиха ми се внучета, сестро мила, не съм ги и видял. Направи ми услуга, добра жено, занеси им по две-три шоколадчета, които сложих в това пакетче. Няма да ми откажеш, не дай Боже.

- Нямахте да ти откаже и повече да беше, за приятел поне толкова мога да направя – отвърнала тя, докато влизала в колата.

Сутринта, докато опаковала багажа си, домакинята търсела място къде да сложи пакетчето, което държала в ръка, и изведнъж теглото му ѝ се сторило съмнително, повикала мъжа си и му каза, че това не могат да бъдат само шоколадчета. И мъжът изразил съмнение. Дълго време размишлявали и накрая се разбрали, ще разопаковат пакетчето, ще видят съдържанието и пак ще го опаковат, защото другата страна не може да знае каква е била първоначалната опаковка.

- И ето какво намерихме – казала загрижената домакиня, отишла в стаята и донесла отворена кутия от детски обувки.

Злато!?

И Александър се изненадал, като видял пред себе си петдесетина златни предмети: жълтици, пръстени, огърлици..., всичко на Оттогава през главата му са минали множество мисли и картини, но една е най-ярка, и когато се спомене Боро, тя отново се появява пред очите му. В съдържанието на пакетчето имало и три окървавени зъба със златни коронки.

- Какво да правим? – ще попита домакинята.

- Какво да правим? – вайка се и домакинята.

- С това не мога да мина през митницата! – почти паникьосано добавила тя.

- Ами ето ви решение! – точно в този момент на Александър му проблясва една идея. – Ти, госпожо, заминавай за Белград без пакетчето, а ти, веднага от летището, след като я изпратиш, отиваш при Боро. Поседи малко, а като си тръгваш, подлъжи го да излезе с теб навън. И тогава му кажи, че американските митничари с детектор са отделили от торбата пакетчето и го разопаковали. И кажи, че едва пуснали съпругата ти през границата и че едва са

ти върнали пакетчето... И го уплаши, кажи му, че тя е трябвало да каже името на приятеля, чиито „шоколадчета“ носи.

- Александре, истина ли е всичко това, което разказа? – с недоверие пита Матей.

- Това е само първата част на историята за златото – отговаря Александър и продължава: – За случая с Боро щях да проявя някакво разбиране, ако не се случи друго. Трябва да ти кажа, че Боро и сега не знае, че аз знам за това златно пътешествие. Това е важно за разбиране на случката, която ще последва. Една седмица след връщането на златото, се отбих в дома на Джо, както обикновено, без да се обаждам предварително, и се изненадах от тъгата, която ги беше обзела. Ако Мери не беше там, щях да си помисля, че тъгата е заради смъртта ѝ, тъй като вече беше приближила и ѝ оставаха броени дни. Толкова бяха обсебени от нещо, че нито един от тях не отговори на поздрава ми. Не можах да вникна в причината, затова мълчах. След няколко минути, с насълзени очи, се обади Боро. Просто невероятно е това как този човек е в състояние да заплаче, когато му е необходимо:

- Неволя ни сполетя, брате Александре. Неволя! Ограбени сме!

- Окрали горката Мери. Изглежда в болницата... – с тъжен глас добави Джо.

- Той! Той! Той! – повтаряше госпожа Мери, която беше на границата на разсъдъка, и с пръст сочеше Боро.

- Някакъв санитар, постоянно го споменава... – допълни Боро.

- Вече три дена, всеки ден отиваме в болницата и претърсваме всички кътчета, където е минавала или е желело да мине оттам, но напразно... – Джо говореше повече на себе си.

- А знаете ли какво ми дойде на ум? – почти въодушевено извика Боро, стана от стола, за да бъде по-убедите-

лен, и продължи: – Казват, че болниците имат сейфове за скъпоценности, може би клетата, докато все още е била с целия си, го е потърсила и оставила там за съхранение.

- Може и така да е – съгласи се Джо.

- Да вървим! Веднага в болницата! – предложи Боро, все още въодушевен от идеята. Обърна се към мен и добави: – Ела и ти с нас, ела, братко, помогни...

Познавах всеки накит, който госпожа Мери носеше в последно време, запомних и повечето от пакетчето, затова попитах какви накити е носела, когато е отишла в болницата, и установих, че всичко това вече е в пакетчето на Боро.

Макар че госпожа Мери вече наистина се разделяше с разсъдка, все пак по отношение на накитите показваше известен разсъдък и с готовност стана, за да отиде да го търси. Заболя ме от тази игра на Боро, а особено ме засегна неговата покана и аз да се правя на луд с тях. Отказах да отида с тях, не съвсем учтиво.

Те тръгнаха, а аз се борех със себе си, жал ми беше за болната, но пък не можех да се реша и да застана на пътя на Боро, че преди скорошната смърт да внесе още едно безпокойство. Отидоха в болницата.

- Тази история, казваш, знаеш само ти и онази неназована брачна двойка? – Матей е развълнуван от разказа, но продължава да търси доказателства.

- Така разказана я знам само аз. А сега ще ти разкажа и трета история – Александър продължава спокойно: – Нея я знаят много хора, всички роднини на Джо, а може вече да е достигнала и до Боро.

- Как започва?! – на границата на доверието и насмешката го прекъсва господин Матей.

- Третата история няма начало, има само край – отвръща Александър в същия дух. – Една роднина на Боро и Джо от Стария край, която била на гости тук, пренесла пакетчето с „шоколадчетата“ до Белград, но и тя била лю-

бопитна и го отворила, та мълчала, колкото една жена може да мълчи, а когато вече не можела да издържи, се разприказвала из Белград. Историята вече е прелетяла през океана, тук вече се раздува.

- А за хилядата долара? – Матей оставя за накрая главния въпрос.

- А, накрая и това?! – усмихва се господин Александър и продължава: – За този очакван въпрос подготвих и достоверно доказателство – казва той и изважда от джоба си фотокопие от документ от една будапещенска банка, удостоверяващ получаването на \$100003,52, изпратени от тукашна банка, с имената на изпращача – Джо, и получателя – дъщерята на Боро от Белград.

- А хилядата долара, за които знаем, че със сигурност съществуват? – Матей има още само този въпрос, но смята, че не може да се пренебрегне.

- Боро в лакомията си е ненаситен – продължава със спокоен глас да говори Александър: – Когато банковият превод беше направен, макар че в джоба си имаше около пет хиляди долара в брой, още веднъж се прояви низостта му, един ден преди заминаване ще се обърне към Джо: „Ами, братко родни, дай ми малко пари в брой за из път, че да мога на децата шоколад да купя...“ – Така се стигнало до онези хиляда долара, които Боро могъл да покаже и да заблуди Джордж, но и да заблуди всички вас – завършва Александър.

След този разговор господин Александър почти няма нужда да защитава Джо, защото това продължават да правят другите, онези, на които се вярва безрезервно.

Джо и Патриша отново имат компания на неделните маси в църковния салон и по всичко личи, че идва време за пълен поврат в тяхна полза. Джо отново става все по-щастлив, а госпожа Патриша се рее наоколо и снове на

всички страни да разправя, че нейният Джо е на път да проходи...

Имуществото и организацията на църковната община в Сан Сава е на най-високо ниво, каквото е достигнато от сърби и в Стария край, и по света, за това имат заслуга двама-трима способни души от църковното настоятелство, те знаят всичко и действат винаги навреме. Влиянието на чистача Александър не им е ясно и решават да го отстранят превантивно. Господин Александър ги изпреварва и сам напуска. Усмивва му се късметът, скоро успява да си намери нова работа, за каквато мечтае и смята за връх на амбициите си в Америка. Назначен е за мениджър на голям жилищен комплекс.

Глава 11.

Земеделецът знае за смето на пшеницата, която сее, толкова, колкото му е казал продавачът на смето, а истината ще научи по жътва, според народната поговорка: „Каквото посееш, това ще пожънеш“. С Боро се случва точно така, почти всички лъжи, които е посял около Джо, са разкрити. Джо е гледан добре от новата си съпруга, познава се по общото му състояние, а според народната поговорка жената се познава по ризата на мъжа си – по-добре изглежда и е по-жизнен от миналата година. Исковата молба за унищожаване на брака е оттеглена, след като лекарят на Джо свидетелства, че става дума за съвсем нормална личност, която може сама да преценява, а и да вземе решение за сключване на брак. Епископът се уверява, че Джо е удържал на обещанието си, дадено пред него, за обезщетяване на Боро. Публикуван е и романът на Александър, вдъхновен от живота на Джо, който не третира настоящето и не провокира никого. Всички тези неща допринасят за това, че повечето приятели на Джо от църквата да се завърнат, а и Джордж, Фред и Леонард престават директно да го безпокоят.

Започва период на спокоен живот за Джо, в който и госпожа Патриша ще си поеме дъх и ще продължи с прекъснатите действия около наследството. Джо е ангажиран с книгата и постоянно настоява Патриша да му я чете, а желае да чуе и всяка казана наоколо дума за книгата, като за нея дълго време не изказва мнението си нито една група, но особено странно се струва на Джо това, че не се

обаждат църковните хора, по този въпрос разговаря с Александър.

За главния герой на романа това е първата книга, а за писателя – деветата и за него нищо, свързано с книгата, не може да бъде изненада. Той знае, че в тази и подобни среди нито една интелектуална ценност не се посреща благосклонно, та и тази книга, той знае, че дълго време ще се чака, докато някоя група изкаже мнението си за нея, а всички останали в хор – след нея. Книгата не може директно да провокира никого, затова Александър не очаква груби атаки, а Джо се бои и от това. Когато Александър си мисли вече, че всичко ще завърши с игнориране на книгата, обажда се господин Бела, човекът с най-големия интелектуален потенциал в по-широкото обкръжение, известен писател и художник. Той разглежда книгата сериозно и излага забележки от литературен характер. След него никой не се решава да атакува книгата и автора. Последват бледи изказвания на групи, забележки към главния герой на романа в смисъл – не е казал всичко на писателя.

Все пак, книгата повдига авторитета на Джо, помага да се стопи враждебността към него и неговия нов брак, и най-важното за него – допълнително осмисля остатъка от живота му, става предмет на постоянни размишления и контакти с хора от различни групи.

Че Джо е напълно реабилитиран, става очевидно, но в него остава страх и съмнение, че не е. Идва денят на изпитанието. Това е панихидата, годишнината от смъртта на Мери. Кани много приятели, ще бъде неуспех, ако дойдат по-малко от петдесет, така разсъждава той. В деня на панихидата броят на отзовалите се е над всички очаквания. На обяда са сто четиридесет и двама души. Джо най-накрая е успокоен и щастлив, а Патриша ще схване тази активност като своя окончателна и необратима победа.

Два месеца след влизането ми в Америка и периода на пълна безнадеждност, докато все още към мен се обръ-

щаха с рожденото ми име Даница, когато за пръв път дойдох на църква и за пръв път срещнах госпожа Патриша, това беше четири седмици преди панихидата за покойната Мери, когато госпожа Патриша вече сигурно се чувства като една от паството на църквата. На всичко останало ще бъда постоянен свидетел, а особено на въодушевляването след деня на панихидата.

За една година от запознаването ми с госпожа Патриша и след това ми се случиха все хубави неща – следването ми в колежа отива към края си, спестих няколко хиляди долара и постигнах стандарт на живота, за какъвто си мечтаех при пристигането си в Америка. Последователна в решението си относно пестенето, все още живея с онези две мексиканки, с доста ограничения. Започнах да мисля за преместване в гарсоньера, каквато вече бях започнала да търся, но се сетих, че за това е добре да разговарям с госпожа Патриша, която все повече се държи като някакъв мой неясен шеф или настойник и се ядосва на всяка моя постъпка, която не е благословила тя.

- Мисля си да се преместя в някоя гарсоньера – споменах ѝ като между другото.

- Дане! Гарсоньера...!? – учудването беше фалшиво и знаех, че ми готви нещо. Тя продължи: – Ти си интелектуалка, ще имаш американска диплома... Твоето ниво е богата къща...

- Патриша! Пресилваш... – започнах с респект към нейния яд.

- Дане, няма да говоря днес за това, ще ти се обадя след няколко дена, аз или някой друг – така започна събитието, което из основи ще преобърне моя американски начин на живот.

Това се случи в един от редките ми периоди, когато цели две седмици не изкарах и един долар. Не ме обземаше паника заради това благодарение на спестяванията ми, но беше повод лично да се занимавам с по-сериозно с търсене на

работа. Дори не можех и да помириша прилична работа, това не ме изненада много, но никой не ми предложи дори и най-простата работа, дори такава, от която не може да се преживява. Ако не бях включена в схемата на тези жени, лешоядките, както от време на време се появява този израз, щях да остана непоправимо бедна, все повече се убеждавам в това.

Когато за пръв път чух думата „лешоядка“, беше ми противна и мисълта, че и аз ще стана член на такава група жени. Обаче, докато работех каквото работех, все повече се приближавах до тази категория, а може би вече бях станала част от нея. Доста често си мислех и за този израз и същността на „лешоядките“. На една от лекциите попитаха госпожа Рози:

- Защо някои ни наричат „лешоядки“?

- Нашето дружество се е специализирало за старци, които са богати и са в края на живота си – обясни госпожа Рози. – На практика, интересуват ни богаташи, от които може бързо да се наследи онова, което имат. Става дума за болни старци, които вече са придобили цвета на мъртъвци и лица на трупове. Още в началото на тази идея една от нашите жени каза, че ѝ трябва един „леш“, нарекоха я „лешоядка“, а името се разпространи и върху всички нас, които се занимаваме с тази работа.

Докато очаквах предизвестеното обаждане от госпожа Патриша или някой друг, както каза, все по-сериозно размишлявах за своето американско бъдеще и по нито едно нещо не можех да се идентифицирам като жена, оженена за „труп“. Размишления имаше в изобилие, защото все повече дни минаваха без очакваното обаждане. Мислех си да се обадя и да питам Патриша, да я помоля за някаква работа, но се отказвах, като се боях от някаква обида или унижение.

- Ало, Дане! – за втори път, откакто съм в Америка, ми се обади госпожа Рози.

- Ало, госпожо Роза! – не криех радостта си.

- Хайде, душо, прескочи за малко до мен – беше кратка.

Знаех, че става дума за работа, разбира се, грижа за някой старец, защото всички по-сериозни мои работи напоследък бяха с такива. Но за такава работа не е необходимо да ми се обажда директно тя, затова предположих, че става дума за по-дълъг период на гледане или по-сериозно заплащане, или прекалено малко пари, но дълъг период, или... но при всички положения е нещо специфично. Не можех да овладеея пристъпа на любопитство и възбуда.

Освен госпожа Роза, при нея заварих и госпожите Патриша и Мици, както и един господин, на когото не знам името, но знам, че е високопоставен представител на дружеството „Скъпи дядовци“. Посрещнаха ме, сякаш съм личност, която има по-голямо значение от онова, което имам. Побъбрихме и се почерпихме, а след това онзи мъж започна да говори по моя въпрос.

- Госпожо Дана, за вас знаем само хубави неща и желаем да станете специалист в нашето дружество. Затова ви повикахме.

- Не съм сигурна, че разбирам какво ми предлагате – повече съм доволна от това как го казах на английски, отколкото че го казах.

- Предлагаме ви място на специалист по грижа за стари и болни мъже – поясни той.

- В някакво заведение!? – помислих и попитах.

- Зависи от ситуацията, в заведение или в къщите на старците – добави той.

- Ще имам ли заплата и добавки? – реших се аз да попитам.

- За начало, заплата е \$2000 месечно и здравно осигуряване – веднага обясни.

- За начало?! – изненадах се аз.

- Да, за начало! – потвърди и добави – А по-късно, по процент.

- По-късно?! – почти възкликнах.

- За това „по-късно“ ще говорим по-късно – отвърна той с усмивка и продължи. – Приемате ли работата, която ви предлагаме и при споменатите условия? – беше недвусмислен.

- Приемам! – побързах да отговоря, защото имах предвид предложената заплата, на която алтернативата беше \$0.

- О.К.! – каза той, като гледаше към мен, след това се обърна към госпожа Роза и добави: – Мисля, че завърших с моята част. Моля, поемете госпожата.

- В момента имаме една спешна работа – подхвана темата госпожа Роза и продължи: – в Сан Пидро поехме ангажимент да се грижим за един старец. На деветдесет години е, няма класически болести, болестта му е единствено старостта. Не е агресивен, не е дементен, но като всеки стар човек е досаден и придирчив. В дружеството се съгласихме, тази работа ще възложим на вас. Приемате ли работата? – попита госпожа Роза и почака да отговоря.

- За колко време? – попитах и веднага се помислих, че въпросът е излишен.

- Неопределено време – отвърна тя.

- Не разбирам? – упорствах аз и отново си помислих, че не трябваше.

- Само един ден, ако не ви приеме господин Виктор. Или до края на живота му, ако се привърже към вас – отвърна госпожа Роза и ме попита доста остро: – Можем ли да разчитаме на вас?

- Можете! – отвърнах, след като размислих няколко мига.

- За подробностите ще разговаряте с госпожа Мици – приключи госпожа Роза и се обърна към нея: – Отидете в другия салон и се разберете за подробностите.

Госпожа Мици приятелски започна разговора, обясни ми, че още на следващия ден ще трябва да се пренесе в къщата на господин Виктор и да поема цялата грижа за него.

- Кой е Виктор? – с нея разговарях без притеснение.

- И аз не знам. Знам само данните, до които се е добрала агенцията.

- А те са!? – добавих аз.

- Деветдесетгодишен, това вече знаеш. Здрав, но старостта му е свела живота до един тънък конец. Тежък е около \$4000000. Има деца, които напълно са се отчуждили и които са изтеглили своите пари от него, така че към неговото имущество не проявяват агресивност. Къщата е огромна и в нея живее сам. Жените, които са се грижили за него не се задържали дълго, не могли да се сработят с него, не разбирали потребностите му, макар и да не са големи – тя направи пауза и продължи: – Виктор е интелектуалец и не може да се освободи от нуждата да бъде и третиран така. Освен всички банални работи, свързани с грижите за стареца, Виктор се нуждае от интелектуалец за всекидневни разговори. Той е човек с широки познания и много трудно може да му се угоди, защото предпочита гледачка също с широки познания. Мислим, че единствено ти имаш такива познания, но и готовност да отговориш на очакванията му – завърши добронамерената Мици.

- Изглежда много добра работа!? – казах с привкус на ирония в глас.

- Една от най-добрите, които съм срещала – към мен Мици е търпелива и искрена.

- Защо не я взе ти, щом е толкова добра? – приближих се до лицето ѝ и дяволито ѝ прошепнах.

- Провокираш ме, съмняваш се в мен!? – усмихна се тя: – В тази работа не трябва да бъдеш чувствителен и суетен. Тук става дума за заплата на американски интеле-

лектуалци, а когато преминеш на процент, тогава ще изкарваш...

- Не го вземай присърце, пошегувах се – побързах да наблегна на това.

- А защо не вземам тази работа, ще ти кажа. Може и на теб да ти изглежда смешно, но е истина. Не съм способна. Не знам какво лошо виждат старците в мен, но е проверена истина, че не ме обичат. В десетина случая нито един старец не поиска да сътрудничи повече от една седмица, просто настоявах да се махна от техните домове. Това е истината за мен, а теб те приемат всички и бързо, почти като госпожа Патриша.

- Значи Патриша е идеал за „лешоядките“!? – казах без ирония.

- Да, идеал е. През последните години нейните приходи заслужават респект – и госпожа Мици каза това сериозно.

- Ами, виж, скъпа госпожо Мици, и за милиони не бих правела онова, което тя прави – отвърнах с чувство на някаква силна балканска гордост, най-вече като онази от сръбските епически песни.

- А-а, виж какво, скъпа госпожо Данице, ще те попитам – искрено. А какво е това, което прави госпожа Патриша, но не спада към професионалните задължения на медицинските гледачки?

- Гади ми се! – отвърнах.

- От какво ти се гади? – прекъсна ме, като отвърна остро.

- Ами, например, онези целувчици – почти измънках, като схванах, че се правя на много умна за нещо, което не е моя работа.

- Правиш ми се на голяма чистница – нервирано се заяде с мен госпожа Мици.

- Разправяше ми, че няколко пъти... Патриша... Противно ми е да го кажа! Гади ми се! Пфу! Никъде по света

няма такова нещо... – изригнах и аз обидено. Тя ме прекъсна:

- Ти си още наивно-шантава. Никъде по света няма ло такова нещо, глупости приказваш. Има, има, скъпа госпожо. Всяка минута хиляди жени вършат това за двадесет, дори само за пет долара. Вършат това в публични домове и извън тях. Вършат го на всеки случаен клиент, мръсен, пиян, друсан, болен... – говореше Мици на границата на яда, а продължи по-спокойно: – Дори и те не са родени да бъдат курви, особено не толкова долнопробни. И те някога са били наивни и добри момиченца, можеш ли да си представиш през какви житейски предизвикателства е трябвало да преминат, за да вършат всичко онова, което вършат? И къде тук е госпожа Патриша? Тя върши това, но дори и да го върши, е само на един човек, още повече съпруг, прави това на господин, когото преди това е изкъпала... А и, защо да не кажа това, прави го за големи пари.

- Хайде да не говорим повече за това, моля те! – почти призовах за милост.

- Няма, и не аз започнах, а ти...

- Кога поемам работата и как? – продължих с помирителен тон.

- Работата, както вече ти казаха, поемаш утре. Господин Виктор е от района на госпожа Патриша и затова върви при нея, вече те очаква.

Докато паркирах автомобила, от къщата на Джо излизаше брокерът Майкъл. Срещнахме се и разменихме поздравии. Не беше особено учтив и това ме изненада. Сигурно и сам си помисли, че е трябвало да бъде с някой нюанс по-внимателен, върна се две-три крачки и шеговито попита:

- Знаете ли, госпожо Дана, какво са вълци?

- Знам, мисля, че знам – отговорих и се усмигнах.

- Какво са? – дяволито се наведе към лицето ми и ме попита.

- Вълците са зверове – отговорих като учениче-първолаче.

- А знаете ли от кого са произлезли тези кръвожадни зверове, вълците? – господин Майкъл продължи сериозно, като гимназиален учител в началото на учебната година.

- Ами, това вече не го знам – отвърнах, като все още не предполагах накъде бие.

- Вълците са произлезли от вашата приятелка, госпожа Патриша! – каза и заплашително стисна зъби.

- Недейте така за госпожата – казах тихо, с глас, който не одобряваше, но и не се противопоставяше.

- Унищожавя ме – добави ядосано и се отдалечи.

Не познавам човек, на чието лице толкова силно да се отразява вътрешното настроение, както на госпожа Патриша. Заварих я жестоко ядосана, лицето ѝ беше нашарено с червени кръгли петънца, скулите изпъкнали, а очите ѝ обезумяло шареха.

- Къде се губиш досега! – викна тя, без да отговори на поздрава ми.

- Не можах по-рано – отговорих с покорен глас.

- Сядай! Нямаме много време. Всеки момент трябва да дойде господин Кристофър, а тоя боклук се насра – каза и показа Джо, който се беше свил, сякаш в опит да се скрие в колкото се може по-незабележим пашкул.

Груба е към господин Джо и това виждам за пръв път. Особено груба беше, докато го мъкнеше към банята, а и там викаше, като го наричаше с обидни имена.

Причината за такъв яд може да е голяма, направих заключение и я свързах току-що „излязлото издание“ на господин Майкъл, но и купчината документи на масата пред мен. Гледах документите и се опитвах да вникна в смисъла на безбройните числа. Един лист, на който беше писано от ръката на Патриша, най-много ми говореше. Предположих, че това е списък с акциите, които брокерът

Майкъл, по някакъв неин начин, трябвало с Джо да прехвърли на нейно име, а Джо не искал да приеме, но когато вече го била принудила, брокерът се противопоставил и отказал да изпълни криминалното възложение.

- Душиш! – Патриша изскочи, разкритикува ме и отново изчезна.

Не доведе Джо в хола, но беше свършила с него, очевидно беше от думите, които изреждаше. Няколко пъти влизаше и излизаше, продължаваше да бъде крайно ядосана, при едно влизане грубо събра всички документи като наръч и ги пренесе в кухнята.

Небрежно облечена, несресана и без грим, напомняше на оня вид жени, които наричаме мъжкарани. За пръв път наблюдавам фигурата, гърдите и ханша, наблюдавам я като жена и откривам, че наистина тя няма ни най-малко женска конституция, което при всички досегашни случаи твърде нещо прикриваше с подходящо облекло. Всяка жена със загубата на добрия физически външен вид губи увереност и общо самочувствие. На Патриша това особено се отразяваше в този случай. Седна срещу мен и най-накрая ми отдели внимание:

- Извинявай, моля те, нервирах ме онези двама идиоти.

- Нищо, нищо... Не може човек винаги да е в добро настроение – отвърнах аз, а тя за миг безнадежно мълчеше и гледаше в пода.

Джо е наказан в стаята си и го е срам от мен. Патриша блуждаещо се е вторачила в едно петно от кафе върху килима. Неприятно ми е и моля Бога тя да свършва по-скоро с мен, че по-скоро да напускам този като гробище затихнал дом.

Патриша е странно явление, помислих си аз и по съвсем нов начин я наблюдавах. Тя е жена, която лесно се забелязва и запомня. По-висока е от жените, с които е в контакт, и съумява да се възползва от това физическо ка-

чество, когато ѝ потрябва. Всеки път, когато седнеш с нея, колкото и отдавна да я познаваш, откриваш в нея някой незабелязан по-рано физически детайл. По правило, всички тези допълнително забелязани физически недостатъци намаляват положителното общо първо впечатление за нейния физически добър външен вид.

Седи срещу мен и има съвсем безнадежден вид. Неприятно ми е да съм свидетел на някое нейно поражение, нетърпелива съм и издавам това с несъзнателни движения на краката. В един момент усетих, че съм настъпила някакъв предмет. Без да очаквам нещо на килима, хвърлих поглед надолу. Картината на предмета, която улових с този поглед ангажира вниманието ми със своята необичайност. Формата е на трапец или хартиено хвърчило, каквото пускат децата, с подчертани странични ъгли, с размери на стъпалото на снажен мъж. Първата ми мисъл беше, че става дума за някакъв сувенир, който, без да искам, съм съборила от някоя полица наоколо. Какъв сувенир? – запитах се. Разгледах всичко наоколо, за да откроя още нещо подобно. Погледът ми претърси и целия под и се спря на същия такъв предмет на крака на Патриша. Това е нейният чехъл!? И чак тогава забелязах необичайното ходило на нейния друг, босия ѝ крак. Ставите на палеца и малкия пръст са толкова големи, че такова нещо не бях виждала преди, и осъзнах, че старите чехли ще бъдат такива, каквито се оформят с течение на времето. Учудващо е как тази жена изобщо може да нахлузи обувки, а още повече – как може да ходи с тях. Помислих си и за нейното умение и успех в прикриването на този подчертано изразен физически недостатък.

Все още не можеше да се овладее, а се мъчеше, това беше очевидно. Повдигна поглед към мен и понечи да ми каже нещо, но се отказа, още не е готова. В мига на разколебаване забелязах още един нейн недостатък, който по-рано смътно усещах.

Очите ѝ са едва забележимо разногледни, но този ѝ недостатък я загрозява едва когато е в затруднение и губи самоувереност, а я губи особено когато си служи с лъжи. И ето, показва разногледството и сега, като свидетелства за някакво трудно положение, в което е попаднала.

- Извинявай, наистина нямам време... Всеки момент трябва да дойде господин Кристофър, а виж на какво приличам, трябва да се облека по-прилично... – нервно занарежда тя, въртеше разногледни очи, за да премине към онова, заради което съм тук: – Имаш късмет, падна ти се господин Виктор. Ще бъдеш доволна. Умееш да работиш с този вид хора, които са умни, не са дементни и не капризничат много. Пет жени му сменяхме, все по-зле и по-зле, за да ти подготвим терена, на принципа: „Слава Богу, че най-последно ми намерихте нормална гледачка“. Една от тези жени бях аз, само два дена по два часа, но му вгорчих живота за година. Утре ще започнеш с госпожа Ен, тя ще ти бъде под ръка два дена. Нали знаеш, мъжът ѝ, Марк, според нашите преценки, си отива, настанихме го в болница, ще го върнем следващата седмица и тогава няма да може дълго... Затова, можеш да използваш госпожа Ен тези два дена за всичко, което сметнеш, че може да ти бъде от помощ...

- Значи, да си събирам багажа като за преместване?! – попитах аз.

- Да, за преместване! – потвърди тя.

- А ако този Виктор ме разкара? – добавих аз.

- Това няма да се случи – категорично отвърна тя.

- Все пак!? – настоях аз.

- Никакво „все пак“! Но, все пак, ако се случи, ще се преместиш при друг старец... – уверено отговори тя.

Чу се звънецът, госпожа Патриша подскочи, изтича в стаята, върна се и ми извика:

- Това е господин Кристофър, моля те, посрещни го и му прави компания, докато поне малко се приведа в поприличен вид.

Бях се запознала с господин Кристофър по-рано, знаех, че се занимава с търговия на пари, но си нямах и понятие, че е брокер в агенция „Весел старец“. За пръв път седя с него и разговаряме насаме. Елегантен, образован и много приятен човек, както се и очаква от млад брокер, а покрай обичайния въвеждащ разговор, той намери за необходимо да се опита и той да ме забавлява с разговор за производството на пари, както се изрази. Той умее да предположи какви са ми спестяванията, а макар и малки, подхожда към мен така, както подхожда и към милионер, и, макар че съм икономист, а може би точно заради това, лесно ме убеждава да отида някой път в неговия офис или той ще дойде при мен, за да му дам да сложи тези пари за „разплод“... Обещах му, че ще се възползвам от поканата му.

Запознах се с господин Виктор, според моята статистика – дванадесетия поред старец. Както и всички високи хора, а Виктор е висок над шест фута, и той е добродушен човек, с доста ясен ум, а онова, което е донесъл първия пристъп на деменцията, при него се изразява под формата на симпатична наивност, която повече забавлява, отколкото да нервира...

Както и трябва при среща на двама непознати и самотни хора, първите дни прекарахме в разговори, които водеха към опознаване. Виктор беше развълнуван от неотдашното ми минало, защото, като се оставят настрана книгите и филмите, той за пръв път се среща с истинска трагедия и жив персонаж от тази трагедия.

И в живота на стареца е имало събития, които могат да възбудят любопитството, още повече, като се има предвид дарбата на господин Виктор хубаво и образно да

разказва за тези събития. За първата съпруга, за втората, за децата от първия, та от втория брак, говореше без заряд и пресилени емоции, но онова, което особено впечатлява, за него всеки от тях е еднакво красив и мил, но и същевременно далечен, защото не го посещават, не му предлагат помощ, но и не търсят такава за себе си. Помогнал е на всички тях еднакво и те нямат никакви претенции към него, което е същинска рядкост в американското общество, каза той.

Виктор не криеше, че е доволен от работата ми. Беше сменил доста гледачки, но те не са имали душата, която той чувства в мен, казваше ми и ми благодареше. С течение на времето все повече ми вярваше и се държеше по-малко резервирано. А той по принцип е стеснителен човек, можеше физически да извършва действията, свързани с личния му тоалет и не позволяваше да съм близо до него, когато се занимава с това.

Имаше малко приятели и още през първите две седмици от пребиваването ми при него се запознах с тях. За месец се запознах и с роднините, които се намират в Калифорния. Знаеха за мен от телефонните си разговори с Виктор, той дори ме хвалеше, така че и с онези, които идваха, установих топли отношения. „Грижете се добре за него, ще видите, дядо е добър човек...“ – повтаряха те.

От всички старици и старци, които съм гледала досега, Виктор е най-лесният за гледане, макар и най-стар по години. През деня рядко се нуждае от помощ, а плюс това е толерантен, така че можех да излизам от къщи когато си поисках и да ходя където си поискам. Ако някой ден не излезех, сещаше се да ми каже да изляза и да се поразходя.

Нощем не беше така. Щом се спусне сумрак, в него започва да се вмъква несигурност и страх от самотата. Често ме викаше, а в неспокойните нощи – дори през няколко минути, за да се увери, че не е сам. Вземаше лекарства през два часа, през деня – без моя помощ, а нощем

трябваше да му ги давам. Господин Виктор понякога има, пак предимно нощем, сериозни пристъпи на задух, затова трябваше да го наобикалям и евентуално да се притичвам на помощ с кислород.

Ношите ми покрай господин Виктор се превърнаха в кошмар, много от тях преминаха без сън, след тях бях изтощена и нервозна, така че започнах да губя тегло и търпение. Той забелязваше това, извиняваше се и ме съжаляваше, но нищо не можеше да се промени във връзка с този въпрос.

Отслабнах и започнах да се питам какво да предприема. Все по-често ми идва на ум, че така няма да мога да издържа дълго. Започнах сериозно да си мисля за напускане.

Една нощ, напълно изтощена от безсъние, едва успях да откликна на неговия зов. Погледнах часовника и видях, че е два след полунощ, време да му давам лекарството. Веднага след като изпи лекарството, аз тръгнах да излизам от стаята, но преди да се отдалеча, той ме извика, върнах се и го погалих по главата, като му казах:

- Оставете ме поне за малко на спокойствие, драги господине.

- Извинявай, Дане, извинявай, знам, съжалявам...
Страх ме е! – с уплашен глас шепнеше.

- Не се бойте, тук съм... заговорих му аз, докато сядах на кревата.

Когато се събудих, бях немалко изненадана. Бях спала на неговия креват непрекъснато осем часа. Над главата ми ме чакаше кафе, което беше сварил господинът и нежно поднасяше, за да ми предложи това удоволствие.

И следващата нощ седнах и заспах на кревата на Виктор, и следващата, и следващата... И така започнах да спя на кревата на Виктор, но и да живея някак си все по-фамилиарно с него.

Не ни посещаваха много гости. От моя страна, ако така мога да се изразя, първи ми дойдоха на гости семейство Зорич, които дойдоха с госпожа Роза. Това беше приятен ден, в който се сприятелиха Виктор и Джо. Наме-риха общи теми и дълго разговаряха.

Недълго след това ми дойдоха на гости поотделно двойките Елизабет & Дуайт, Маргарет & Джейк и Барбара & Том. При всички тези случаи Виктор се чувстваше приятно и по-късно изказа много похвали по адрес на старците, с които се запозна.

Бях, може би, два месеца с господин Виктор, когато ми се обади Патриша и предложи Виктор и аз да направим парти за тях, като имаше предвид четирите брачни двойки, с които поотделно се запозна Виктор.

Господин Виктор се въодушеви, когато му предложих някой път да поканим на обяд тези четири брачни двойки, за които той говореше от време на време. „Отлична идея“ – ще ми отговори Виктор.

Глава 12.

Свикнах с господин Виктор и той с мен. Материално съм зависима от него и по стечение на обстоятелствата съм принудена да бъда до него, но за късмет лесно му се угажда, кротък е и задоволен във всяко отношение, разбран човек, както се казва в моя край, така че животът ми става все по-поносим. Той не може да бъде сам и демонстрира щастие от това че точно аз съм до него, с мен животът му е хубав, често изтъква това и вярвам, че така мисли.

В средата и в края на месеца ми дава чекове от \$1000 и \$1500, с \$500 повече от уговорената месечна заплата, с което и недвусмислено изразява отношението си към моята работа. Интересно, че нито веднъж не коментира този бонус. Не позволяваше да харча парите си, нито долар, дори периодично ме проверяваше, искаше да му донеса последното извлечение от спестовната си сметка.

След пет месеца престой при господин Виктор спестих \$12500. Постоянно това ми е в съзнанието, аз съм богата жена и не мога да не свържа това с добрината на господина. От сърце се грижи за мен и изпитвам силна необходимост да му се отплащам за това. Почти заобичах този добър човек.

Не заобичах обаче господин Виктор по начина, по който изразява това Патриша към Джо. Не съм го целунала нито веднъж, нито ми идва на ум нещо такова, нито бих могла да го направя, дори и да изискваше това от мен. Но аз обичам този добродушен старец, който проявява широко

сърце и благородна душа към всички хора. Не чух да казва, че някой е лош. Онова, което мога да направя за него, е старостта му да бъде колкото се може по-поносима, и правя това с искреност и с цялата си добрина, която съществува в мен. Животът край господин Виктор е приличен, това е мисъл, която все повече ми се натрапва в моите самотни часове.

И събиранията, които са все по-чести, с брачните двойки Патриша & Джо, Елизабет & Дуайт, Маргарет & Джейк и Барбара & Том, осмислят живота и запълват времето. Господин Виктор очаква тези срещи с по-голямо от моето желание и вълнение, особено откакто всички тези жени започнаха да си бърбят с него и да го развеселяват.

Виктор е кротък, а те – тенденциозни и покварени, често му натрапваха разговор за мен, „умната, добра и изстрадала жена“, на която всички трябва да помогнат, както казваха те. А старецът се разплаква и иска съвет как повече да ми помогне.

Естествено, схванах какво изобщо целят с „грижите“ си за мен, които не означават нищо друго, освен придумване на Виктор да сключи с мен „хуманитарен брак“, за да стана негов наследник.

Ще излъжа, ако не призная, че неговото богатство ме привличаше, но ме отвращаваше коварството на „лешоядките“, които безскрупулно стъпкваха човешката добрина и наивност и които организираха всички тези събирания само за да подготвят нашия брак.

Онова, което допълнително ме обиждаше, че при това изобщо и не си помисляха да чуят моето мнение за – моя – бъдещ брак. Виктор е средство, но и аз съм средство, това е рана, която боли под видимо здрава кожа.

- Всичките ми наследници изтеглиха своето – започна веднъж Виктор, явно под влияние на жените, които го придумваха да ми помогне. Говореше бавно и със силни чувства: – Това имущество, което имам, в семейството се

съгласихме да остане само за нуждите на моята старост. За това имаме и подписани документи – каза и дълбоко се замисли, мълча чак десетина минути, за да продължи: – Слава Богу, старостта ми не е трудна, за това благодаря на Бога, и ето те сега и теб. Желая да наследиш имуществото, което имам – каза и пак замълча. Явно се мъчеше да намери думи, с които да ми каже онова, което беше взел като решение. Каза, без да ме погледне в очите: – Трябва да сключим брак!

Не отговорих. Не отговорих и след неколкократното повтаряне на предложението за брак, което се случи за няколко дена. Мили са ми парите, бих ги взела поне по една причина – безболезнено да отгледам внучетата си, но в мен започна да смърди чувството за поквареност, злоупотреба с немощен старец, а и най-вече организираната измама, която с нищо не може да се докаже.

Въздържах се да отговоря, защото още не можех да определя в себе си какво да приема: превеса на алчността или изпитанието на съвестта.

За отлагане на решението не е само това причината. Прекалено много хора около мен напиреха да сключат брак и от това ме обземаше неясен страх.

- Умнице! Какво чакаш още с този брак? – в един телефонен разговор, изпълнена с гняв, ме укоряваше госпожа Патриша.

- Значи, ние сме покварени, а ти – почтена...!? – веднага след обаждането на Патриша ми телефонира и ме бодна госпожа Елизабет.

- Толкова се измъчихме и инвестирахме в теб, а ти се правиш на тийнейджърка... – обади се госпожа Маргарет и ме нахока.

- Ти тук с кого си правиш майтап? Всички ние сме държанки и лешоядки, а ти си някаква чистница... – като куче лаеше госпожа Барбара.

- Малката, какво става с теб? – обади се и госпожа Роза.

През това време умря господин Марк, в срока, който отдавна беше предвещала госпожа Патриша. Тази смърт ми подежда обезпокоително, защото ми заприлича на дирижирано прекратяване на един живот, за да бъде попълнена групата от двойката Дана & Виктор, като пета брачна двойка.

Последва парти при госпожа Роза, на което се срещнахме вече оттренираните пет брачни двойки, както и госпожите Роза, домакинята, и Мици, но и госпожа Джейн от Чикаго и вече срещания представител на дружеството, господин, чието име все още не съм научила. Партието имаше за цел представителят на дружеството и госпожите Джейн и Роза да организират среща с нас, петте жени. Госпожа Мици беше тук със задачата да поеме грижата за старците по време на срещата.

Срещата беше предшествана от разговор с мен.

- Госпожо Дана, Виктор предложи ли ви брак!? – започна госпожа Джейн.

- Да, предложи ми – потвърдих аз.

- А вие кога ще сключите този брак? – тя зададе въпроса със строг глас.

- Не знам... – започнах аз, но бях прекъсната.

- Какво значи това, че не знаете? – избълва госпожа Джейн със заплашителен глас. Добави: – Ако не знаехте, щеше да е О.К., ама знаете повече, отколкото трябва.

- Ще сключите ли брак?! – намеси се госпожа Роза, и тя със строг глас.

- Ами, да ви кажа истината... – започнах и отново бях грубо прекъсната.

- Вие се съгласихте да членувате в нашето дружество. Приехте и работата и работихте за заплата. Беше ви намекнато, че по-късно ще промените статута си и ще преминете на процент... – строго и делово говореше

представителят на дружеството. Той продължи: – От този момент сте в този друг статут. Онова, което чрез вас заедно заприходим, вие лично или дружеството, на вас ще се полага процент: 20% до първите \$100000 приход, 50% до \$1000000 и 75% от всички следващи заприходени суми – представителят не промени тона си, премяташе в ръце някакви документи и говореше делово. Завърши с думите: – Под приход се разбират всички постъпления, включително подаръци и наследства.

- Вие, Дане, душо, трябва да подпишете договор за това с дружеството – с по-мек глас се обади госпожа Роза.

В този момент представителят ми подаде документите, които дотогава прелистваше, това беше договор в два екземпляра. Схванах, че съм в игра, с която не съм свикнала и до която не съм дорасла. Уплаших се, но се мъчех да не покажа това. Как да се измъкна, разсъждавах, не вземах в ръцете си договора.

- Подпишете договора! – викна ми госпожа Джейн и тихо добави: – Ако не го подпишете, ще си имате работа с агенцията и с дружеството, а не бих ви препоръчала това. Ще ви се случат прекалено много грозни неща, боя се, и онези, най-грозните.

Размишлявах няколко мига, а тогава главата ми се изпълни със заплашителен вой, който, като халюцинации, чувах в лагера Дретель. Разтреперих се. С воя се смесиха опасните хора от изявлението на госпожа Джейн, допълнително се разтреперих. Зави ми се свят, това беше сигнал за пълна загуба на контрол над мислите, за ужаса, който се повтаряше в лагера, трябваше незабавно да се махна, да избягам от психическия тормоз, бързо се наведох към договора, потърсих мястото за подпис и с усилие успях да се подпиша. Единият екземпляр от договора натъпках в чантата си, станах и без думи отидох при групата.

На срещата с жените, която последва, и която беше ръководена от госпожа Роза, не знам какво се случваше,

защото не можех да мисля за каквото и да било друго, освен за договора и за евентуалните последици за мен.

След два дена бях в Лас Вегас и сключих брак. И през това минах почти с половин съзнание, както и при подписването на завещанието от господин Виктор, което пък ще стане пред адвокатата на дружеството след няколко дена.

Колкото и да се опитвах да се успокоя, съвестта ми оставаше неспокойна. Всеки ден размишлявах и се самоосъждах.

Два месеца не преставах да се самоосъждам, а тогава ще дойде на гости госпожа Мици и ще остане у нас пет дена. Всяка нощ разкривахме душите си, а петата доста се разплакахме.

- Не мога да те позная след като се „омъжи“!? – и бодеше и хапеше тя.

- Не можеш! – съгласих се веднага, трябваше ми някой, пред когото да открехна душата си, и продължих: – С неспокойна съвест съм.

- Знам и затова исках да поговорим, малко да те разтоваря – продължи тя сериозно и приятелски.

- Ужасявам се от онова, което правя. Омъжих се!? Алчна... – без заобикалки веднага атакувах себе си.

- Пресилваш! – прекъсна ме тя и продължи: – Нито си се омъжила, нито си прекалено алчна, нито крадеш от някого, нито нещо и от някого си изкопчила със сила...

- Почтена съм, така ли!? Не ти е ясно откъде идва моето безпокойство!? – продължих в започнатия стил.

- Преди всичко не съм казала, че си почтена, защото милионите никъде и никога не могат да се спечелят без мръсотия – госпожа Мици реши да не ме щади, но не криеше приятелството и добрината си към мен, и продължи: – Нито една от жените, които познавам, не е стигнала попочтено до целта, която нарича богатство – замълча малко и скоро продължи: – Единственото ти непочтено нещо е

желанието ти да станеш милионер. Нека го наречем и алчност. По това си само една от стотиците милиони американци, които мечтаят да станат милионери. И всички те ходят с вдигнато чело и не си и помислят, че някой ще ги спре и ще им плюе в лицето заради това, напротив. В американското общество всеки се цени по способностите, влиянието, а и почитеността, толкова, колкото долари имат, милионерите – най-много – отново направи пауза: – По това ти не си по-почтена, но и по-непочтена, от повечето американци. Друг въпрос е това, че в теб се сблъскват противоречия заради все още запазенния морал от Стария край и рационалността на технологичното общество в така наречения свободен свят. Можеш обаче да живееш едновременно само в един свят, реши в кой ще избереш – каза тя, за миг ме измери с поглед, и след като не ѝ отвърнах, продължи: – Между другото да ти кажа и това: Парите на господин Виктор са си само негови, никой и не си помисля да претендира, че има право върху тях, защото той отдавна е изплатил всички родителски материални задължения, като е удовлетворил всички наследници. Та, чие е богатството на Виктор след Виктор? Моят отговор е – пак на Виктор, съответно на този, на когото той, със здрав и ясен разсъдък, съзнателно и доброволно, го е дарил. А Виктор е с ясен разсъдък – каза тя и замълча.

Тази нощ чух от госпожа Мици прекалено много нови виждания и схващания, и наистина, след нея успях да променя нещо в себе си, успях и да заключа съвестта, така че повече да не знам, дали е спокойна или неспокойна, но престана да ме преследва. Тъй като Виктор е дружелюбен старец, успях да се върна към спокойствието, което имах преди брака, и отново ми беше хубаво. Дори не ми е скучно като по-рано. Вече съумявам да се развличам и с телевизионните предавания, успявам да прочета по нещо, а най-приятно се чувствам в кухнята, където измислям разнообразни ястия и сладкиши, които Виктор от своя

страна смята и възприема единствено като израз на моята топлина, грижа и любов към него.

Горе-долу на всеки двадесет дена имаме парти на групата, което се организира и ръководи от госпожа Патриша, всеки път при следващата брачна двойка. Тези събирания престанаха да ми доставят удоволствие и се превръщат в един вид надхитряне и показ на фалшиви ценности. След смъртта на покойния Марк изчезна госпожа Ен, никой от нас не знае къде е, въпреки че се шушука за Сан Франциско и нов брак, който ще сключи в неизбежния Лас Вегас.

*

В групата настъпи разстройство на ритъма, ясно е на всички ни, поне по една причина: понеже вече два месеца не е имало парти. Оредяха и отделните посещения, а и телефонните разговори помежду ни оредяха. Промяната особено се забелязваше при госпожа Патриша, която дотогава, като някакъв негласен шеф, постоянно ни се обаждаше по телефона и ни досаждаше с дреболии.

След като умело довежда докрай плана за елиминирани на наследниците (освен църквата), разгонва всички семейни приятели на Джо, освен Александър. Прогонва Майкъл, брокера на Джо, и довежда Кристофър, брокера на агенцията, затова вече никой от близките на Джо не знае какво прави тя с неговото имущество, а вече е тръгнала към завършващата фаза на плана – прехвърляне на имуществото на нейно име (или на името на агенцията).

Въпреки че е лукава и изкусна, в този случай госпожа Патриша надценява възможностите си и прекалено бързо и смело навлиза и в онези деликатни правни въпроси, където се изискват повече познания и предпазливост, отколкото има тя. При това влиза в конфликт и със специалистите на агенцията и дружеството, които я предупрежда-

ват за грешки и настояват техните специалисти да ѝ помогнат по въпроси, при които има колебание. Твърдоглаво и самоуверено продължава по своя начин и се натъква на затруднения и допуска грешки.

Колкото повече госпожа Патриша затъва в неприятности, толкова повече информация за нея изтича до нас. В организацията тя е ръководител на група от пет брачни двойки и получава значителен процент от реализираната печалба от всеки от нашите бракове. Такава възможност започнах да предполагам доста отдавна, затова, когато това се потвърди, не бях изненадана, дори такова нещо е и в съответствие с икономическата логика, която присъства в моя стил на разсъждаване.

Не знаех и ме изненада друга информация: съществува годишен план за реализация на приходите на шефа на групата отделно и групата като цяло. Особено строго е съставен финансовият план на шефката на групата, за да се поддържа постоянно мотивацията на членките.

Ако шефката не изпълни плана с двадесет процента, не получава процент от прихода от останалите четири членки, което са много пари. Ако не изпълни плана с петдесет процента, губи целия си приход за тази година – личен и на групата. А ако не изпълни плана със седемдесет и пет процента, губи всички постъпления, които изобщо е реализирала чрез дружеството и агенцията, изхвърлят я на улицата, където обикновено завършва живота си като бездомник или по неизяснен начин.

Нашата шефка напълно блокира в личен план. Сред нас се разнесе твърдението, че не е изпълнила и една четвърт от плана. А това в нейната работа е ужасно положение, затова не е за чудене, че госпожа Патриша е уплашена и отчаяно прави последни напъни.

Първата ѝ грешка, както вече се говори, е в общата оценка на имуществото на господин Джо, която тя прави преди да дойде при него. Още по-голяма нейна грешка, за

която е виновна изключително тя, е че напълно погрешно оценява качеството на имуществото.

Оказва се, че положението на имуществото, с което разполага господин Джо, ще бъде много заплетено след неговата смърт.

Неговата къща, състояща се от два отделно обособени жилищни обекта, е строена едновременно – единият апартамент от брачната двойка Зорич – Джо и Мери, и вторият – от родителите на Мери.

Парите в ценни книжа също са в две части – на Джо и Мери от една страна, и на нейните родители – от друга.

Когато родителите на госпожа Мери започват да усещат бремето на старостта, извикват дъщеря си и зет си и им предлагат да направят четворно завещание. Изхождат от факта, че единствена тяхна наследница е дъщеря им Мери, която, както и зетят Джо, няма деца и директни наследници, затова предлагат решение за наследяване, според което всички наследяват всекиго, като онзи, който остане последен, наследява цялото имущество на тримата починали, а него го наследява църквата. И подписват такова завещание.

На практика ще се случи следното: Джо е останал последен и е наследил имуществото на тримата починали, в смисъл, че всичко е негово, докато е жив, а след него всичко, което остане, ще се наследи от църквата.

Господин Джо изобщо не успява да разбере докрай онова първоначално завещание, някога не го е било много грижа, знаел е, че всички са защитени до края на живота си, а и самият той. Тогава е бил още млад и далеч от мисли за смъртта, предполагал е, че старите ще починат преди тях, наследството ще ползват те двамата, както и станало. А за онова, което ще се случи след смъртта на последния, ако ще и да е той, наистина, тогава само периферно го е интересувало, защото всичко това е било прекалено далеч от него, а още повече – няма да има и потомство.

Госпожа Патриша от началото до края се заблуждава от първите две завещания на Джо, които той е направил, без да разбере първоначалното завещание, според което той наистина е наследник на всички, но пък църквата е наследник на всички тях след него, което Джо изобщо не успява да схване докрай.

Оказва се, въпреки целия ум на маститите адвокати на дружеството, че съпругата на Джо, Патриша, може да измъкне, в идеалния случай, само една четвърт от имуществото, което има произход от първоначалното завещание.

Изправена пред своята катастрофа, защото, реално погледнато, това е нейният абсолютен крах, панически започва да търси изход и се оставя в ръцете на правните експерти на дружеството. Оттам ѝ дават инструкции, които се облягат на следната правна логика: Джо може, докато е жив, без ограничения да разполага с цялото имущество на четирите лица, може дори и да се разпорежи с него, като го продаде и го прехвърли на нов собственик. Патриша е готова да направи всяка крачка към реализацията на това. Обременена с това, тя все повече се губи от групата, а ние научаваме все повече неща за нея и нейните планове, а те са: Джо ще продаде къщата, а парите ще получи тя. Джо ще продаде и всички ценни книжа, преди това ще смени стария брокер Майкъл с брокера на агенцията, Кристофър, така че собственици ще станат госпожа Патриша и агенцията. Джо ще „изтегли“ в брой всички пари от банката, за да може да ги поеме госпожа Патриша.

Предпоставка за реализацията на плана е уреждане на сметките с двама души. Брокера Майкъл тя изгонва както от къщата си, така и от неговата компания, за да не може да узнава какво ще се случва с ценните книжа, които години наред е водел той.

За продажбата на къщата извършва голяма подготовка, за да убеди Джо, че трябва да смени климата, ако

мисли още да живее. Ще отидат в друг щат, ще наемат апартамент и ще сменят климата така че да го „устройва“. Тя ще се „жертва“ за своя Дундьо, макар че нея я устройва само Калифорния, успява да го убеди или поне си мисли, че е успяла. Той физически е напълно зависим човек и не може да се противопостави. Под жестоко давление ще приема нейните планове.

За изпълнението особено на тези, последните, намерения, на пътя ѝ може да застане само единственият останал семеен приятел на Джо, господин Александър, който в последно време все по-открито се съмнява в нея.

Александър вече от няколко месеца не работи за църквата, но все още по някакъв начин се усеща неговото присъствие там, все още от него се интересуват за състоянието на Джо, когото Патриша вече напълно е отделила от църквата. Александър ѝ пречи. Ще отстрани и него, решила е.

- На Джо не му понася калифорнийският климат – лукаво му се оплаква веднъж тя и добавя: – Ще продадем къщата и ще наемем апартамент там, където лекарите му препоръчат подходящи климатични условия.

- Не си играй с това! – решително отвръща Александър. Той реагира по-остро, отколкото предвижда Патриша, предупреждава я с повишен тон: – При такива намерения съм готов с всички средства да защитавам интересите на своя приятел.

- Кого ще защитаваш...? Нали по-важна е съпругата... – като квачка над яйца се накокошинва госпожа Патриша.

- Слушай, ти, жено без женственост и душа, открито ще ти кажа – без много да се съобразява, за пръв път в тази къща се развива господин Александър: – След Джо можеш да правиш каквото искаш, но докато е жив, ще бъде негов жив щит. Няма вариант интересът на Джо да бъде продажба на къщата, в която желае да умре, поне на

нас двамата е казвал това доста пъти. Опиташ ли се да я продадеш, за противник ще имаш мен, а не само Джо.

Джо слуша този разговор, още по-рано е почувствал какво му се готви и плаче от безсилие.

- Прекратяваме приятелството с теб! – крясва госпожа Патриша и добавя: – Моля, напусни нашия дом. Това желаем аз и Джо. Виж как трепери, безпокоиш болен човек... Излизай от къщата, няма да позволя да умре, затова че го безпокоиш!

Господин Александър се двоуми как да постъпи, а когато немощният Джо му дава знак все пак да си тръгне, напуска къщата с твърдото решение никога да не прекъсне приятелството си с Джо. Така и казва на прага на вратата:

- Джо и аз не можем да прекратим приятелството си, както се изрази. Запомни това! С теб приятелство никога не е можело да има, затова няма какво и да се прекратява, запомни това.

Докато Александър, изпълнен с гняв, напуска дома и мисли как да застане на пътя на безогледната жена, тя застава зад гърба му и подхвърля:

- Ако прекрачиш прага на нашия имот, ще извикаме полиция и ще настояваме да ни защити от натрапник.

Джо става много нещастен след загубата и на последния приятел, на когото единствено още се осланя. Това става повод отново да започне да размишлява по основния въпрос на своята съдба, „любовта“ на Патриша, за която преценява още веднъж правилно, но физическата немощ като великан се изпречва пред всички рационални решения. Тази ситуация трябва да е била решаваща да започне онова тревожно писмо до полицията.

Колкото повече се стабилизираше позицията на госпожа Патриша, толкова по-редовно започнаха да се състоят нашите срещи, но също така те не бяха онова, което бяха преди. Можеше да ни свика, а самата тя да забрави да дойде.

На срещите се разискваха и договаряха само практични въпроси. Може да се каже, че поотделно всяка жена представяше отчет за последните медицински изследвания на старците, лекарствата и дозите, начина на полагане на грижи, субективното състояние на болестта, както и се провеждаха дискусии и се разменяха съвети и опит.

В групата целенасочено се мистифицираше ефикасността на един тибетски чай като постижение на алтернативната медицина, чрез която всички тибетци доживявали дълбока старост. На нашите срещи госпожа Патриша многократно твърдеше това.

Чаят се намирал само в малки тибетски райони и в ограничени количества, затова бил много скъп и човек трудно можело да се добере до него. Ние го получавахме от агенцията чрез госпожа Патриша, която ни даваше и указания за начина на приготвяне и употреба.

За чая, наречен „тибетец“, чух за пръв път в колежа, а за него тогава убедително говореше госпожа Роза. Виктор беше току-що започнал да го пие по времето, когато започнах да се съмнявам в ефикасността на тибетеца. До съмнения се стигна съвсем случайно.

Веднъж, когато имахме парти у Патриша, тя не можеше да се отпусне, беше смутена и нервозна, имах чувството, че всичко, което вземаше в ръка, ще се пръсне. Беше безогледна и груба към всички, особено към старците.

- Седнете там и не ставайте! – като нападна точно Виктор, който поиска вода, овика и всички старци.

- Сядайте! Какво чакате...?! – крещеше и срещу жените, а и срещу мен, макар че вече бях седнала.

Госпожа Патриша бръкна в чантата си, извади и хвърли на масата една купчина документи, чаеве, лекарства, ключове... Един от листите се отдели и падна близо до мен. Повече от желание да избегна мрачния ѝ поглед, отколкото ме интересуваше този документ, започнах да го

чета. И щом плъзнах поглед по него, схванах, че съдържанието му до голяма степен е необичайно.

На листа, в първата колонка бяха инициалите на шестимата старци, това не беше трудно да се отгатне. Във втората имаше дробни числа, за които скоро схванах, че са дневните дози на тибетеца. В третата и четвъртата са числа, които не разбрах, в първия момент си помислих, че са цени, но по-нататък нямаше логика. В петата колонка бяха прости числа. Кат видя, че гледам в този лист, госпожа Патриша ме погледна грубо и още по-грубо събра листите и ги натика в чантата.

Едва вечерта, след като си легнах, и след като дълго време разгадавах съдържанието на листа, се убедих, че съм го разбрала. Петата колонка е месецът на планираната смърт на стареца, потвърдих го по месеца на вече починалия Марк. Третата и четвъртата колонка са началния месец на вземане на нова опаковка от тибетеца и периода на приемане. Ужасих се и скочих от кревата, дори разбудих и уплаших Виктор, когото с големи усилия едва бях успяла да успокоя и приготвя за лягане.

Убийци!?

Не можех да се отърва от тази мисъл и от страха, който самата тя предизвиква. Виктор беше последен, не бях запомнила датите от листа, но последни влязохме в групата и знаех, че не може да бъде пръв в графика на умиранията, затова не се боях за онова, което вече съм направила, плаших се общо от онова, в което съм се забъркала.

По-рано още бях забелязала, че в оборот има две различни опаковки тибетец, затова предполагам, че онзи, който пие Виктор, а понякога и аз, е обикновен чай, а едва в онази другата опаковка има и някакво опасно съдържание.

Какво!?

По последователността на вземане на втората опаковка, след като задълбочено прерових спомените си, установих: имат го Патриша и Елизабет, и извадих заключение, че наред за умиране са техните мъже, господата Джо и Дуайт.

С чувство и на тъга, и на срам, и на страх, следях и забелязвах здравословните спадове на тях двамата. Спадовете са праволинейни, същевременно са и убедителни, и незабележими, зависи как ги наблюдава човек. По-напред беше господин Дуайт, беше на края на живота си и той дойде осем седмици след онази вечер, когато видях таблицата на Патриша. Задълбочено прерових спомените си, за да отгатна петата колонка на покойния Дуайт, но си останах само на опитите. Успях да установя нещо друго. Веднага след смъртта на господин Дуайт, в кухнята на госпожа Маргарет се появи втората опаковка на тибетеца, значи наред за умиране е господин Ричард. Успях и да открадна малко от този чай.

Проба от чая занесох в една независима лаборатория, която, между другото, ми взе за услугата почти петстотин долара.

- Една моя роднина умря по необичаен начин. Мислим, че много месеци с този чай я тровела една друга наша роднина, заради наследството – казах поверително и добавих. – Трябва ни потвърждение за нашите предположения.

Резултатът от авторитетната лаборатория е категоричен – чаят има обичайни съставки и в себе си „не съдържа токсични вещества“.

Имах време, но и инстинкт, да изясня феномена с умирането вследствие употребата на чая. Отново откраднах чай от две кухни и го „проучвах“. Намерих част от лист, който ми напомни на средиземноморския декоративен храст олеандър. Успях и в Сан Пидро да намеря олеандър, откъснах клонка, изсуших листата, нарязвах ги и

се уверих, че става дума за същото съдържание или много подобно.

Олеандърът не ми излизаше от ума. Дори се обадих на една приятелка в Република Сръбска, която пък беше приятелка на надалеко прочутата билкарка Марица Стевич, и я помолих да я попита за мнение относно олеандъра като чай. Отговорът пристигна много бързо и по шеговит начин:

„Олеандърът е отличен чай за убиване на старци, но при условие, че им се отвиват краката, когато заспят. И това не продължава дълго... А никой и никога няма да открие убиеца“.

Няколко дена преди откриването на писмото на Джо и аз получих нова опаковка от тибетеца. Настъпиха неспокойни нощи, в които ме преследваха и хриповете на умиращи старци, и професионалистите от агенцията и дружеството.

Моята агония продължи десетина дни, докато не взех решение да започна да пиша тази книга.

Що се отнася до тибетеца и до мен, Виктор може безгрижно да спи, това ме изпълваше със задоволство, докато работех върху този ръкопис.

По време на писането, особено в началото, под ръка ми беше опитният литератор господин Александър. Четеше и редактираше всичко, което завърших и не преставаше да ме насърчава, като между другото хвалеше перото ми, което приех като жест на добро възпитание, но доста често вярвах на неговите преценки. Пишех по шестнадесет часа дневно, непрекъснато девет седмици, и всичко това с желание и надежда, че ръкописът ми ще бъде завършен преди изтичане на предсказаните в писмото единадесет седмици от живота на Джо.

Семейството Патриша и Джо не премести от къщата на Джо, макар и да бяха обявили това. Къщата продадоха,

но останаха под наем в апартамента, в който живееха. Така ми съобщи Александър.

През това време на господин Джо му стана зле, лежа в болница две седмици, върна се в апартамента и отидох да го посетя. Когато за кратко бяхме сами, прошепна ми с молещ глас и много ме изненада:

- Ще разгласиш ли писмото ми?

- Да! – бях изпълнена с чувство за гордост, че можех да му обещая това.

- Изглежда ще трябва да коригираш онази, единадесетата седмица – каза той с явното желание да се пошегува, защото вярваше, че с болницата поне за кратко е удължил живота си.

- Много по-добре сте след болницата – съгласих се с него.

- Не е заради болницата, а защото вече не пия тибетца...!? – още веднъж се усмихна.

За съжаление, още следващата седмица му стана зле и сърцето му спря по пътя за болницата.

Непосредствено след погребението на господин Джо ми телефонира госпожа Патриша и ми съобщи:

- Спешно трябва да замина, ще ти се обадя, когато уредя някои неща.

Госпожа Патриша повече не се появи и никой от нас не успя да се добере до информация за нейното ново местопребиваване.

*

В ръцете си държа самолетен билет за Белград и съм много щастлива. С изпълнени мечти се връщам при внучетата си, изпълних целта на пребиваването си в Америка, имам солидни спестявания и ненакърнена съвест.

Преди два дена още веднъж бях с Виктор в Лас Вегас. По взаимно споразумение прекратихме брака си. Кара-

ше ни госпожа Мици, която ще продължи „безбрачно“ да се грижи за господин Виктор – по моя препоръка (решение).

Милосав Джалич

ВЕЛИЧИЕ И ПАДЕНИЕ НА АМЕРИКА

Новият роман на Данило Марич с необичайното заглавие „Лешоядки“ е нещо съвсем необичайно и различно от всичко, което е написал този плодотворен писател. Това е съвременна тема от модерната, задъхана и отчуждена Америка, която същевременно е и наша, само че се случва в наше време на американска земя. Докъде може да стигне човешкото безочие, необузданост, алчност и дехуманизираното общество, най-добре може да се види, когато се прочете този необичаен роман.

Като имаме предвид романа на великия френски писател Оноре дьо Балзак „Величие и падение на куртизанките“, и за новия роман на Данило Марич бихме могли за куриоз да поставим като лайтмотив заглавието на този текст: „величие и падение на Америка“, като констатираме факта, че в този роман на Данило Марич има нещо от величието на „куртизанките“, чаровните любовници от Ренесанса, каквито намираме и в литературните произведения на големите майстори на нашия Ренесанс от приморските градове – в „Дундо Мароие“ от Марин Държич, след това в творбите на Гундулич, Ветранович, Зоранич, Хекторович, Ранина и др.

„Лешоядките“ на Данило са, значи, куртизанки от особен тип и манталитет, свързани с модерното общество на разлагачи се и разпадащи се морални човешки ценности заради материалните, в което са разклатени хуманните добродетели на хората, в противовес на отдавна отлетялата ренесансова и хуманистична епоха, в която чо-

векът е и остава най-голямата ценност, за разлика от сегашната, която е своего рода генерирана епоха, в своята най-добра същност. В това и такова общество бие на очи един много болезнен проблем: на старите хора, които се намират на самото дъно на клоаката на живота. Тези стари и болни, предимно немощни хора, са „пазени“ и „гледани“ от особен вид жени, които писателят нарича „лешоядки“, които уж се грижат за тях, но повече ги е грижа за техните огромни богатства, като се превръщат в „жени-зверове“, попаднали във властта на зелените долари и мислите за богатство, като например „хората-зверове“ в известния роман на Зола „Човекът-звяр“.

Сред такова съсловие попада един ден сръбкинята от Босна Даница Пръстоевич, която след босненското горнило живее като бежанка в Ниш и решава да поеме пътя към Америка. Но във всеобщото нещастие и неизвестност Даница все пак е следвана и от сянката на щастието. След страшните мъки и унижения, които изтърпява в херцеговския лагер Дретель, в нея проблясва искрица надежда, че там, в далечната страна отвъд океана, за нея ще бъде по-добре и че ще намери своето успокоение и компенсация за всички поражения, духовни и физически, претърпени в собствената ѝ страна.

Целият роман, разделен на 12 глави, е разказан от първо лице, от Даница Пръстоевич след идването ѝ в Америка, в Сан Пидро, в семейния дом, който е построил нейният съпруг Виктор, с когото наскоро е сключила брак. Романът, т. е. нейният повествователен солилоквиум, започва с едно тъжно писмо на стария и немощен Джо Зорич, адресирано до Дружеството за защита на инвалидите и старите хора. В писмото се оповестяват интригуващи данни, че годишно в Америка се умъртвяват десетки хиляди безпомощни хора, без обществеността да научи за това, престъпленията не се регистрират, убийците не се

преследват, убийствата са от користолюбие, предумишлени, планирани и организирани.

Старецът по-нататък казва, че е зависим от своята убийца и моли да не се започва съдебна процедура, докато не умре. А смъртта му е планирана след единадесет седмици и това вече не може да се промени. Предупреждава, че съществува една много потайна, но и силна организация с десетки хиляди убийци. Никой от тях още не е разкрит. Действат в рамките на агенцията „Весел старец“ и дружеството „Скъпи дядовци“. Членове на Дружеството са опитни жени, на възраст между петдесет и седемдесет години, предимно малко образовани, а годишните им постъпления са около 400 000 американски долара на член. За начало старецът посочва на следователите имената на убийците от групата, в чието обкръжение се намира: Патриша, Елизабет, Ен, Маргарет, Барбара и Дана.

Немощният старец, следователно, е посочил като една от „лешоядките“, убийца на стари и немощни хора и разказвачката в романа, Даница Пръстоевич, която подробно разказва за това в първо лице, проследявайки развитието на действието в романа. Следователно, тя не е пощадила и себе си и не се е изключила от кръга на особенния вид престъпници, което придава на този роман оригиналност и автентичност, а всичко това насочва към факта, че наистина се е случило в суровата действителност на Америка. Обаче Даница не е убийца като останалите, тя принадлежи към това съсловие само административно, на което се е принудила, за да оцелее. Но не се притеснява да каже, че все пак тя, интелектуалката, жената с висше образование и с кариера в някогашната си родина, се срамува, че трябва да се занимава с такава дейност. За разлика от госпожа Патриша, която ѝ намира работа като гледачка на баби и дядовци, безпомощни в своите екзистенциални чегрупки, и която ѝ е нещо като „бригадир“, а и евентуален престъпник, към което насочва старият Джо в тревожното

си писмо, Даница Пръстоевич много честно и искрено, почти с любовна грижовност, е помощничка и гледачка на стари и немощни хора. Така тя се откроява в романа като положителен образ и главна героиня на романа, която разкрива цяла поредица престъпни деяния и манипулиране на стари хора с цел придобиване на сила и богатство без капчица хуманност. Такава е например госпожа Патриша, на която писателят отделя голямо внимание, като разобличава нейната вътрешна поквареност, егоизма и скъперничеството ѝ, достигнали невъобразими размери. Например, тя сключва брак със стария Джо Зорич в Лас Вегас след смъртта на съпругата му Мери, за да наследи огромното му богатство, което бившият югославянин, т. е. сърбин, е спечелил в Америка. Така правят и останалите безскрупулни жени от тази група, освен Даница, която, пестейки всеки долар, мисли за своето завръщане в родината, което накрая и осъществява.

Госпожа Патриша не се срамува и от блудствени действия с немощния старец, като му доставя приятни изживявания до степен и количество, които устройват нея и нейната алчност и перверзия, към които иска да насочи и Даница, но тя все пак не се съгласява на такова нещо като жена с патриархален семеен, традиционен сръбски морал, заради което двете жени се разминават, като всяка продължава да върши работата си по начин, който индивидуално им съответства. Богохулството, което Патриша демонстрира с всекидневното си поведение към жените, които са ѝ подчинени, засяга до голяма степен и останалите „лешоядки“ и те с течение на времето стават коравосърдечни в такава степен, в каквата и Патриша.

Извънредно успешна е ретроспекцията в романа, чието действие се разкрива чрез изключително оригиналния разказ на разказвачката Даница Пръстоевич, ретроспективно, с често използване на методи и похвати от филмовата техника, защото тя предлага непосредствено

автентичен и достоверен разказ от деня на пристигането си на американска земя, та до самолетния билет в ръцете ѝ на път да се завърне в Белград, откъдето е и тръгнала за Калифорния. Нейната дискурсивна повествователна техника, която писателят Данило Марич използва умело, е най-подходящата форма на разказ за такъв вид роман, което го прави изключително интересен и вълнуващ. Важен пункт в романа е изтъкването на положителния пример на нашата жена в света, която не се поддава на лицемерието от особен вид, на което се поддават другите жени от бранша на „лешоядките“. Така писателят по своеобразно автентичен начин защитава и нашата сръбска национална гордост, която не губи своята идентичност и в най-тежките ситуации, дори и притисната от чуждата среда, което само по себе си говори, че високият морал е поддържал през вековете силно сръбското племе.

Нямаме желание да преразказваме съдържанието на романа и с това да парафразираме писателя – нека това остане положително неизвестно за читателите – но можем да кажем, че на сцената на романа се срещат няколко личности от сръбски произход: Бошко Йованович, Петър Бошкович, Тина от Сараево, поп Атанасие, Стив Попов, невропсихиатър, вероятно псевдоним от името Стеван Попович, и един най-хуманистично настроен забележителен образ на литератора Александър, който въстава срещу „лешоядката“ Патриша и нарушаването на естествения, човешки, хуманитарен ред на нещата, писателя на романа за Джо, който по най-добрия начин охотно е четен и приет от сръбската читателска публика в Калифорния, обединена най-вече около сръбската православна църква Света Троица в Сан Сава. Литераторът Александър не се срамува да разкрие и признае своята тежка емигрантска съдба, която го е сполетяла в Америка, за което неупорядено говори разказвачката в романа Даница Пръстоевич. Той работи и унижителни работи, макар и да е интелектуалец с висше

образование, само заради едното оцеляване, но накрая осъществява мечтата си – назначен е за мениджър на голям жилищен комплекс, което той смята за върха на своите амбиции в Америка.

Книгата на Александър за Джо Зорич, американския изнемощял богаташ от сръбски произход, повдига авторитета на Джо, помага му да стопи враждебността към него и неговия нов брак с Патриша, а онова, което е най-важно за него, допълнително осмисля остатъка от живота му, става предмет на постоянни размишления и обмяна на мисли с хора от различни групи. Но заради написаната книга писателят Александър не изживява мигове на щастие като Джо, за когото тя се отнася; той знае, че в тази и подобни среди нито една интелектуална ценност не се посреща благосклонно, та и тази книга, но това е друга тема за злочестата съдба на писателите и техните книги във всички епохи, общества и политически системи.

Писателят не забравя да спомене и брачните двойки в тази странна дейност „лешоядство“, които поддържат известно равновесие на ниво психологически ефикасна атмосфера: Патриша и Джо, Дана и Виктор (Даница Пръстоевич), Елизабет и Дуайт, Ен и Марк, Маргарет и Ричард, Барбара и Том. Животът им в ежедневието е даден с няколко щриха и той сам по себе си също представлява добър разказ за човешките възходи, падения и поражения. Интересни са образите на героите, с които старият Джо е в конфликт, а това са бившите му най-доверени приятели преди появата на лешоядката Патриша: Леонард, Фред и Джордж. И това са по някакъв начин „силни личности“, които, гледано общо, поддържат определено равновесие в човешкото нещастие.

Хубави са спомените на Даница за изгубеното детство и родина, представени със забележителни картини: спомня си Тиентище, пряското ароматно планинско сено и ромоленето на лъкатушещата Сутиеска. Тук е и споменът

за Тито и лагерните огньове, танците и песните, мемориалната плоча на мястото, където е загинал Сава Ковачевич. ТорМОЗИ я мисълта за собственото нещастие: прекарала е щастливо детство в Босна в топлия родителски дом. Родителите ѝ изкарват добре като университетски преподаватели. Даница завършва висше образование, омъжва се още като студентка и има две деца. В работата си е много професионална, става директор на предприятие с 800 работника. И синът ѝ, и дъщеря ѝ завършват висше образование, създават семейства и тя има четири внучета. И тогава идва войната, една нощ всички тях ги отвеждат в неизвестни посоки; попадат в лагери, а оцеляват само тя и две внучета. А в Америка, докато чака на опашката за социална помощ, се чувства унижена, като си спомня за богатството, което е имала в своята страна.

И така, *spiritus movens* в този роман лежи в този автентичен разказ на Даница Пръстоевич за възхода и падението на Америка, отразени в живота на нашите хора там, съдбите им на американска земя, техните преживявания, Сцили и Харибди през които минават, като упорито пазят своята носталгична любов към родината. Реализирането на тази любов за Даница Пръстоевич, чрез чийто разказ автентичният писател на романа Данило Мариич предлага един много интригуващ разказ, идва в онзи ден и миг, когато тя със самолетния билет в ръка чака да се качи на самолета за Белград, който представлява окончателното сбъждане на копнежа ѝ през времето, прекарано далеч в чужбина.

Тръстеник, 14 октомври 2000 г.

Бележка за писателя

ДАНИЛО МАРИЧ е роден на 26 август 1938 г. в Косор, село на дванадесет километра от Мостар, главния град на областта Херцеговина, в държавата Босна и Херцеговина – тогава Югославия. Косор е централно село в мостарската котловина – Бишче поле, най-богато на реки в света: Неретва, Радоболя, Ясеница, Посърт, Буна и Буница, които го очароват в детството му и значително повлияват на формирането на неговата личност, а и на литературните му творби.

Данило е машинен инженер (магистър на техническите науки), образованието си получава в Благай, Мостар, Тръстеник и Сараево. До пенсионирането си работи 40 години (35 години в Мостар и 5 години в Лос Анджелис). От военните ужаси избягва на 3 април 1992 година и след тригодишно местене се установява в Лос Анджелис, където живее и днес.

Данило Марич е автор на 9 романа, около 90 разказа и стихотворения, театрални пиеси и специализирана литература.

Оженва се през 1965 година за Даница Шуплеглав от Лакишевин (съседно на Косор село).